Стара српска књижевност
у 24 књиге

Уређивачки
одбор

Димитрије Богдановић (1930—1986)
Милорад Павић
Милорад Бурић
Милисав Савић

Књига
деветнаеста

Приредио
проф др Милорад Павић

Стари српски записи и натписи

Просвета
Српска књижевна задруга
Београд 1986.

скенирао

Теодор Анагност

Садржај

Предговор (Милорад Павић) 7

СТАРИ СРПСКИ ЗАПИСИ И НАТПИСИ

СЛОВО О КЊИГАМА 19

X ИЛИ XI ВЕК 21

XII ВЕК 25

XIII ВЕК 31

XIV ВЕК 47

XV ВЕК 91

XVI ВЕК 137

Пропратни текстови

Белешка о овом издању 197

Напомене 199

Регистар географских назива 217

Илустрације

Предговор

Стари српски записи и натписи никли су на подручју где је већ и пре настанка словенске писмености од Антике наовамо негована књижевност натписа старе грчке и римске културе. Записи и натписи старе српске књижевности имају дакле, своје древне књижевне обрасце који долазе из страних литература, али истовремено су део српске средњовековне књижевности, или пак успостављају додир с нашим фолклором и усменом народном предајом и имагинацијом.

Та лапидарна књижевност малих облика понекада нас може подсетити да има аналогије са најчешћим врстама античких натписа — са епиграфима, епитафима и епиграмима. Веома су чести епиграфи уз књиге и други, од којих је најчувенији можда онај натпис на мраморном стубу у Косову Пољу, и епитафи, од којих је један од образаца надгробни натпис цесара Хреље из XIV века, али има (мада ређе) и записа који вуку ка епиграмском облику. Такав је онај анонимни настао уз једну беседу апостола Павла у XIV веку или касније, што гласи: „Ово слово стуцао дед и баба". Или онај попа Радича из XV века: „Хоћу да се постригу. Да што ће ми бити име? Име ми ће бити Репош".

Стручњаци као В. Ђоровић и Б. Трифуновић говоре о устаљеној поетици записа која опет у српској, руској и бугарској књижевности много дугује византијским обрасцима. А ови у оквиру записа предвиђају следеће делове: почетак са зазивањем Светог Духа, Христа или Богородице, назнаку коме се пише, топос у којем се писац скромно приказује као недорастао тешком послу, време и намену преписивања књиге (за душу), молбу читаоцима да се помоле за преписивача и инсистирање да књига остане код оног коме је дарована.

Једном остварени у крилу старе српске књижевности ови древни текстови су трајали у распону од XI до XIX века и стигли су да надживе различите

стилске концепте и да их прилагоде својим наменама и жанровским потребама. У оквиру старе српске књижевности стручњаци разликују две етапе у развоју ове књижевне врсте. Прва је пре турског продора и тада се говори о „реторским претензијама" записа и натписа. Друга настаје у време турске доминације на Балкану, када је запис „све више непосредна, изворна и самостална лична летописачка белешка ... изразито хумана књижевност, преко које се може сасвим добро и веродостојно упознати како је заиста доживљавано своје време ..." „Кроз све записе овог доба — пише један познавалац те литературе — провлачи се трагично осећање историјске судбине, свест о времену као „последњем", о ропству као тешком и неподношљивом терету ... Једногласно понављање у овој књижевности оставља снажан, аутентичан утисак једне дуготрајне људске и народне драме" (Д. Богдановић).

Касније, у XVII и XVIII веку, стари српски записи и натписи стичу нове и другојачије особине не губећи све од старих, наслеђених особености. Из тог времена сачувано је много записа, али мало добрих, стереотипни су чешће но раније, нема репродукције, њихов књижевни модел се троши, знаци новог времена и барокног стила продиру у њих, а истичу се поједине списатељске личности као Пајсије, Гаврил Тадић, Арсеније III Чарнојевић, или Рачани, које јасно наговешћују нову српску књижевност.

У добу свог цветања, од XIII до XVI века, већ према традицији наслеђеној од Антике стари српски записи и натписи живе утиснути у различити материјал од камена, кости, печене земље, дрвета, метала, тканине до писане и штампане књиге, остварујући у појединачним случајевима „мала књижевна дела", а у својој укупној маси као целина „једну значајну књижевност".

Та писана књижевна реч често веома високог нивоа, остаје на црквама, на манастирима, на зградама, по зидовима кула, капијама, вратницама, праговима, по надгробном камењу, на сабљама, штаповима, прстењу, на печатима, запонима, на стенама, на стубовима, каменим столовима, у столицама, часним трпе-

зама, по певницама, престољима, крстионицама, умиваоницима, купељима, звонима, у окову књига, на светиљкама и колима полијелеја, на крстовима, иконама, у старом српском дрворезу и дрворезним абагарима, по иконостасима, темплима, дверима, у кубетима, на сликама, ћивотима, дарохранилницама, оковима светих моштију и икона, на панагијама, антиминсима, плаштаницама, завесама, митрама, штакама, епитрахиљима, набедреницама, појасима, одеждама, омофорима, орарима, фелонима, пафтама, петохлебницама, путирима, дискосима, копљима и звездицама копљанским, на мироносицама, кандилима, кадионицама, тамјаницама, рипидама, свећњацима, налоњима, полијелејима, судовима за водицу, уз фреске и по фрескама, по цезвама, котловима, аванима, нафорницама, чинијама, тањирима, тепсијама, чашама, ножевима и тако даље.

Међутим, запис у виду поговора или предговора старој рукописној или реће штампаној књизи, маргиналије на белинама преписиваног рукописа, најчешћи су облик ове књижевне врсте. Посебна је атмосфера у којој су настајала та књижевна остварења „намењена свакоме", понекад дуга по више страница, али најчешће састављена од једне једине реченице која је садржала „лепоту стиха и сажетост максиме ... узбудљиву личну исповест" (М. Кашанин). Ту посебну атмосферу веома добро је осетио и описао Милорад Панић Суреп: „На уљу је врхунио комадић плуте с окцем на средини опточеним металом. Провлак упредена памука подизао се с дна суда и пролазио кроз плуту. На његову врху треперио је пламичак, запаљен у сам сумрак, кад очи више нису могле убрати ниједан сунчев зрак. Осамљени у огромној ноћи, човек и пламен живели су сваки за себе у истој стиснутој изби, без тако потребне узајамне пажње. Пламен је смирено треперио, човек одмерено вукао пером и немо шапутао уснама. Покаткад само, у ничим одређеним размацима, сребрни језичак испуњен огорелим предивом стао би слабачки да дршће, претећи да се свакога часа угаси, као изболована душа. Тада би се човек и пламен сагледали. Провлак је ваљало повући навише ножицама или голим прстима. И мала

изба облила би се за час новом радосном светлошћу, часак два само, јер се брзо све враћало на старо — човек писању, пламен сагоревању . . .“

Настали тако и на безброј других начина, стари српски записи и натписи били су столећима у сталној и живој вези с другим врстама средњовековне српске књижевности, са летописима и родословима, с повељама и писмима, с житијима и апокрифима. Тематски та шаролика и богата књижевност обухватала је различите области људске делатности, живота и религије. Ишла је та заустављена људска реч као коментар уз подвиге неимарства и сликарства, као сведочанство о природним појавама, помрачењима небеских тела, несрећама, поплавама, заразама, поморима стоке, а надасве била је трајна и жива хроника ратних збивања, несрећа и пошасти у превртљивој судбини Балкана. Износила је укратко историју света, путне белешке, клетве, политички ангажоване текстове против завојевача често забележене тајнописом, тако да се неретко претварала у неку врсту илегалне књижевности. Тако један монах 1371. године „скрива своје име у бројним вредностима, које, када се претворе у слова дају име Исаија“ (Б. Трифуновић). Чувала је та књижевна врста загонетке и друге херметичне текстове, пописе имања и инвентаре манастирске својине, опоруке и легате, слово повеља преносила са пергамента на зид манастира, а књигом и писањем бавила се с нарочитом будношћу и стално.

Предмет пажње старог записивача често је сам његов посао и он сам; то је језик о језику, прича о причи, књига о књизи, писање о писању. Судбина рукописне књиге, њена путовања, откупи и прекупљивања, њено штићење за живот и осуде књиге на смрт тако честе у тим временима турских насиља, повезивање и штампање књига, зарезивање пера, одржавање прибора и светиљке уз коју се ради, опширна излагања када се, где и за кога књига пише, ко је за чији рачун и по чијем налогу преписује, коричи или поправља оштећену, где се она и коме оставља у аманет под заклетвом и клетвом да се не одлучи од намењеног јој места — све су то предмети писарских белешки. Писари о себи остављају податке по-

некад штуре и кратке, чак и без имена, други пут попуне опширну формулу која се са празнином за име преноси с колена на колено, или је чак и не попуне како ваља јер оставе и упутство „име рек“ које означава место где треба унети име корисника формуле, као што чини онај непознати преписивач 1562 године (Љ. Стојановић, 6316). Најзад, у неким приликама писци записа остављају праве аутобиографије у сведеном облику. Љубави и мржње, туге и радости, пролећна усхићења и зимске море, тегобе рада блажене вином и воћем, живот и сан, страх и болест, усхити побожности и проклињање нечастивих, све се то смењује из дана у дан, из часа у час. А онда се дају поуке како треба читати и исправљати написано „умом и пером“.

Једна од великих тема записа је смрт. Богата традиција надгробних натписа клесаних у камену од Србије до Хума показује једар језик и свежину фолклорних извора народне традиције, која стоји у дубини осећања онога ко оставља крст и белег, али сведочи и о делима високе снаге и рафинираности која се уздижу изнад тренутка и места. Чувени су и књижевно гледано изванредни неки епитафи као што је онај над гробом војсковође цара Душана цесара Хреље, познатог и народној традицији, или онај на каменом споменику који је деспоту Стефану Лазаревићу подигао Бураћ Зубровић. Понекад ти натписи су прави родољубиви списи као онај писан у лаври св. Атанасија на Светој Гори поводом подизања задужбине цара Душана — манастира св. Арханђела Михаила код Призрена. Сматра се да су били „кратки натписи над гробом највећих наших историјских личности, великог жупана Стефана Немање, св. Саве, краља Милутина, цара Душана. Чини се уколико је једна личност већа, утолико је натпис краћи и једноставнији. Има плоча и саркофага који су остављени без једне речи да говоре ћутањем“ (М. Кашанин).

Често ти стари српски записи спадају међу антологијске странице надахнутог поетског исказа и Б. Трифуновић који је песничкој димензији старих записа посветио засебну књигу, говори о „петовековном

поетском богатству". Занимљиво је и важно да је он утврдио блиску везу језика тих старих бележака исписиваних по белинама књига са народним језиком.

Та веза говори о додирима ове књижевне врсте с животом и о њеној распрострањености. Та распрострањеност често чуди. Не ретко јаве се у једном једином тренутку бројне стваралачке личности на разним странама јемчећи о високој и распрострањеној духовности и однегованом књижевном стилу. Примерице, само у једној години, 1551/2 сретамо поред анонимних и мање изразитих личности низ сјајних стилиста и писаца записа изузетне снаге и убедљивости, као што су: Ратко дијак, јеромонах Мардарије у Београду, поп Добровој, јеромонах Мина у Дечанима, Ђуро ковач, дијак Јован од Никољ-Пазара и други. А то није усамљен пример. Већ 1566/7 имамо други низ: Јаков од Камене Реке, јеромонах Мардарије, расодер Никифор, поп Живко, јеромонах Роман, преписивач попа Симона и два анонимна записивача.

Око 15.000. старих српских записа и натписа, колико се сматра да их је укупно сачувано, ниче на огромном подручју од Синаја до Сент-Андреје, од Хума до Венеције. То подручје обухвата манастирска средишта на Светој Гори, у Овчарско-кабларској клисури и Фрушкој Гори, и низ културних центара као што су Београд, Дечани, Призрен, Цетиње, Студеница, Морача, Лесново, Милешева, Љубостиња, Требиње, Ново Брдо и многи други.

Међутим, стари српски записи и натписи имају поред чисто књижевних врлина још једну изузетно важну особеност. То су често прворазредни историјски извори. Уз ново фототипско издање чувеног зборника Љубомира Стојановића један модерни историчар наш истакао је недавно следеће: „Без претеривања се може рећи да корпус записа и натписа представља један од стубова на којима је почивао развој историографије у нашем веку" (С. Ћирковић).

На завршетку тих древних записа тако драгоцених и књижевно и историјски, обично се користи једно опште место, оно које у старим реторикама називају топосом афектиране скромности, а што ми

данас доживљавамо као модеран позив писца да се читалац укључи у књижевни процес дограђујући дело. Те писарске формуле непрекидно су у свом понављању свеже и нове, јер им многи од старих српских писаца додају свој обол мудрости, искуства и лепоте:

„Ја окајани, једва се пренух од злога и убогога ума својега и дрзнух се на ово велико и корисно дело... Праштајте и благосиљајте, јер не Дух свети да писа, но рука блатна и пропадљива и непотребна небу и земљи, а што се држала још и прародитељскога пада..."

Милорад Павић

Стари српски записи и натписи

СЛОВО О КЊИГАМА

Када читаш књиге, не хитај брзо прочитати до другог поглавља; промисли шта говоре та слова у књизи. Три пута враћај се на исто поглавље. Јер рече: у срцу својем сакрих речи твоје да не сагрешим теби. Разумевај што је истинито написано. Правом је, рећи ћу, узда коњу управитељ и уздржање, а праведним књиге. Не ствара се брод без клинова, ни учен без поучења књижевног. Као што засужњеним ум стоји код родитеља њихових, тако и праведнику код читања књига. Украс војину је оружје, а лађи једра, тако и праведном прочитавање књига. Отвори, рече, очи моје да разумем чудеса закона твога. Јер очи — говори — разум и мисао (су) и остало. Не сакри зато од мене заповести својих. Разумеј — рече — као што од очију не утаји, рече, ни од срца разум. Стога хули не поучавајте се. Проклети који се клоне заповести твојих! . . . Ево, ми браћо, поимајмо слушајући, умним очима својим, разумејмо силу поучавања светих књига, да послушамо житије светога Василија и светога Јована Златоустога и светога Кирила Философа и других светих многих, како ти испрва приповедају о њима рекући: из млада прианьаху уз свете књиге на добра дела подстичући се. Види како је почéло добрим делима поука светих књига, па да се тиме браћо и ми с њима покренемо на пут житија њихових и дела им. И поучавајмо се васда словима књиге творећи вољу њину, да, како кажу, вечног живота достојни будемо.

X или XI век

НА ЦРКВИ У КРСМИРУ

У име Отца и Сина и Светаго духа. А ево цркве арханђела Михаила, а зида ју у Крсмиру син Брет жупи урун и жена му Павица.

(X или XI век)

XII век

СТЈЕПАН МИРОСЛАВ КНЕЗ ХУМСКИ НА ЦРКВИ У БИЈЕЛОМ ПОЉУ

У име Оца и Сина и Светога духа ја, син Завидин, а именом раб божији Стјепан Мирослав кнез хумски саздах цркву светога апостола Петра, ох.

(1170—1190)

ЖУПАН РАДОМИР БРАТУ НА ГРОБНОМ КАМЕНУ У ПОЛИЦАМА

У дане кнеза велијега Михојла умре жупан Грд требињски и у то лето зида њему раку брат жупан Радомир са синовима његовим и жена му. Сазда мајстор именом Браја. Боже, ти дај здравље.

(1173—1189)

ПО КАМЕНУ У ЦРКВИ СВ. ПЕТРА У ЧИЧЕВУ

Полета, Дружан, Дражета чини раку над матером у дане славнога кнеза Храмка.

(1177—1200)

ПОП ПРОДАН НА КАМЕНОМ СТУБУ

У дане бана великога Кулина беше Градеша судија вељи у њега и сазида цркву светога Јурја и ево лежи крај њега. И жена његова рече: положите ме уз њега. А ово зида Драже Охмућанин. Нек ти је у вољи, боже. А овде ја писах, Продан поп.

(1180—1204)

МАЈСТОР РАДОЊА И КНЕЗ БРЕЧКО У КАМЕНОМ НАДВРАТНИКУ ЦРКВЕ

Ја, мајстор именом Радоња саздах ова врата Бога ради и да будем честник ове цркве.

Цркви светога Јована кнез Бречко уложи се бити честник и да дâ земље у њу по концу.

(1184)

БАН КУЛИН ПО КАМЕНОЈ ПЛОЧИ

Ову цркву бан Кулин зида кад плени Кучевско Загорје и наиђе на њ гром у подгори Слепичишту. И постави свој образ над прагом. Бог дај бану Кулину здравље и баници Војисави.

(1185)

ВИТ ПИСА ПО КРСТУ НА КАМЕНОЈ ПЛОЧИ

Вит писа, Бог му дај здравље, а мени живот.

(1185)

ГЛИГОРИЈЕ ДИЈАК НА ЈЕВАНЂЕЉУ КНЕЗА МИРОСЛАВА

Господи боже мој штедри и многомилостиви, помилуј ме својом милошћу, Глигорија грешнога, не бих ли у господина у милости био, на те се уздам . . .

Ја грешни Глигорије дијак, недостојни наређи се дијак, украсих ово јеванђеље златом кнезу великославноме Мирославу, сину Завидину. А мене, Господе, не заборави грешнога, но сачувај ме себи, јер ево где ми је господине жао теби работавши, кнезу својему господину, што ме не пазиш грешна.

(пре 1190)

ЖУПАН МИРОСЛАВ НА ЦРКВИ СВЕТИХ КОЗМЕ И ДАМЈАНА

У име оца и сина и светога духа ја, жупан Мирослав зидах цркву светога Козме и Дамјана украј својих села у дане вељега жупана славнога Немање.

(1194)

XIII век

МОНАХ СИМЕОН У РУКОПИСНОМ ЈЕВАНЂЕЉУ

Пошто многи почеше стварати књиге и повести о поузданим стварима, случи се и мени, увек тужноме и најхуђем од свих и недостојном назвати се именом овим монаха Симеона, да известим све по реду што изврши владика свих тражењем и молењем мене грешнога Симеона старца, који сам некада био у свету и још не будући разлучен од породице ино мољење моје не беше од овог: Господе, Исусе Христе, учини ме недостојнога достојним бити подићи иго твоје на се. Он пак, као благ и милостив, рекав: „Онога ко је за мном, нећу изгнати у ад", испуни жељу моју убрзо . . . Чеках за много дана и још док сам био у манастиру, у општежићу, и опет се ужелевши, принудих се изаћи из манастира и од братије и последовати Богу. Не смиловах се на себе, нити поштедех немоћне старости мајке своје . . . И вољену браћу оставих и сестре и остале друге сроднике да збуде се што говораху не пророци, ни апостоли, но сам Господ наш Исус Христос: „Сваки што остави матер и браћу и друго остало и за мном пође, стократно ће примити живот вечни" . . . А Давид пише: „Која корист у крви мојој када сађем у трулеж, хоће ли се исповедити прах, или објавити истину твоју?" . . . И када све смислих, као туђин постадох своме родитељу и браћи, примајући досађивање и прекоре и још клевету од злих људи, а од врага напасти и борбе и више од тога. Но ја то све узимам за име Христово помињући реч Давидову: . . .„Туђ бих знанцима мојим и странац син матере своје". А кад се све то сврши са мном грешним, удостојах се живети у Пећи у граду Расу и написах ове књиге својему господиу великоме жупану . . .

О, неизречене Богу и божаствене тајне што се чују о самодржној властели зато ћу и рећи о њима: ужасавам се веома умом и речју, али се дрзнух споменути величину њихову и подвиге душе које сврши не-

бесни цар са таквом властелом и влашћу им. А Господ наш Исус Христос по неизмерној својој милости и по изволењу пресвете госпође Богородице предаде Христос часни венац већему жупану Вуку, док је владао својом српском земљом и зетском страном и поморским градовима: и нишевским пределима, велеродноме, велеславноме већему жупану Вуку, сину самодржнога господина области своје, Стефана Немање.

(око 1202)

АРСЕНИЈЕ У ОЛТАРУ ЦРКВЕ У ПЕЋИ

Господе Боже наш, чуј и посети и благослови храм овај и свети олтар сатвори часним попут небеског, да му на молитву доходе с вером и страхом. Да буду молитве њихове принете на свети пренебесни и мислени твој олтар.

(око 1250)

НА КРСТУ КРАЉИЦЕ ЈЕЛЕНЕ

Овај часни крст сатвори краљица Јелена светој Тројици у Сопотима. У њему су пет комада од часнога дрвета, уцело и четири камена. А дато је на дрво две тисуће перпера, а трећа тисућа је у камену и у злату. И ко хоће да отуђи овај крст од свете Тројице, или да га силом узме, да га Бог убије и крст часни. Ако ко нешто узме од овога крста, од дрвета, да је проклет од Бога и да га убије крст часни!

(1250—1314)

ЕПИСКОП ТЕОФИЛ УЗ ПРЕПИС КРМЧИЈЕ СВЕТОГА САВЕ

Произиђоше на светлост словенског језика богонадахнуте ове књиге, зване номоканон. Јер помрачене беху раније облаком мудрости јелинског језика, сада пак заблисташе, што ће рећи, истумачене бише и благодаћу божијом јасно сијају незнања таму одгонећи и све просветљавајући светлошћу разумном и од грехова избављајући. Сваки пак учитељ, то јест, епископ или презвитер, или ини ко учитељски чин држи, ако те књиге не упозна довољно, ни сам за себе неће знати ко је. Али кад проникне у дубину богонадахнутих ових књига, као у зрцалу и сам ће се видети какав је и какав треба да је, па ће и друге познати и научити. Изаће дакле, на светлост нашег језика божанствени овај спис старањем и љубављу многом и жељом из младости освештенога и благочастива и преосвештенога и првога архиепископа све српске земље кир Саве, сина преподобнога оца Симеона, првог наставника све српске земље. Овај пак благочастиви архиепископ и краљевство обнови и освешта у српској земљи. А писане беху књиге ове мужем веома грешним, који беше образом монах, архијереј чином, епископ будимаљски Теофил, живот њему пак би у дому светога великога страстотрпца Христова Георгија. Молим пак оне што читају и преписују: са многом пажњом читајте и преписујте Господа ради, није вам допуштено ни испуштати ни додавати, јер ништа није погрешно, већ исправљено и преправљано, пошто дваред и трипут прођох, не пренебрегнух ни једнога слова ни слога. Јер, ове књиге беху преписиване из архиепископских књига и сам ја грешни Теофил потрудих се и из тих књига исправих ове књиге да нису нимало погрешне. Оци и браћо, молим се и клањам уздахните Господу о мени грешном... Смерни епископ будимаљски Теофил, коме је отачаство гроб.

(1252)

СИН КНЕЗА ВУКАНА СТЕФАН ПО КАМЕНОМ НАДВРАТНИКУ ЦРКВЕ У МАНАСТИРУ МОРАЧИ

Овај свети храм пресвете деве Богородице саздах и украсих на име успења њенога ја, Стефан, син већега кнеза Вука, унук светога Симеона Немање. И

то беше у дане благочастивога краља нашега Уроша, године 6760, индикта десетог.

У храм живота људи, уђите.

(1252)

ПАНДЕХ У РУКОПИСУ ПОПА ДРАГОЉА

Рим зрео, и зрење његово падање њему, и погибељ и падање њему.

Византија град је. Приђе Константин из Рима и прими Византију, исече и развали, и сазда град, и нарече име њему по свом саздању Константинов град. И царствоваше у њему Ромени (Византинци) до кир Манојла цара, и потом не царствују, док не приђе (не испуни се) број година гњева.

Јерусалим свештени град, маловремени, пре свих градова погине и не буде.

Дражив змаја, и змајево место, не спасти град тај од змајева палења, но и сам мученик Савр моли се за њега, као горко, и опет горко, глад, и опет глад.

Дамаск и Вавр, уједно умањују се, и утешују се, људи у њима постају смерни.

Вавилон сабрање народа, чезне и тужи, јер жалост прима и стужење.

А Идумеја варварски народ, не остаје ни буде.

Египат гори пустиња, и обудови и згори.

Ливер, Калинија и Захарија, Угаданија, Калаврија, све стране оне огњем сажежене буду и погину, Ндија сабере се и позвечи.

Тарта река је велика, према граду том име њој нариче се Тарта. Због тога халдејски народи наричу се Тартари. Два мача, и другим изиђу на земљу, јер двапут им изиђи на земљу гњевом.

Кумани нигде не буду и погину.

Руси вучки повију и разиђу се, љуту казну примају, истапају се као восак од огња.

Одрин (Једрене) глађу погине и огорчи се.

Угри маловремени буду.

Србљин маломерни, и опет зазвечи, прво смири се с великим царем и потом подигне оружје на њега,

и победи га као Исус (Навин) Амалика и Гаваоните. Узнесе се име његово код оних који живе око њега.

Бугарин млад. И док се двоје бију, трећи буде први. А младост је промена царства.

Солун облуди и последњу муку прима.

Јован, и Јованиц, обнизи се, хоће рећи индиски.

Михо и Михаило, није Михаило, син Михаилац, мало узнесе се, и опет узнесе се.

(1259)

МНОГОГРЕШНИ БОГДАН НА РУКОПИСУ КРМЧИЈЕ

На месту званом Иловице деси се и мени многогрешноме Богдану преписати ове књиге по наређењу господина ми, именоване грчким језиком номоканон, а нашим законик. А ти, владико мој свети, благослови. У лето 6770. И благослови Бог дан седми овај, који је благословена субота. У њу пак докончах. Свако дело је испрва страшно, а када се доврши . . .

(1262)

ТЕОДОР ГРАМАТИК У РУКОПИСНОМ ШЕСТОДНЕВУ

У име Оца и Сина и светога Духа, изволењем Спаса нашега Исуса Христа и молитвама пречисте његове Матере и помоћи светога Духа, у лето 6770, за царства балговернога цесара грчкога кир Михаила Палеолога док је царевао источним земљама и западним, а наш господин унук светога Симеона а првовенчанога краља кир Стефана најмлађи син његов међу браћом, а предобри и превелики краљ кир Стефан Урош у свом отачаству самодржавно владао свим српским земљама и поморским, при преосвештеном архиепископу нашем Арсенију и при блаженом и преподобном оцу нашем светогорском проту кир Ар-

сенију а док је крмило хиландарске лавре држао преподобни отац наш игуман кир Јевстатије и у дане тих светих написаше се ове књиге у Светој Гори у пиргу на месту Преображења Спасова, у сихастарији свете Богородице хиландарске лавре руком граматика Теодора а наређењем и старањем преподобнога оца Доментијана јеромонаха, који тада беше духовник свега братства хиландарске лавре. И како Господ зна, не ради стицања на овом свету, но милости ради божије и онога света бесконачног и будућих ради блага наслади и непролазних дарова, где је неограничена радост у бесконачним вековима, амин. И сам Бог нек посведочи како с великим трудом и с великом печали и у великој беди, како Бог зна и својом душом заложив се, добих ове књиге да по смрти мојој, где их положим, да ми су на вечну успомену. И онај што се обрете на том месту и помене ме, тога Бог да помене у царству небеском . . .

(1263)

ТЕОДОР ГРАМАТИК У ПОГОВОРУ ШЕСТОДНЕВА

Хвалу ти приносим, Владико, што ми у овим књигама као почетак дарова и крај. Благога цара блага мати, пресвета ми владичице Богородице, Теодора много и безбројно грешног, роба твојега худог и утопљеног валима овога сујетног света, што се трудаше о овој књизи с љубављу у славу и хвалу сина твојега, господа нашега Исуса Христа, овде зато заштити и сачувај одгонећи разне болести душе и телесне страсти, онамо пак сина твојега Христа милостива ми творећи.

Ове се књиге писаху наредбом и старањем светога и преподобнога оца нашега богоумнога јеромонаха Доментијана, док беше духовник хиландарске лавре, и светога књигољупца и ако је по истини рећи, великога богољупца, нек му је похвала на небесима од самога Бога и од светих анђела његових за божаствену његову љубав коју има к самоблагоме источ-

нику милости и за посведочење његово свето, које су књиге свете. А ја, пошто бејах голобрад кад доспех на Свету Гору и годину дана проборавивши, обрете ме овај христољубиви отац мој и разуме од мене да свете књиге умем преписивати, те се саветовасмо како би то могло бити, ако Господ вскоће. А у те дане гоњење дигоше на голобраде прот и Светогорци и изгнаше их многе из Свете Горе и мене заједно с њима. И изиђох у Солунски град, па кад тамо састављах пола године и отац пак мој блажени вечно горећи духом светим не одбаци жеље срца својега и дошавши изведе ме из Солунскога града и својим богознањем уведе ме опет у Свету Гору и име господње призвавши, почесмо књиге ове. И кад списах до половине књига завидљивац ђаво стави на срце некоме противнику мојем те ме облага код прота и он многе изасланике посла оцу мојем за мене. И по истини пак благи отац и чедољубац не хтеде ме оставити самога да не будем озлобљен и да не примим казну као и остали. А када је приспео празник Успења свете Богородице отац мој узев ме оде на збор светих отаца. И обретосмо прота веома гневна и љуто наоштрена оним врагом мојим. А када пак упита прот оца мојега о мени и много опечали оца мојега због мене, Господ Бог бејаше са оцем мојим и не даде да га прот до краја озлоби. А ја, стојећи и гледајући на тужни образ оца мојега великом жалошћу устрептах, па ми се, верујте оци и браћо, чињаше да сам на другом доласку (Христовом) и чекам којом ћу казном осуђен бити. Но милошћу божијом и молитвама оца мојега сачува ме Бог од свих казни што прот мени изрече. А на крају суђено ми беше да ме опет изагнају из Свете Горе. И ту не остави ме отац мој, но предаде ме у метохију хиландарску и Господом поучаван и молитвама оца мојега руковођен заврших и другу половину. И отац мој свога благослова не лиши ме, и мој труд сав испуни, а оца мојега Бог да не лиши своје милости овде и у бесконачне веке, амин, амин, амин.

(1263)

НА ДОМЕНТИЈАНОВОМ ЖИТИЈУ СВЕТОГА СИМЕОНА

У име Оца и Сина и светога Духа. У лето 6772. за царства благовернога цара грчког Михаила Палеолога у треће лето, када преузе Цариград од Латина и док је царствовао источним земљама и западним, а наш господин унук светога Симеона, а првовенчанога краља кир Стефана најмлађи син међу браћом својом, као што је дед његов Немања био најмлађи међу својом браћом, а тога молитвама и усудбом његовом светом предобри и превисоки краљ био Стефан Урош, и по благослову светога Симеона док је држао престо дедин и очев и самодржавно владао свим српским и поморским земљама, а преосвећеног првог архиепископа кир Саве престо држао такође унук светога Симеона преосвештени други кир Сава, а трећи архиепископ српских земаља, при блаженом и преподобном оцу нашем светогорском проту кир Арсенију и при светом преподобном оцу нашем кир Јевстатију, игуману хилландарске лавре, а у дане тих светих мужева и после много година док је племе светога Симеона у трећем нараштају, старило, а четврти у војску ступао, благоверни пак краљ наш са свим овим поменутим и манастир Свете Горе држао и прилежно настојао око њега и надокнађивао неучињено за родитеља му и више великога манастира у гори саздао кулу где живи посетитељ душа светих отаца пребивајућих у светом месту том, и у дане пак тога богољубивог христољупца за велику побожност његову и за љубав његову, коју имаше према Христу богу и пречистој његовој матери и светим родитељима својим, у његовом руком створеној кули живљаше некакав монах држећи се духовног правила светих отаца живућих у светом манастиру том, преосвештенога првога кир Саве последњи ученик јеромонах Доментијан. Христос, истинити Бог што од почетка царствује у векове, навек и над нама, пресветим Духом својим објави њему житије преподобнога оца нашега Симеона и дејством светога Духа и тога светога извољењем преписано њиме би у Светој Гори а у месту наређеном Хиландар у кули Преображења Спасова и господом Богом и пречистом његовом матером и молитвама светога и преподобнога оца нашега Симеона ова књига послана би њему (краљу) на благослов од Свете Горе у српску земљу. Господу нашем Исусу Христу слава и част и беспочетност кроз бесконачне векове, амин.

(1264)

ЗЕТСКИ ЕПИСКОП НЕОФИТ НА ЦРКВИ СВЕТОГ ПЕТРА У БОГДАШИЋИМА

Ја, милошћу божјом, епископ зетски Неофит саздах храм овај у области светога Михаила, у дане благочастивога и богомдржавнога и светороднога господина краља Стефана Уроша, сина првовенчанога краља Стефана, унука светога Симеона Немање.

(1269)

ТЕОДОР У РУКОПИСНОМ АПОСТОЛУ

Начелница звездама јасно и рано дижући се и сунчану лучу претичући ум просветљава свима који гледају жељни угледати сунчану светлост. И воћњаци цветовима својим црвене се пре но што се плод да окусити, услађују одишући миомирисним дахом света сладост навешћујући дозревање плодова, а кад дозру, грло се ослађује оних који кушају и утроба се насићује. И ја грешни и оптерећени свим безаконим делима, погледавши на милосрће божије и у нади да ћу бар мало олакшања од грехова наћи, потрудих се ове свете и божаставне књиге написати вама, што сте успламсали божијом ревношћу и вољни прочитати светозарне ове списе, да први пут отворене озари вам умствене очи и миомирисним цвећем испуни умне саставе, те кад плод приспе тојест кад се дочита, да вам услади грло и душевне саставе насити и у небеску ложницу и у царство божје са женихом Христом

уведе у неисказану радост и живот вечни, нека нам га је свима получити у бесконачне векове, амин.

И написаше се ове књиге руком мене грешнога, обећањем црноризца, а у клиру ђакона Теодора и у дане светороднога и великога господина Стефана Уроша, краља српскога, и архиепископа Јоаникија у лето 6785. индикта 5. И с молбом преклињем ваше преподобије, господо, оци и браћо, ко од вас пије од овога непресушнога источника, подајте и мени прескврноме, ископнеломе и изможденоме бар малу капљицу ... помените грешнога црноризца Теодора, који се потрудио, да вас помене Господ Бог ... коме слава во веки.

(1277)

ВОЈСИЛ ГРАМАТИК У ЈЕВАНЂЕЉУ

У име Оца и Сина светога Духа; ја раб божији Костадин чатац, а зван Војсил граматик, написах књиге ове презвитеру Георгију, а званом попу Радославу, у граду Сврлигу, у дане цара Ивајла и при епископу нишевском Никодиму, у лето 6747 индиктиона када стојаху Грци под градом Трновом. А молим вам се, оци и братијо, до кога дођу књиге ове, читајте исправљајући, а мене грешнога не злословите, но шта више, благословите, да и вас Бог прости и пресвета његова Мати, амин, амин, амин.

(1279)

ЂАКОН БОЛЕСЛАВ УЗ ЈЕВАНЂЕЉЕ

С многосветлим својим свештеним делима, којима у нама о Господу светљаше, блажени наш архијереј и војник Христов свећи се међу светим архијерејима и учитељима свих српских земаља, господин наш и отац, епископ рашки кир Михаил, са стицањем многих и часних других књига, које уложи у свету своју цркву и у дом светих Апостола, и ово при-

ложи. Славу теби и хвалу шаљем трисвета Тројице, Боже наш, јер ми даде почети и окончати неисписан твој силазак и оваплоћење и рождаство и хођење и сабирање апостола, сапрестолника твојих, и учење твоје и све твоје нове заповести, и благост и кроткост и смерност до смрти, и поруку коју прими за нас верујуће, и муке и распеће и васкрсење, и вазнесење на небеса и седање о десну страну Оца безпочетнога и бесконачнога, и поновни долазак на суд, и све што су писали и проповедали свети његови ученици и јеванђелисти. А ово све не по мојем старању да написах неисписану и безчислену благост, но са велике милости и чистих и непрестаних молитава господина ми епископа рашког кир Михаила. А ја, примив наређење од светога својег у Господу, као раб некорисни ђакон Болеслав са страхом и љубављу написах ове књиге. У овим књигама тајне небеског царства леже, а који их заволи до краја, то царства божија бесконачнога неће се лишити. Као што и веома Богом љубљени господин ми епископ кир Михаил заузе се не само да се напишу, него и да се сачувају (ове књиге), те за њега молим и ја који писах да му још помогне Бог и његови састолници свети апостоли, све више и више да чува заповести његове и без греха да оконча живот свој учећи овим књигама братију своју, као што и апостоли овим књигама спасоше многе стране, а слава почиње у Бога и окончава се тамо, амин.

(око 1284)

КРАЉ СТЕФАН УРОШ НА ДЕСНИМ МАЛИМ ВРАТИМА ХИЛАНДАРСКЕ ПРИПРАТЕ

Који у свету и божаствену ову цркву с вером и љубављу приступамо, чујмо светога пророка Давида што јавља духом светим: „Ко узиђе на гору господњу невин рукама и чист срцем, примиће благослов од Бога и угледати неизрециву лепоту славе његове". Јер ви, који у појању и песмама духовним славите у најсветлијем храму овом, погледајте ове красоте небе-

сима подобне и неизрециве светлости, а светим подвигом и трезвеном молитвом умом просвећивани и обасјавани божаственом благодаћу, радошћу многом испуњени будући, молитве шаљите, да улучимо десно стојање уз божаствену Тројицу. Благочастија ревношћу покретани богоносни и преблажени оци наши, учитељи и наставници све српске земље, нови мироточац Симеон преподобни са љубљеним сином својим Савом првим архиепископом све Србије, љубављу божаственом распаљени, многим трудом и знојем подигоше из основа цркву у име пресвете Богородице у месту овом званом Хиландар. А сада, после много времена дође милошћу божијом по наслеђу отачаства ми српско краљевство и на мене, Стефана Уроша, зета грчкога цара Андроника, који се старам много од пре мене бивших прародитеља и родитеља наших недовршено испунити, колико буде воља владики моме Христу богу, а цркву што тесна бејаше разорих и ову нову подигох и осликах у име пресвете владичице наше Богородице и њеног часног Ваведења. Но, о, Владичице, прими убого моје приношење и моли сина свога и Бога нашега да ме не лиши царства свога, амин. У лето од створења света 6801.

(1293)

РАДИН ИЗ ЖЕГЛИГОВА У РУКОПИСНОМ ЈЕВАНЂЕЉУ

Ја, многогрешни Радин исписах ову књигу попу Загоранину у Сушици и друге књиге исписах: триод и пракс и псалтир попу Загоранину... И помените попа што се потруди и подружије његово и децу им и оне који приложише; после свих помените и мене грешнога и недостојнога и гресима богатог, но ако и грешан јесам, но Христов раб јесам, — поклизлог анагноста Радина Нагоричанина из Жеглигова, а вас Бог да прости у векове, амин. Зачеше се и свршише се божијом помоћи у дане краља Уроша и при краљици Симониди и при казнацу Драгославу и казначици кири Јелени док је казнац био над Сушицом, а краљ заратио с Грцима у години 6808 индиктиона 35(!) а које баш лето беше и не знам.

(1300?)

У РУКОПИСНОМ ЈЕВАНЂЕЉУ

Бог да прости Рада мајстора јер ми уделя дашчице књигама, и Драганову матер, јере ми испреде конце књигама, и попадију Утеху, јер ми пресвлаке пропираше, и цео свет хришћански. Бог да прости и те који ме су научили, на векове, амин.

(око 1300)

ПОП ПЕТАР НА РУКОПИСНОМ АПОКРИФУ

Плови пловче, пиши грешни попе Петре.

(XIII—XIV век)

У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Овде пиле прхну да ми потре, орао га изео.

(XIII век?)

ДАМЈАН ЦРВЕНИМ МАСТИЛОМ УЗ СЛОВО ГРИГОРИЈА АПОСТОЛА

Почини, грешни Дамјане, од трудне ове работе.

(XIII—XIV век)

ПРЕПИСИВАЧ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Ох, колика ми је тужица, зло перо, а не добра хартија.

(крај XIII или почетак XIV века)

БОГОЈЕ И РАБ ГЕОРГИЈЕ У ИСТОМ РУКОПИСУ

Довде писа Богојева ручица многогрешна. Испија хартија црнило... Изсухоше хартије од ветра, тере се зло пише.

Помози, Господи, рабу божију Георгију написати књигу ову, о, Господи, помози. Већ друго годиште писах.

(XIII—XIV век)

ТЕОДОР У РУКОПИСУ НА КОЖИ

Довде читај и опет се врати и читај до краја.

(XIII—XIV)

РАЈКО ДИЈАК У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ

Писах у великој нужди и печали.

(XIII—XIV век)

XIV век

КРАЉ МИЛУТИН У ЛУКУ УЗ УЛАЗ У СПОЉНУ ПРИПРАТУ БОГОРОДИЦЕ ЉЕВИШКЕ У ПРИЗРЕНУ ГДЕ СЕ ДЕЛИ МИЛОСТИЊА ЗА НИШТЕ И МАЛОМОЋНЕ

У свако садашње и будуће време годишта, зими и лети, свих времена, што сам даровао ја, Господин, сваки дан тих дана да се даје мертиг на порту сваки месец по четири кабла брашна, два кабла пшеничног, а препростог друга два кабла, каблима месечним којима је давано Николи протомајстору и Астрапу протомајстору; сваки месец чабар пића (вина), истим чабром, месечним Николиним и Астрапиним док се црква зидала и пописала; и на два месеца истим каблом кабал соли.

(1306—7)

РАСОНОША МАРТИНИЈАН У РУКОПИСНОМЕ АПОСТОЛУ

Извољењем Бога и пречисте владичице наше Богородице и благословом преподобнога оца нашега Никодима, игумана свете Богородице хиландарске, из области западне стране, земље рашке, назване српске, изволи дете његово по духу, а не по пути, јеромонах Гервасије и раб Христу богу и пречистој владичици нашој Богородици те написа књижицу ову наречену пракс. Док је не написа, велике напоре поднесе, и божијим извољењем и свете Богородице ово довршено јесте. И до кога било дошла ова књига, исправљајући читајте и не куните, јер који куну истребиће се, а који благосиљају у вековима пребивају. Да вас замолим оци и братијо, настојте на добру и поминьите многогрешнога расоношу Мартинијана, коме су греси богатство, а гроб — кућа, а свршетак — смрт, а и вас Бог да прости. Бог да прости сваку душу хриш-

ћанску, монашки и јерејски чин и ђаконски и Бог да прости све који нас воле и мрзе.

(1312—1317)

ЈЕРЕЈ НИКОЛА У ЈЕВАНЂЕЉУ

Писа се ова књига у Скопљу граду попу Грду, брату ми од Виника, у дане Уроша краља Милутина, када поби Турке у Грчкој, руком грешног јереја Николе коме је отачаство гроб, а богатство греси. Зато и ако где погрешио јесам, било другом речју, било да сам се напио, а ви лако пођте исправљајући калуђери, попови, дијаци, не куните, но праштајте, а вама ће Бог, јер не пише дух свети, но грешни човек. А мед ако је и на корену, благи господин је; слово божије, ако и грубо је, но Бога хвали. Да помене Бог родитеље ми и који ме отхранише и учитеља ми, Бог да прости попа Грда, њему се писа ова књига. Прости, Боже, и мене грешнога јереја Николу...

(1313)

КРАЉ МИЛУТИН НА КАМЕНУ ЦРКВЕ У СТУДЕНИЦИ

У име оца и сина и светога духа. Ја раб божији Стефан Урош, праунук светога господина Симеона и унук првовенчаног краља Стефана, син великог краља Уроша и краљ свих српских земаља, и поморских, саздах овај храм у име светих праведника и прародитеља Христових, Јоакима и Ане у лето 6822, индикта 12 и све што приложих овоме светоме храму и у хрисовуљу писах. Ко ли ово измени, да је проклет од Бога и мене грешног, амин.

А овај се храм сазда старањем архимандрита и протосинђела игумана Јована.

(1314)

ДИЈАК РАДОСЛАВ У ЈЕВАНЂЕЉУ КАРЕЈСКЕ ТИПИКАРНИЦЕ

Добро је царску тајну тајити, а чудеса божија проповедати славно, јер многа под небесима од испрва створише се и до сада творе се на похвалу добро чинећим, а на стид безбожнима, сва пак благим промислом човекољупца Бога и извођењем, јер више од све твари видљиве и невидљиве својим човекољубљем заволе људски род и својим образом божаственим украсив га именом синовства почаствова га. Међу прве пак избра праоца Аврама и од њега многе доброплодне изданке расплодив, да кажем и прекраснога Јосифа и пророка и цара Давида и друге многе чак до пречисте Богородице. А у данашњим поколењима избра и уздиже господина светога Симеона Немању и многоразличитим знамењима и чудима удостоји га. А многе обитељи у тебе су, Спасе, по чиновима свим раздељене према числу добрих дела и од њега доброплодне многе младице процветавају, да поменем пак господина светога кир Саву и ине многе, а међу њима и господина нашег Стефана краља Уроша, сина великог краља Уроша, унука првовенчаног краља Стефана, а праунука светога Симеона Немање, који многе победе створив од Бога њему дароване, уз ине неизбројне његове врлине к Богу и правди и к светим црквама и к убогима. И ове књиге нареди написати с Богом пак самодржац свих српских земаља и поморских Стефан краљ Урош. А написаше се у дане благочастивога краљевства његовог при архиепископу осмом Сави, руком грешнога раба божија Георгија дијака Радослава. А ако сам нешто у њима и оставио неисправљено, зато је што оскудношћу ума спутан јесам.

(1316)

КРАЉ СТЕФАН УРОШ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Ове свете и божаствене књиге приложи Стефан Урош краљ Ћелији светога Саве Пустињежитеља, која је у Кареји, а сазда је господин родитељ краљевства ми и учитељ отачаства нашега, свети Сава, први архиепископ српски, трудом и знојем својим светим за своје спасење.

(1316)

ПО ГРОБНОМ КАМЕНУ У ОБЛИКУ ПРИЗМЕ У ХУМСКОМ КОД ФОЧЕ

У име твоје, причиста Тројице! Господина госта Милутина билиг родом Црничана. Погибе но не по милости божијој. Житије: а живех у честите босанске господе. Примих дарове од велике господе и властеле и од грчке господе. А све је знано!

(вероватно 1318)

НИКОДИМ ХИЛАНДАРАЦ НА ЈЕРУСАЛИМСКОМ ТИПИКУ

А видимо због нас великог божијег провиђења милосрће, јер јави нам новог Аврама, светога нашег господина Симеона и новога мироточца у новороћеноме Израиљу, то јест у српској земљи. А од њега нам је прекрасан плод, син његов кир Сава божаствени, који у многоме зноју и труду одбаци тежину телесну као неки небопарни орао у рај доспевши, породи, што ће рећи обнови, не само себе, него и сву српску земљу духом светим као некаква врла пчела од свега краснога цвећа сабравши испуни своје отачаство краљевским и самодржавним венцем . . . украсивши га и правоверном вером утврдив, те је великим архијерејским чином успоштован. Јер се уподоби боговидцу Мојсеју којем кад хтеде створити скинију рече Бог:

„Сатвори све по слици датој ти на гори". Тако и овај богоблажени учитељ наш Сава видев у светом граду Јерусалиму слику цркве славнога Сиона и светога Саве Јерусалимскога, на исту слику створи ову велику цркву. А наћосмо међу светим његовим речима које нам остави на утеху, како рече: „Молим вас, који ћете после мене бити, надокнадите што не докончах због кратковекости живота". И зато ја, смерни Никодим, који милошћу сведржитеља Бога и молитвама светога Саве и светих ктитора и светих светитеља српске земље узведен бих на овај свети велики преосвештени престо архиепископије српске земље и потрудих се, ако је могуће, нешто мало испунити у дане богом чуваног светороднога превисокога и крепкога самодршца и храброга краља Стефана Уроша.

Би, наиме, нека распра велика по кушању старога злотвора и раздор би међу господином ми превисоким краљем Урошем и међу братом му краљем Стефаном, а ја сам тада био игуман часнога манастира свете Богородице Хиландара, који је у Светој Гори, па извољењем оба брата и сабора српске земље послан бих у нови Рим, у царски град, тада царству православернога цара кир Андроника Дуке Анђела Комнена Палеолога и сина његов цара кир Михаила и унука његов цара кир Андроника, док је васељенским престолом управљао у Цариграду кир Нифон, а ту био тада и патријарх светога града Јерусалима кир Атанасије и антиохијски патријарх. Па видевши и поклонивши се неизреченим добрима која су тамо и устав трудољубазни тих мужева који држе типик по обичају светога града Јерусалима, према уставу светога Саве Пустињежитеља, примих пак духовну утеху и смирење и јединство, према којем треба да се обједине по речима богооца (Давида) оба брата и сва српска земља. А пошто узведен бих на овај свети велики престо светога Саве, увек имах на уму успомену на подвиге и труд оних блажених и часних мужева, а нарочито учитеља и наставника нашега светога Саве речима следујући, потрудих се бар ово мало приложити. Послах у царски град у манастир светога Претече и крститеља Јована и донет ми би

овај типик јерусалимски и преведох га на наш језик са писма грчкога језика . . .

И нисмо унели неки нови, но свети устав и обичај лавре светога Саве на чији образ је подобијем и ова света црква саздана била, па како је подобнообразна саздањем, лепо је да се уподоби и уставом на славослање Богу, као што у Царском граду видесмо типик светога Саве. И колико год је могућно, подвижимо се у бдењу и трезвености на славослање Богу. Па похитајмо и ми у борбу с природом и обичајем телесним. А благи дародавац и подвигодавац, свемогући Бог, зна немоћ нашу те ће нам подарити моћ духовну, но ако најпре труд покажемо. Јер сва дела добра с трудом се постижу. Баш као што олово вуче доле у дубину оно за шта је привезано, тако лењост и сан у дубину пакла своди душе наше. А бдење и молитва крилима духовним нас на висину узноси, како нам житија светих јасно о томе показаше.

Стога, дакле, молим оци и браћо, које Бог удостоји да будете пастири и учитељи словесног Христовог стада, памтите ме у светим својим молитвама, а Дух Свети утешитељ, како коме од вас даде, у чему је ко позван у томе и да пребива. И вас, чеда божаствена молим, не лењите се о овоме дару који сваки има, еда би Владика наш презрео наше грехе и у онај страшни дан суда удостојио нас стајања о десној страни његовој са угодницима својим, а њему слава Оцу и Сину и Светоме Духу сада и у све веке векова, амин.

(1319)

ИГУМАН СТУДЕНИЧКИ НИКОЛА НА ЈЕВАНЂЕЉУ

Слава Оцу и Сину и Светоме Духу, слава у тројици Богу, слава Богу господу који све помаже и слово утврђује накнадним знамењима, амин . . . Ово свето јеванђеље написа се и сврши се наредбом преосвештеног господина архиепископа свих српских земаља и поморских кир Данила, који је тада владао на пре-

столу светога светитеља кир Саве, првог архиепископа српскога, у дане Богом дарованога и Богом просвећенога и превисокога краља Уроша трећега, господина свих српских земаља и поморских: Далмације, Травуније, Захумља, и Диоклитије, којега Бог благоизволе и појави у отачаству његовом као светлу звезду што добро сија и узлази од истока и греде ка западу. Просветивши укрепи и утврди отачаство своје да иепоколебљиво буде и ниоткуда рањиво; и многе градове и села преузе у отачаство своје, и вуке опасне и непријатеље своје прогна. И сина својега богом дарованога Стефана нарече да је млади по њему краљ, и посла га на безбожне и погане бабуне. А овај идући помоћу божјом с многим војницима начини победу над њима и много крви проли и безбројне зароби, врати се к родитељу свом превисокоме краљу у земљу српску, којега господ Бог цар небесни укрепи и прослави на столици краљевства својих прародитеља и родитеља, у земљи српских области, те поста анђелима диван и непријатељу страшан.

И ово свето и божаствено јеванђеље написа се при светим Апостолима у Пећи, у Ждрелу, наредбом и благословом првопрестолнога и преосвештеног господина и учитеља архиепископа све српске земље и поморске кир Данила, којега усхте Бог и Дух свети, а не човек, за архијереја на престолу светога кир Саве.

А сврши се и дописа се ово свето и божаствено јеванђеље у епископији српскога Дабра, при свеосвештеноме и свечасноме епископу кир Николи, који многе напоре и зној имаде зидајући пали храм овај светога архијереја чудотворца Христова Николе и украси га сваким драгоценостима и лепотама и сасудима и свим потребним. Јер Бог тако изволи . . . од безбожних и брбљивих проклетих бабуна. И ја, многогрешни монах Никола, бивши игуман свете лавре студеничке исписах ово свето јеванђеље у лето 6837,

(1329)

СТАНИСЛАВ У РУКОПИСНОМ ПРОЛОГУ

По милости божјој и по извољењу великог чиноначелника архистратига Михаила и с помоћи преподобнога оца Гаврила, ја раб божији Станислав сврших ову књигу у дане превисокога краља Уроша Стефана, којега отац ослепи и посла у Грчку. И после седам лета он изађе и прими краљевство све српске земље и поморске и подунавске и овчепољске, не по сили, него по извољењу божијем. И грчку земљу опустоши и градове заузе и силнога цара бугарскога Михаила уби. А у то лето сврши се ова књига у области овчепољској у селу злетовском, у гори лесновској, у манастиру светога архистратига Михаила и при гробу преподобнога оца Гаврила, док је владао местом злетовским жупан Драгослав, а при игуману Теодосију и при јеромонаху Сави и при јеромонаху Кирилу и при монаху Данилу и при економу Герману и при келарију Висариону и при прочој братији. Писа се пак ова књига по наредби смернога игумана Теодосија руком многорешног раба божија Станислава.

(1330)

ДИЈАК НИКОЛА И РАДОСЛАВ У ПРАЗНИЧНОЈ КЊИЗИ

Ове божаствене празнике од Варваре до Сретења Господња писа дијак Никола и Радослав великој Госпођи богољубивој тепчиној Радослави. Наредбом и одредбом њеном написаше се да пију се на здравље јој и отпуштење грехова. Писа се у то време када велики српски тепчија Мишљен призида гробницу на Глодима и ослика и придаде село Велико и коње и рухо и злато, и направи манастир светих Апостола и обнови за помен себи. И та његова гробница украшена беше свакојаком уметношћу, лепше од свега манастира. И то се створи у области епископа Пећпала Стефана.

(око 1330)

ХРОМИ РОМАН НА РУКОПИСНОМ ТИПИКУ

Колико силе имадох потрудих се да пишући исправим и ништа не изоставим, а који може што боље и више, да не облени се, а нама општи дуг опроштења врати. Грешни Роман, хром и телом и душом.

(1331)

ДРАГОСЛАВ ТУТИЦ ПО КАМЕНУ ЦРКВЕ У ПРИЗРЕНУ

Ја раб Христов Николаје, а по мирском имену Драгослав Тутиц, и с подругом ми Белом постарасмо се створити храм светога Николије на помоћ нама, јере не имасмо чеда ... дасмо име да се поје и да нам се помиње. И покупих земљу около цркве и ино све што је мој део, или виноград, или кућа и два црна дуда код цркве, све дадох светому Николи. А сазида се овај храм у дане благовренога краља Стефана четвртога ...

(1332)

МАЛИ БРАТ ВИТА НА ЦРКВИ У МАНАСТИРУ ДЕЧАНИМА

Фрад Вита, мали брат протомајстор из Котора, града краљева, сазида овузи цркву светога Пантократора господину краљу Стефану Урошу Трећему и његовом сину светломе и превеликоме и преславноме господину краљу Стефану. Сазида за осам годишта и доспела је сасвим црква у лето 6843.

(1335)

ГОСПОЂА ДАНИЦА ПО КАМЕНОМ НАДВРАТНИКУ ЦРКВЕ У СЕЛУ ЉУБОТЕНУ

Сазида се овај божаственi храм светога великога оца Николе подвигом и трудом госпоће Данице у дане Стефана краља Душана, а држаше син старији Бојко Матку, а други син Звечан са Ситницом.

(1337)

УЗ КТИТОРСКИ ПОРТРЕТ ДЕСПОТА ОЛИВЕРА У ЛЕСНОВУ

Ја, раб Христов Јован Оливер по милости божјој и господина ми краља Стефана бих у Србаља велики начелник, погом велики слуга, потом велики војевода, потом велики севастократор, за верно њему залагање по милости божјој и велики деспот све српске земље и поморске и учесник грчки.

(1341)

СЕВАСТОКРАТОР ОЛИВЕР НА ХРАМУ АРХИСТРАТИГА МИХАИЛА У ЛЕСНОВУ

Сазда се овај светли и часни храм великога војводе виших сила, архистратига Михаила, сазда се и сврши се у дане Стефана краља трудом и давањем раба божијег Јована великог војеводе Оливера и садружнице његове рабе божије Ане-Маре и љубљенога му сина Крајка у лето 6849.

А ево (му) села и метохија: село код цркве Лесново са заселком Лукова и у Бакову црква светога Николе са селом и на реци заселак Глобица и село Добрјево и у Древеној свети Јелисеј и заселак Пештно и свети Прокопије и катун Влах на Строји и у Штипу свети Никола поп Сифијев и 20 кућа ... Низ дол до колника под градску лозу до дела и по делу

к Волујаку па низ дол. Па уз Коритницу ... и на Пресеченик на Блатце и на Плану и на ухо над Букову раван и путем на Писани бор, на Брезу, на Планиницу на Клобучец до пута ... под Присад низ колник над градску лозу, под Пештно на дол и од злетовскога трга ... уз Млатјев поток и кроз Равник по делу к камену на Киселицу посред ливаде на Морилицу и преко, преко брда и преко дола на друм к Прчеву и уз друм од крста и низ дол к Бунашу и преко брда ка крсту и преко на Мрамор и низ дел ка Матејеву долу преко реке ...

(1341)

СТАНИСЛАВ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Велики војевода Оливер нареди писати, а Станислав писа ...

Поче се и сврши књига ова у лета и у дане превисокога и светороднога краља Стефана, док је сву овчепољску област држао велики војевода Оливер, у селу злетовском, у месту названом Лесново у манастиру великог војеводе вишњих сила архистратига Михаила, крај гроба преподобнога оца Гаврила, а њега велики војевода Оливер сазда из темеља и свршивши ослика и сваким лепотама украсив: сасудима златним и сребрним, покова велике иконе сребром и златом, као што приличи дом божији украшавати, подавши села и метохе и пашњаке и планине, милошћу краљевом утврдивши све међе и записавши их златопечатним хрисовуљом, и предаде га у Свету Гору светој Богородици Хиландарској са сваком потврдом. А ова се књига писа ... у друго лето по довршењу храма архистратига Михаила, наредбом господина великога војеводе Оливера, руком многогрешнога Станислава ...

Бог да прости великога војеводу Оливера. Бог да прости садружницу његову госпоћу Ану-Мару и чеда им. Бог да прости игумна Теодосија са свом брати-

јом. Бог да прости све слушалнике што право работају светоме храму овом. Бог да прости сав свет хришћански. И мене простите.

(1342)

НА ГРОБНОМ МРАМОРУ ЋЕСАРА ХРЕЉЕ У РИЛСКОМ МАНАСТИРУ

Гроб те држи сада ћесару, који с нама јуче јасно говораше. О, да страшнога чуда, о преславног призора, ти, великог имена као неко сунце јуначни муж који си огрануо у добротама, лежиш мртав у гробу малом. Ох, ох, како безгласан пребиваш и обезличен и неналичан себи, без духа. Веома и двојином страда од смрти твоје, ћесару преизврсни, хвална ћесарица твоја супружница ридајући и двоструко патећи се, плачући горко жалошћу сва обдржана.

Себе сада не видиш пред собом. Ово гледајући браћо, као пример усрдно имајте оног који лежи: толико велики би у обојем, а утесни се у таквом малом гробу. И добро да борави овде све учините.

У лето 6851. индиктиона 11, месеца децембра 27. дан престави се славни ћесар Стефан Хреља Драговоља, у монашком образу Харитон, ктитор светога храма овог.

(1342)

ЖУПАН ПЕТАР У МАНАСТИРУ ДОБРУНУ

Овај мали принос дарујем Госпођи мојој и примих тражећи од ње помоћи и заступљење у страшни час суда. Стога и поревновах господину ми и родитељу жупану Привилу и саздах припрату ову и сликах с помоћи божијом и пречисте и Богоматере и Претече и крститеља Јована и усрдним мојим настојањем и божијом помоћи саздах и пописах с откупом.

И оци и браћо, и ко прочита ова словца, простите ме и благословите раба божија смернога Јована, и званог у свету великог жупана Петра, и вас Бог да прости, амин.

(1343)

У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА

Ова божаствена и преблажена књига, наречена четворојеванђеље, писа се у Светој Гори благочастивоме и христољубивоме и светородноме и превисокоме и самодржавноме господину краљу четвртоме Стефану, којем пак Бог подари по милости својој и молитвама његових светих прародитеља у владу и у подручје имати сву српску земљу и Загорје чак до Бдиња, грчку земљу чак до Моруница града, илити Христополља на Солун и Диоклитију сву чак до Драча. А то би по дару божију врлине његове ради, јер милосрдан беше преко мере, кротак, дуготрпељив, мужевношћу украшен и красотом тела, да ниједан такав изгледом не беше међу благочастивим царевима.

И те године поче зидати манастир Арханђела Михаила у Призрену граду, на помоћ и на спасење да му је души и телу његовом. А који хоћете да читате ово четворојеванђеље, помините испрва реченог Стефана краља.

Ово четворојеванђеље писа се у лаври светога Атанасија према манастирском предлошку и који хоћеш да препишеш да се не усудиш развраћати по својој вољи, но пиши како нађеш, јер наш род разврати многе књиге невичан сили грчког језика.

(после 1343)

НА РУКОПИСУ ЗЛАТОУСТОВИХ БЕСЕДА У МАНАСТИРУ ХИЛАНДАРУ

Извољењем божјим и настављењем Светога Духа написаше се ове свете књиге, поучење светог јеванђеља, у дому светога првомученика и архиђакона и

апостола Христова Стефана, по наређењу худога и иза свих последњега Саве. И написаше се пречистој владичици нашој Богородици и увек деви Марији славнога манастира Уведења пречисте у светињу над светињама, који је у Светој Гори Хиландар, на утеху светим и часним и у богољубљу живећим оцима. Да молим ваше преподобије, свети и часни оци, ову књигу не дајте дати ни узети из дома пречисте владичице наше Богородице, пошто и ми многе благе и добре и утешне речи примисмо из дома пречисте Богородице у моје окамењено срце. Да благодаримо владики Христу, кад и ваша светост заиска од нас худих поучења овог златоточивог језика Јовановог.

(1344)

НА САРКОФАГУ ИГУМАНА ЈОАНИКИЈА

Извољењем Оца и оваплоћењем Сина и поспешењем Светога духа, ја јеромонах Антоније дођох у ово место и истребих и раскопах честаре и уравних брегове и почех овај храм зидати светога Атанасија у дане краља Милутина и другога краља сина му Стефана и трећега краља сина му Душана и призва (он) патријарха бугарског и архиепископа српског Јоаникија и начини сабор у Скопљу и благословише га на царско достојанство и би првоустоличени цар српској земљи и грчкој и поморској. И архиепископа Јоаникија благословише на патријаршију српској земљи у том царству. Благословише Антонија на епископство у Доњем Пологу првоустоличеног, по извољењу божију променише му име Јоаникије, јер није било пређе епископа у Пологу.

(1346—1355)

НА ГРОБНОМ КАМЕНУ ЧЕЛНИКА ДИМИТРИЈА

У лето шестхиљадито осамстопедесетседме, у дане цара Стефана и сина му Уроша, који владаху свим земљама српским и поморским грчким, месеца марта

у шести дан престави се раб божији Димитрије, а звањем велики челник који у те дане држа Дабар и Дрину и Гацко (с) Рудинама. Помените ме, дружино, а вас Бог.

(1349)

НА ГРОБНОМ КАМЕНУ ВРАТКА ЧИХОРИЋА

Месеца јула пети дан престави се раб Никола, а звани Вратко син Чихорића Вратка. И утону у реци званој Нишава.

(1349)

НА ГРОБНОЈ ПЛОЧИ КОД НЕУМА

А ево лежи госпоја Каталина са својим господином жупаном Николом који служаше Котроменовића таста и славнога бана Стјепана. Постави на њу камен Владислав и Богиша брат му . . .

(после 1349)

У РУКОПИСНОМ ТРЕБНИКУ

Извољењем Оца и зачећем Сина и силаском Светога Духа сврши се дело ово месеца марта 26. дан при жупану Вукашину . . . у дане благовернога цара нашега Стефана и сина му Уроша и царице Јелене, који владаху свим земљама — српском и поморском и грчком када се одврже Вер . . .

Бог да прости Симеона и попа Тодора и Јаникија и ковача Рајка који ми скова шилце и хараксало; Бог да прости Радашевца, из Маргарита и Саву Семеонову матер, амин, амин.

(1350)

ПО НАДГРОБНОМ СПОМЕНИКУ ОД КАМЕНА КРАЈ ТРЕБИЊА

А овај лежи жупан Медулин. Никада много не имах, а никада ничега ми не неста, а давах.

(Друга половина XIV века)

ВЛАТКО ХРАНОТИЋ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Господину ми Вуку од Влатка Хранотића. Да знаш јере се Турци збраше на Владову кон Мораве.

(Друга половина XIV века)

НА КАМЕНОМ САНДУКУ У ЧЕРИНУ

А овај лежи Радован Ракојевић. Проклет тко ће тућин леђ, веће његово племе!

(Вероватно друга половина XIV века)

БРАТОЈЕ НА НАДГРОБНОМ КАМЕНОМ СПОМЕНИКУ КОД УЛОГА

А ево, лежи добри Прибислав Петоивић на својој земљи, на племенитој. Служих бану Твртку, господину верно. На том погибох. Писа Братоје.

(1353—1377)

УЗ ПРЕПИС ИСАКА СИРИНА

Ово је пут истинит и незаметни који свети оци наши наћоше, по њему идоше и достигоше до унутрашњости царства божијег удаљењем од света и

ствари његових видљивих и разумних: сиромаштво, испосништво, бдење, молитва непрестана, муком ћутање, безгневије, смерност, љубав. Ове врлине матерама називају се, јер од њих рађају се и друге врлине уводећи у живот вечни.

(1355)

РАСОДЕР КАЛИСТ У ЧЕТВОРОБЛАГОВЕСНИКУ

А после њихових времена би богоизабрани и свечасни и пречасни њихов сапрестолник, учитељ учитељима и најсветлији светилник, орган богом надахнути што краси Христову цркву часно и свесветло као невесту ћерданима урешену и усклицима богоукрашеним, и заиста такав нам архијереј бејаше потребан, који усмерује и води брод правилом духовне крме, стадо своје напаса палицом правде и храном вере и заштитом од вукова грабљиваца и исправно управљајући слово истине, говорећи велик пастир и учитељ и свепресвештени митрополит преславнога и богоспаснога града Сера — кир Јаков. Пошто је дакле, много таквих срчаних и великих подвига начинио приложи и ово добро дело и сврши. Јер, нареди да се напишу многа неизречена и неизговорена велика знамења и чудеса господа и Бога и спаса нашега Исуса Христа, тојест четвороблаговесник, са многом љубављу и жељом и ватром духовном, те трудом многим прионувши украси га као небо звездама красно, по написаноме, у славу и част господа Бога и спаса нашега Исуса Христа и пречисте његове матере и светога и славнога архијереја и чудотворца Христова Николе и светих великомученика и победоносаца Христових Теодора, у чијем храму написа се овај четвороблаговесник у част и спомен свепреосвештеноме и вишепређеноме митрополиту, а мноме худим и тромодухим. Написа се у дане благороднога и благочастивога и богољубивога, превисокога пак и самодржавнога цара Стефана првога Србима и Грцима и превазљубљене му благородне и благочастиве и богољубиве његове царице кире Јелене и сина превазљуб-

љеног им доброузраслог изданка, доброчасног краља Уроша и у дане свепреосвештеног и богочастивог патријарха првога Србима и Грцима кир Јоаникија, у лето 6863. индикта 8. Расодер Калист.

(1355)

ДАБИЖИВ НА КАМЕНУ ЦРКВЕ КОД НОВОГ БРДА

Овај храм свете богородице постави Дабижив, Дробњаков унук с браћом му, с Храном и са Богојем и с оцем калуђером и с матером, с Вишњом. Дабижив писа сам у дане цара Степана.

(1355)

ТЕОДОСИЦ МОНАХ НА РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

А овим пасхалијама творац је Силуан монах, и по истини нови Силуан, јер је силан разумом и крепак у речи, велики је и диван склад ових пасхалија и ко хоће да гледа, увидеће снагу премудрости и уметности.

(1355)

НА ГРОБНОЈ ПЛОЧИ МАРИЈЕ ПАЛЕОЛОГ МАТЕРЕ ЦАРА ДУШАНА

Из царског руха проистекох и у царско опет стигох. Која у овом свету милошћу оног ко ме сазда владарком, звана бејах Марија. Монашког удостојих се образа и у њему наречена бејах Марта кад смртни час на ме дође. И земљи бејах предата у лето 6863, месеца априла у седми дан док царствова премили мој син свим Србљима и Грцима, самодржавни цар Стефан и премили мој унук краљ Урош.

А вас, оци и браћо у Господу молим, помените ме у молитвама својим.

(1355)

МОНАХ ДИОНИСИЈЕ У ЈЕВАНЂЕЉУ

Извољењем божијим и светих богоносних отаца и апостола и јеванђелиста и мученика страдалих Христа ради, који телеса своја не поштедеше, но више од небеског Јерусалима желећи, земаљским небеско купише, ови у рупама, ови у пећинама крију̂ћи се, које другови гоњаху из града у град и купише тиме царство небеско и мало пострадавши у животу, са Христом живе, јер ни злато ни сребро ни красота бисерна, ни отац сину, ни син оцу, ни мати чедима, ни сродници ни љубавни друзи, ни брат брату у грозни и страшни час помоћи не може, када се небеса свију и звезде спадну и сунце помркне и силе небеске покрену се и судија нелицемерни седне на престо и свакоме да̂ према делу.

У то време престави се превисоки господин први цар српски, син светога краља Уроша трећега, Стефан Душан, нек му је вечно спомен.

(1355—1356)

ВОЈВОДА МАСТАН БУБАЊИЋ НА СТЕНИ УЗ РЕКУ

А ево двора војеводе Масна и његових синова Радослава и Мирослава. Ово писа раб божији и светога Димитрија у дане господина краља угарскога Лојша и господина бана босанскога Твртка. Ко би то потро да је проклет Оцем и Сином и Светим духом.

(1355—1377)

НА ВРАТИМА ЦРКВЕ У ДРЕНОВУ

Ја Димитар . . . живљах . . . по смрти светороднога цара Стефана.

(после 1355)

УБОГИ ГАВРИЛ У СИНАЈСКОМ ПЕНТИКОСТАРУ

Почини убоги Гавриле од великога труда. Ох, теби Гавриле, докле да почивамо? Свети оци никејски, помозите ми и ових шест и осам седмица окончати.

(1360)

РАЈЧИН СУДИЋ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Боже, прости грешнога и недостојнога погледати на небо очима Рајчина Судића и Кијевца, јер нам је прескрбна душа до смрти. Држа нас ћесар у пиргу за пет месеци ничим криве. Владика Христос зна да ми ни на кога уздање немамо до на Бога, створитеља небу и земљи и мору и свему што је у њему. Ти да нас изведеш из јаме паклене, јер вели Свето писмо: „не уздајте се на кнезове ни на синове човечије, од њих вам нема спасења, изиће ће дух наш и вратити се у земљу своју; тај дан пропашће све мисли њихове; блажен муж који се узда у господа Бога".

Ох, ох, што ми је тужно у тескоби овој и у смраду овоме! Туго, тужице, та немам те коме исповедати, само теби, Косенице, Мајко божија, изнеси ме из ове напасти, јер нас лажно оптужише праве, зна Христос; не даде ми правду, ни суд или белега, него нас праве удави с Кијевцем у пиргу у негвама, али Бог види, а ин нико.

(око 1360)

НА ГРОБНОМ КАМЕНУ У ПРЕВЛАЦИ

Раб Христу Јоаким, а звани Гураш, унук мерача Гураша Врањчића, би у цара у Стјепана трећи витез. Писа се и престави се месеца септембра пети дан.

(после 1362)

ГРЕШНИ РАВУЛ НА ПЕРГАМЕНТУ ПРЕПИСИВАНОГ ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉА

(На 9 листу) Дремам.

(На 20 листу) Месеца маја 12. писах.

(На 21 листу) О, мајко моја, што не могу од главицу!

(На 21 листу) О, колика ми је тужица, проса немамо, а за пшеницу и не говорим.

(На 56 листу) Окусих перо.

(На 79 листу) Месеца јула 22. када узе краљ Табану овце, а њега свеза, ја писах у Сиринићке лагатору.

(На 82 листу) Месеца јула 23. умре Ковелица када ово писах.

(На листу 100) Дремах.

(На листу 124) Помилуј, Боже, грешнога Равулу.

(1365—1371)

УЗ ХАМАРТОЛОВУ ХРОНИКУ НА ХАРТИЈИ КОЈА ПРОЛИВА

О, зала братијо, много; но поћи напред.

(око 1370)

ЈЕРОМОНАХ МИХАИЛО УЗ АПОСТОЛ

И опет писах зими, а лети је свака работа боља. И опет да вам кажем: не пише анђео с небеса, но човек грешан од земље. Ја обремењени и окајани писах у дане Вукашина краља, када држаше Гргур Полог, а писар беше из Лешнице, јерej монах... Господи и сви свети убијте их који ми зло чине и који ме не...

(пре 1371)

СИНАДИН ГРАМАТИК НА МИНЕЈУ У ВРЕМЕ МАРИЧКЕ БИТКЕ

Прогнева се господ у лето 6880. Пожури, грешни Синадине граматиче, док те не достигне смртна коса.

(1371)

ИНОК ИСАИЈА УЗ ПРЕВОД ПСЕУДО-АРЕОПАГИТА

Будући да се многи пре много времена и година и по различним местима нађоше у словенском нашем народу да преводе божанствене списе од многопремудрог и вештог, веома скупог јелинског језика у наш језик, чија имена су не само људима позната, но шта више у књигама живих богом су написана, а после њих и по годинама и по образовању и по вештини разума јелинског језика, а више по добрим делима, у вечеру сунчаног дана, на заходу седмог да речем века и на крају мога живота, догоди се и мени да научим мало грчки језик, толико колико да могу да разумем скупост тога и тежину превођења од оног у наш језик. Јер грчки језик једно од Бога од испрва вешт и пространа би, а друго и од различних после многог времена љубитеља мудрости (филозофа) изукрашен би. А наш словенски језик од Бога добро би створен, јер све што створи Бог је веома добро, но лишењем љубави за учењем слова (списа) частољубивих мужева вештине као онај не удостоји се. И било колико ако од оног научих, не хтех коснути се што је више мене, наиме преводити од грчког језика у наш, по реченом: оно што је више од тебе не ишти, и што је дубље од тебе не испитуј, бојећи се и оног што пострадаше у Старом и Новом завету они који презирући дрзосно смедоше божанственог се дотаћи. Но ипак божанственим овим човеком, преосвећеним, велим, митрополитом града Сера, кир Теодосијем пречасним, принуђен бих на пре-

вођење. Јер сасвим природно мислим беше без размишљања повиновати се таквоме човеку коме неки од анђела нареди, да по Дионисију просвећење прими. Овај је истинити божји човек, ако ико други, јер живот имаше да је слатко слушати, а спасително подражавати и корисно. Не само језик у учењу имаше користан оним који слушају, но и живот много више користан оним који га подражавају. А шта више треба ми истину рећи, колико језик имаћаше кад говори неупоредим, толико и живот кад твори је непостижан. Свагда и увек по апостолу: оно што је натраг заборављајте, на оно што је напред делања и виђења простираше овај, и тако имаћаше сјајност частољубља и жеље за учењем и премудрости, заједно с милосрђем, да од многих није био други. И тако је онај блажени ово и друго не мало радио и к благоугађању (угодности) долазио, и многе овим делањем собом учио. А ја, не продрзнув се, ни на своју крепост речи и разума не надајући се, не будући то, но овим, као што рекох, принуђен бивши, и на тога богоумољиве и свете молитве надајући се, почех и преведох светог Дионисија Ареопагита, с настојањем и трошком или откупом светог ми владике и заступника, и друго пре овога преведох, и после овог колико свештедри светим његовим молитвама да Бог. А бојим се рећи да ја преведох светог Дионосија, ако и преведох њега, посматрајући непостижну не мало висину богословља и светог крајњу премудрост, и глиб мојих грехова добро знајући.

А књигу ову светог Дионисија, велим, у добра времена почех, када божанствене цркве и Света Гора рају подобно цветаху, као неки сад крај извора увек напајан; а свршних ту у најгоре од свих злих времена, онда када разгневи Бог хришћане западних крајева, и подиже деспот Угљеша све српске и грчке војнике, и брата свога Вукашина краља, и друге велможе многе, негде до шездесет тисућа изабране војске, и пођоше у Македонију на изгнање Турака, не судивши да гневу божју нико није моћан противстати. Те не изгнаше, но сами од њих убијени бише, и тамо кости њихове падоше, и непогребени осташе,

и веома много мноштво једни од оштрице мача умреше, а други у ропство одведени бише; неки од њих спасоше се бекством и дођоше. И толика нужда и зло љуто обли све градове и крајеве западне, колико ни уши слушаше, ни очи видеше. А по убијању мужа овог храброг деспота Угљеше просуше се Измаиљћани, и полетеше по свој земљи, као птица по ваздуху, и једне од хришћана мачем клаху, друге у ропство одвођаху. А оне који су остали смрт прерано поже. Они који су од смрти остали главу погубљени бише. Јер таква глад би по свима крајевима, каква не би од постанка света, ни потом таква, Христе милостиви, да буде. А оне које глад не погуби, ове допуштењем божјим вуци ноћу и дању нападајући ждераху. Авај, један призор би да се види! Оста земља од свих добра пуста: и људи, и стоке, и других плодова. Јер не би кнеза, ни воће, ни наставника међу људима ни да их избавља ни да спасава, но сви се испунише страхом измаиљћанским, и срца храбра јуначких људи у најслабија срца жена претворише се. У то време и српске господе седми, мислим, род крај прими. И уистину тада живи оглашаваху за блажене оне који су раније умрли. И верујте ми не ја, који сам незналица по свему, но и онај премудри међу Јелинима Ливаније не би могао писањем претставити нужду која постиже хришћане западних крајева.

Они који хоће преписивати и прочитати ову књигу, молим се, будите милостиви и не кудите моју немоћ ума и недостатак, јер и сами сте ви људи и човечанском подлежете, да требате милости од Бога и опроштај од људи. Опроштаја вашег и мене удостојите, у Бога молећи ослобођење од бездана моје беде због греха. И име међу иноцима мене худог ако хоћеш да сазнаш, почетак тога је осми број, средина двеста и први, а крај десети с једним се завршава. Година је тада текла 6 хиљада 8 стотина 70 и 9-та, индикт 9. Богу који је дао да се и почне ово и благоизволео да се сврши слава, част и поклоњење у бесконачне векове, амин.

(1371)

У РУКОПИСНОМ ПРАКСАПОСТОЛУ

Овај пракос кад пође краљ Вукашин на Турке приложих светој Петки.

(1371)

УЗ РУКОПИС ПИСАН У ЧАЈНИЧУ

У то лето би гладна година и у то лето убише Турци краља Вукашина и Угљеша деспота на Марици сектемврија 25.

(1371)

ГРЕШНИ ПОП НИКОЛА У РУКОПИСНОМ МИНЕЈУ

Да простите ме грешнога попа Николу, ако будем где и сагрешио, јере веома невољан писах, у тамници седећи, у Кознику, гладан и жедан и зиман и вељма невољан... Сачувај цареве наше и раба твојега кнеза Лазара. Покори њему све иноплемене народе.

(1371—1389)

ДОБРЕ ДИЈАК У МИНЕЈУ

Писа се ова књига у Поречи, у селу званом Калуђерац, у дане благовернога краља Марка, када даде Тодору, Гргурову жену Хлапену, а узе жену своју првовенчану Јелену, Хлапенову кћер. У то време писах попу Тодору на Калуђерици Рада тоста сазету, ја многогрешни и недостојни и иза свих последњи, недостојан нарећи се раб Христу Добре дијак, Рабов син, од Маргарита попа Станков брат, а којем ми је гроб отачаство, а земља мати, прах прва одежда, црви вечни гости. Зато, ако и будем сагрешио где, било у некој црти, било што говорих с другом, а или

што се бејах напио, молим вам се, ја Добре дијак, недостојан раб Христа Бога, но огњу вечноме раб, братијо мала и велика, прочитавајући пијте, а не куните, но радије помините писца ове књиге и родитеље његове, а вас ће Христос. О, кунући клет је, а онај ко благосиља благословен је. Почините руке од дела, а очи од суза и ум од мисли.

(1371—1394)

УЗ ПРЕПИСАНИ МИНЕЈ

Прости, Боже, ковача Мирослава од Белушина, који ми скова ножице, па си перо направих, и ко прочита, реци: Бог да прости.

(1371—1394)

ГРЕШНИ ТОРНО И ДРУГИ САВРЕМЕНИЦИ КРАЉА МАРКА УЗ МИНЕЈ

Помени, господи, грешнога раба Равуљу.

Бог прости попа Манојла јере ме помену у јектенији.

Бог прости попа Горгја, јере ми донесе јагодице.

Бог прости Василја јере ми донесе црвену боју.

Писа грешни Торно страницу овузи, а Стефан поспа о Господи.

Грешник ја, што сам патио.

(1371—1395)

НЕНАД СИН КАЗНАЦА БОГДАНА ПО КАМЕНОМ СТУБУ

Доброме и преблагоме човекољупцу Богу, који нареди свему непостојећем постојати, сведржећем области и по његовом неизреченом благородству ја,

Ненад, син казнаца Богдана сазидах овај град Копријан (за) десет година у дане благовернога ми господина кнеза Лазара.

(1372)

ПО ГРОБНОМ КАМЕНУ КОД БОГОРОДИЦЕ НА ТРЕСЦИ

Зашто се чудите, о људи, видећи мене у гробу? Погледајте какви ћете и ви такође бити, но сећање с вама ми је драго, помините и мене рабу божију Марију, а звану Велиславу. Престави се месеца септембра 28 дан, у лето 6881.

(1372)

ЈАКОВ И ЈАНИКИЈЕ У ТРИОДУ

Овај триод полутак, последњи комад, исписа се у светој Синаји руком раба божијих јеромонаха Јакова и грешног Јаникија светоме архистратигу цркве српске у Јерусалиму, с извода светогорскога поузданог, све по реду и с типиком и с октоихом, ништа није недостајало, извода новога, но истина бугарског језика, тер бог зна како нам је тешко било преводити га на српски језик . . . И како смо у изводу находили, тако смо и писали, ни одметали ни прилагали. И кто дрзне да однесе овузи књигу од архистратига јерусалимског, да му се освети Бог и света Богородица синајска на суду. И кто ће овај лист изрезати или отргнути, да му суди Бог у дан судњи, амин.

(1374)

БОГОМИЛ У ЈЕВАНЂЕЉУ РУКОМ ПРЕПИСАНОМ

Преподобнејши Ратко, дај ми да ручам, гладан сиромах.

(око 1375)

ЗАПИС У РУКОПИСУ

Овде писах у ноћи у којој пак престави се Гргур Ђураћ Балшић, самодржавни господин. Месеца јануара, тринаести дан.

(1378)

НА ГРОБНОМ КАМЕНУ ОСТОЈЕ РАЈАКОВИЋА У ЦРКВИ БОГОРОДИЦЕ У ОХРИДУ

Престави се раб божији Остоја Рајаковић, по гуслама Угрчић и суродник краља Марка, зет жупана Гропе, лета 6888, месеца октомврија десетога, индиктиона трећег. А вас молим, братијо моја вољена, који читате, простите раба божија, пошто ви можете бити као ја, а ја пак као ви никада.

(1379)

РОМАНОВ ТИПИК СА ЗАПИСИМА О СМРТИ ВЛАДАЛАЦА, АРХИЕПИСКОПА И ПАТРИЈАРАХА

Многим и великим даровима насладивши се од сведржитеља Бога и на земљи подвизаху се и земаљским царством небеско добише, говорим пак о светоме и преподобноме оцу нашем Симеону, новоме мироточцу и по телу сину његовом великом међу светитељима, светоме Сави, који су у почетку били ктитори свете и свештене и часне обитељи Хиландара. Од тада и до сад после њиховог поколења они који су им били у сродству распаливши се божаственом љубављу и ови су се у животу својем старали о светој и свештеној обитељи овој, коју су саздали родитељи и прародитељи њихови и сваким изобиљем обдарише и сазидаше на покој нама, као што се и сада види. А који смо после њих овде изнесмо дан смрти њихове.

Месеца октобра 29. престави се велики у милостињама свети краљ српски Стефан Урош.

Месеца новембра 6. престави се прва царица српска, садружница Стефана цара првога, монахиња Евгенија.

И новембра 13. престави се Урош краљ трећи.

Месеца децембра 3. престави се Урош цар други, син првога цара Стефана.

И децембра 20. престави се први цар Србима и Грцима, кир Стефан.

Месеца марта 12. престави се Стефан краљ, Теоктист монах, у лето 6824.

И овим више писаним светим господарима и ктиторима нашим установљено беше пре нас бившим оцима и братијом нашом и у типику записано да свакоме од њих на дан смрти њихове опоје дванаест пшеница са свећама сва братија и с приливком сваке године. Такође и на јутарњој литургији, на меси. А после, пошто је донекле много време протекло и пре нас бивших светих отаца и братије установљени помен нашим светим ктиторима горе уписаним, да или због заборава или ђавољим навођењем, или људском злонамерношћу, не испуњаваше се заповест установљена. А ми садашњи, находећи се у то време у обитељи пресвете Богородице Хиландара с тадашњим игуманом који игумноваше у обитељи тој, многа натезања имасмо међу собом о помену светих ктитора. Јер, неки тада журећи се говораху свима уједно да се поје, а ми који се бојасмо страха божија и заповеди и типика светих ктитора, видећи старање њино и труд о светој обитељи овој, пошто се потрудише да буду на утеху маломоћним и странцима, а понајпре народу нашем, договорисмо се све братство, који се овде по имену потписасмо: ја, тада игуман јеромонах Сисоје, митрополит Сава, старац карејски Данил, старац пирга Василијева Атанасије, иконом големи Геронтије, и еклисијарх, митрополит Дионисије, проигуман Јевтимије, проигуман Неофит, старац Михаил, старац Матеј, старац Теодосије, старац Герасим, проиконом Јоасаф, проиконом Давид, старац Доротеј, проиконом Дамјан, старац Теодосије, старац Атанасије, Јоасаф, Агатон и духовник поп Григорије, поп Лаврентије, поп Никодим, поп Григорије, поп Пајсиј и проче све братство — с њиховим договором и саветом овако и ми

установисмо како је било раније установљено оцима и братијом нашом, ми сада не разорисмо, но више потврдисмо и говоримо опште сви једним устима по уставу раније писаном да буде: увече да поје се пшеница са свећама свој братији и с приливком и ујутру литургија на меси свакоме у дан успења његовог сваке године како пише у овом типику горе и у дан месеца, докле пак Бог усхтедне и овај манастир стоји. Ко ли после нас узнастоји разорити ово више написано, налазивши се на челу у светој обитељи овој, или наговором неких, или својом небригом, таквога да разори господ Бог и пречиста његова мати и да је на њему заповед светих ктитора горе исписаних обитељи ове и да није благословен од целог сабора хиландарског, но да је клет и триклет овде и у будућем веку, амин.

Овај устав о помену светих ктитора писа се наредбом све братије у лето 6891. месеца новембра 13, индикта шестог.

Месеца маја 17. дан престави се Костандин Драгаш.

Месеца јуниja 15. дан престави се благочастиви кнез Лазар.

Месеца октобрија у шести дан престави се Вук Бранковић.

Месеца новембра 11. дан престави се монахиња Ефросинија, садружница светога кнеза Лазара.

(1382 и касније)

ДУЖ СВЕ ЧЕТИРИ СТРАНЕ ГРОБНЕ ПЛОЧЕ У ПОПОВОМ ПОЉУ

Ево лежи раба божија Полихранија, а звана мирским именом госпоја Радача жупана Нењца Чихорића кућница, а невеста (јетрва) жупана Вратка и слуге Дабижива и тепчије Стипка, а кћи жупана Милтена Драживојевића, а казнацу Снику сестра. А постави белег овај ње син Дабижив с божјом помоћу сам са својим људима, а у дане господина краља Твртка.

(1383—1391)

У МАНАСТИРУ ЉУБОСТИЊИ НА ПРАГУ И У ПОРТАЛУ

Протомајстор Боровић Рад.
Наше . . .
покојиште
. . поста . . .
. . брат . . .
. . зна . . .
Вук

(1385—1387)

РОМАН И ВАСИЛИЈЕ У ПРЕПИСУ ХАМАРТОЛОВЕ ХРОНИКЕ

Јер, благоизвољењем Оца и силаском Светога духа оваплоти се јединородни Син и слово божије, родив се од пречисте богородице и увек деве Марије, у тело обукав се и наше обличје узев, а који виде рече: „Творац човека смртног који га рукама створи, преклонивши небеса сходи, смеран чак до образа роба и заблудело нашав вуку плен јагње на раме га узев оцу донесе и к својој вољи нашу природу узнесавши и посадивши о десну страну величанства на висини".

А зато ми, што смо прах, шта ћемо принети, о Христе, свих цару, који смо посрнули до смрти? . . . Такође мученике свете открио јеси, који све учинише да јединог тебе приобрету, радости анђелима и људима, и после тебе ранама телеса своја предаше. А још и преподобних отаца саборе многе, који просијаше у целом свету као светила што се скитају по горама, по пећинама, у пропастима земље, који не беху достојни свемира . . .

И исписа се ова књига „Летописац" у Светој Гори, у обитељи свете и царске и часне лавре пресвете Богородице Хиландара благочастивоме и христољубивоме господину Радовану, пошто усхоте имати ову књигу у дому својем и наслађивати се читањем из ње о минувшим древним царевима од Адама све до потопа и од потопа до Христа, по Христу о благочастивим

царевима и светима и духоносним мужевима, све до царства Константина, Иринина сина. И тада је игуманово у том истом манастиру Хиландару митрополит царског града Сера, кир Сава и у његово време исписа се по наредби и старањем око ње часнога старца Јоасафа, љубави ради господина Радована, рукама многогрешних и смирених таха монаха Романа и Василија.

(1386)

ПОП МЛАДЕН У РУКОПИСНОМЕ ЈЕВАНЂЕЉУ

Милосрђем ти, Владико Христе, цару, сврши се дело ово. Писах многорешни раб Христу поп Младен у дане благовернога и христољубивога кнеза Лазара, самодршца све српске земље, у лето 6897. Не покуди љубимче, пошто не седех на басамацима . . .

(1388—1389)

У РУКОПИСНОМЕ МИНЕЈУ

(. . .) Теби, Богоматери и царици, јединој Богородици, молим се и приничем помоћи жудан и твога топлога заступања, ти ми буди заступница својим милосрђем, јер си ми ти једина нада и утврђење и град неразориви роду хришћанском, а можеш колико хоћеш у творца и владике сина свога и Бога нашег. Искрено се молим и преклињем те ускори са милосрђем твојим, постарај се, ти јеси надање, дево матеро, ти заступница и ти покровитељица, ти хранилица гладним и нагим одећа, грешним спасење, и царевима у борби с непријатељима победа и беднима покров неуништиви. А на ме, који те знам као једину изабрану у роду деву Марију, пречисту и неоскврњену божију матер, призри смернога раба твојег, не би ли ме својим милосрђем и оком помиловала и заштитила од видљивих и невидљивих врагова мојих и противника . . .

Ја пак, веселећи се душом и телом због божанственог дара, који ми даде владика Христос, што ћу ти дати за све што дао ми јеси, но само твоје од твога ти приносим, пошто ме палог подиже и мртва оживи. И у уму примам страшни час смрти као сви апостоли и пророци и мученици и светитељи који смрћу скончаше и ниједан од њих не измаче, но сви у гроб уселише се и све их земља прими као мати и бојим се часа кад ће на суду сина твојега узвапити анђели: „Понесите дела да награду примите“ . . .

Покренут светога Духа вођењем да се пронађу све књиге које су душама исцелење, пошто је, наиме, света црква била порушена руком триклетих иноплеменика и књиге јој сажежене у пиргу и с њима мноштво људи, почех писати од зачела све до свршења светих књига и покајањем потецимо светим овим књигама и у њима ћемо обрести владику Христа како крмани и води у пристаниште. А рекао је са светим јеванђељем: да просвети се светлост ваша пред људима и да јаве се дела ваша добра и прославе Оца вашега који је на небесима. А плаши ме и страши прича онога ко сакри свој таленат, но слушати твоје о десну изречење: идите, благословени, у рај. На предстојеће пођимо.

Написаше се ове божаствене књиге у дане благовернога и христољубивога кнеза Лазара и господина Вука. Тада држаше престо светитељства српске земље преосвештени патријарх Спиридон.

(око 1388)

ЈЕРОМОНАХ ВАРНАВА У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

А ви сви, у Христу браћо и оци, колики читате грубо ово писаније, да не мните као да је од мене потекло; није тако, сведочи ми Христос, но поче ову књигу Симон, вражија глава, и мени ју даде неки брат на зајам и много се старах да пронађем ове, нити да надодам цену и не могох, као што зна Христос. Па исписаше по љубави један једно, а други дру-

го, колико кога Бог научи. Да ако мед и на корену буде сладак, а слово божије ако и грубо но слатко је оном ко га са страхом божијим и усрђем чита. А молим вас, оци и браћо, много ћете обрести и грубо, но читајте исправљајући, јер свака пут људска немоћна је, а ако нећете благословити, немојте . . . клети, а Бог да прости оне који исписаше и оне који ће прочитати ову књигу, и раба божијега јеромонаха многогрешнога Варнаву, амин, амин, амин, Христе.

(око 1389)

БОЖИДАР У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Свештеноме Бискупу пећкоме и мудроме и сваке части достојноме смерно поклоњење.

Да знаш, јере дође цар на Ситницу и баша Ибраин с царем Дохатовић, стег носећи.

Писа Божидар ову књигу у дан благочастивога кнеза Лазара, кадно дође цар Јамурат на Ситницу и бише бој месеца јуна 15. дан на Косову.

(1389)

ПОП ИВАН У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ ПОСЛЕ КОСОВСКЕ БИТКЕ

Да је знано свакоме . . . колика туга беше по земљи када би убијен кнез . . .

(1389)

У ДИОПТРИ И ШЕСТОДНЕВУ РАЗНИМ РУКАМА

Господи владико, творче неба и земље, који сазда човека, помилуј ме грешнога самоука!

Бог да прости Николу кепалију који купи ову књигу, тер се насладисмо.

Од Драгослава брату ми Николи: који час примиш ову књигу тај час да си у мене и спреман, јер се правда.

Пиши, руко многогрешнога дијака Николица.

(око 1389)

НИКОЛИЦА У ДИОПТРИ И ШЕСТОДНЕВУ

О, колика туга беше по земљи за кнеза Лазара доба!

Вечна ти памет, Никола кепалијо, јере купи ову књигу, вечна ти памет, амин.

Помени ме, Свети, помени ме, Спасе, помени ме Христе, помени ме Владико Господе, кад дођеш на суд судити рабима својим, тада помени и мене грешнога раба својега Николу кепалију, што купи ову књигу, у овај век и у будући. Амин.

А ово писа Николица.

(1389)

ПАХОМИЈЕ У РУКОПИСУ

Грешни Пахомије. Пахомије земља. Пахомије трава. Пахомије златравник. Грех мој преда мном јест непрекидно. Легнувши на одар, помени свој гроб, мисли на то. Страх и трепет отргнуће ме од грехова мојих. Боже, прости грешнога Пахомија душицу.

(1389)

ГРЕШНИ МИХАИЛ УЗ ПРЕПИСАНИ МИНЕЈ

Грешни Михаил написа. И Бог да извести што патих од страха турскога овамо, од костобоље не устах ни с места и прославих Бога, не могох бежати, ни

друго што, рекох: о, Мати божија хвостанска, покри од садашње ове беде . . .

О, што пати душа од бегова турских, Мати божија, покри ме, раба својег.

Бог да прости судију, јер ми даде три чаше велије вина.

(1389—1390)

У РУКОПИСНОМЕ ЈЕВАНЂЕЉУ

У име Оца и Сина и Светога Духа ове књиге направи тепачија Батало својим дијаком Станком Кромирјанином и оковавши их сребром и златом и одевши крсницом и дарова их старцу Радину. А написаше се ове књиге у дане краља Дабише од рођења сина божија 1393 љето, по смрти краља Твртка, друго лито.

Овај што начини књиге тепачија Батало беше много славан, који држаше Торичан и Лашву, а за њим бише госпоја Реса, Вукца војеводе кћи. А бише јој један од браће војевода босански, други кнез босански, а трећи бан хрватски. А тада Батало тепачија држаше Сану и возише му на колима вино из Кремене у Торичан. А он бише много добар добрим људима и много славан (међу) добрим крстјанима и зато га Бог множаше у веки веком. Амин.

(1393)

У РУКОПИСНОМЕ ОКТОИХУ

Божанских књига неисследима висина не може обично да стигне до људског разума, но најпре захтева чистоту и много памети и одстрањење свих скврних и овога света ствари. А ја скврни и неразумни, каљајући се у сујетном овом животу, без иједнога добра дела на свету овом и не знајући које место ће ме примити, ово дело радих лењо и неразумно. Но ипак, молим вас, господари, реченога ради, не нак-

надите ми злима зло, јер не писа Дух свети, но рука блатна и смрадна; и пишући руке, сагњивате и сатирете се, као и прах, а писање, ако и груба су слова, но божија су и у векове пребива. Стога пак ако је што и погрешно или неисправљено од скудости је мог ума, ходећи ум мој по на двору зло мислећи; ви којима пак Господ дреши ум разумети књиге, прочитавајући благословите, а не куните, да се вашим исправљањем и мој недостатак надокнади, не би ли ме владика избавио од пакла у дан онај . . .

Писа се ова књига у дане благовернога и христољубивога господичића Александра, с обе стране царскога колена у времена када посла господ Измаиљане на лице целе земље и појеше и поробише и опустеше . . .

(пре 1394)

НА ВЕРИЖИЦАМА ПОЛИЈЕЛЕЈА У ДЕЧАНИМА

Стефан краљ.

Благочастива госпоја Евгенија.

Благоверни Стефан кнез и Вук, који се потруди о овом хору.

(1395—1398)

ПО ГРОБНОМ КАМЕНУ КОД КОЊИЦА

А ево лежи госпоја Гојисава, кћи Јурија Баошића, а кућаница војеводе Радича, а приста у кући казнаца Санка и жупана Билијака с поштењем и прими своју виру и вишњу славу.

(1398)

У РУКОПИСНОМ АПОСТОЛУ

Лета 6960. блуди, блуди, иноче, блуди, блуди брате, и опет да речем блуди, што ће бити на небесима

знамење и на земљи туга народима, сеча крста, какве није било никада. Рождаство у недељу... Петар у петак. Блуди, луна прва, сунце прво.

(1398)

ПО ГРОБНОМ БЕЛЕГУ У ДОБРОМ ПОЉУ

А ево лежи Богдан Хатељевић, Радича војеводе слуга. У добри час родих се у добру, у дружини право чиних и умрех господину верно служећ. А овај билег синови моји поставише.

(1398—1404)

ПО СТЕЋКУ КОД РОГАТИЦЕ ИЗВРНУТИМ СЛОВИМА КОЈА СЕ ЧИТАЈУ У ОГЛЕДАЛУ

А ево, лежи Влатко Влаћевић, који не мољаше ни једнога човека (нечитко), а обиђе много земље, а дома погибе. А за њим не оста ни син, ни брат. А на њ усиче камен његов војевода Миотош. Служи господина божијом помоћи и кнеза Павла милошћу.

Који укопа Влатка, помену Бога.

(1399—1407)

ПО КАМЕНОМ СПОМЕНИКУ НАД ГРОБОМ У ВЛАЋЕВИНИ КОД РОГАТИЦЕ

Ево лежи војевода Миотош с својим сином Степком свому господину Влатку Влаћевићу код ногу, који му послужи живу, а мртва обилажи божјом помоћи и кнеза Павла милошћу, а и ово копајте на племенитом (месту) и прави војевода Миотош и много од моје руке на земљи би, а ја ни од једне. И нико не би мртав, не хтех га убити.

(1399—1415)

НА ЦРКВИ КОД ПРИЛЕПА

Изволењем господа Бога и спаса нашега Ису Христа и његова светлога Преображења и по милости пречисте Богоматере сазида се свети и божаствени храм овај у дане благочастивога и христољубивога самодржавнога све српске земље и Поморја и Подунавља цара Стефана, трудом и подвигом раба божијег монаха Германа.

А када мину господство благочастивих тих господара хришћанских, цар Стефана и сина његовог цар Уроша, преузе господство ове земље благоверни краљ Вукашин и син његов Марко. А у њихове дане обдржаху ово свето место, отачаство своје, светопочивши преосвештени митрополит кир Јован Зограф и брат његов јеромонах Макарије Зограф, унуци светога ктитора монаха Германа.

А по престављењу и тих господара, поче господарити велики амира Пајазит и ово свето место поче се разарати и пустети, јер не беху јаки они ктитори чувати место ово, но благословише и дадоше ову обитељ, баштину своју, не по нужди или по невољи, но својом вољом Константину, кмету својем и његовој деци. И Константин и синови његови Јаков и Калојан и Дмитр постараше се и обновише и ојачаше, да им је у баштину. И ко ће је разорити, или другачије учини, да је проклет од Господа Спаса нашега Исуса Христа и од пречисте Богоматере и од 318. светих отаца никејских и од светопочивших ктитора и од свих светих, амин.

(око 1400)

У ПРЕПИСУ ОКТОИХА

Пиши и пожури, многогрешна руко, добре и слатке речи докле пак не достигне те смртни конац.

(XIV век)

У РУКОПИСНОМ ЗБОРНИКУ

Овази словца постави Драгослав.

(XIV век)

У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Писах у сумрак. О, што ми се зло писа овајзи лист. Прости, света Недељице.

(XIV век)

ПРЕПИСИВАЧ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Да Бог прости Милчина, који ми даде цклицу вина и укрух, јере бех алчан веома.

(XIV век)

НА ЖЕНСКОМ ПРСТЕНУ ИЗ БАЊСКЕ

Тко га носи, помози му Бог.

(XIV век?)

УЗ КТИТОРСКИ ПОРТРЕТ НА ФРЕСЦИ У ДЕЧАНИМА

Прими владико господе, о пантократоре, принету молбу раба твојега Стефана краља и ову приносим цркву божаствену са сином мојим краљем Стефаном, гледам трошно ми тело над гробом својим и бојим се страшнога ти судишта, пред тебе приничем, Сведржитељу, помилуј ме у дан судњи.

(XIV век?)

НА ОСМОГЛАСНИКУ

Земљо разјапљена, прими тело као своје.

(XIV век)

УТЕХ УЗ ЦРТЕЖ РИБЕ У ПОСНОМ ТРИОДУ

Утех пише жалостан седећ.

(XIV век)

У ЖИВОЈ СТЕНИ КОД ТРЕБИЊА

А ево сене попа Богчина.

(XIV—XV век)

УЗ БЕСЕДУ АПОСТОЛА ПАВЛА О УЗДРЖАВАЊУ

Ово слово стуцао дед и баба.

(XIV век или касније)

НА ГРОБНОМ КАМЕНОМ СПОМЕНИКУ У ПРЕМИЛОВУ ПОЉУ

И гле, лежи Стипко Радосалић. Боже, давно ти сам легао и веле ти ми је лежати!

(XIV—XV век)

ПО КАМЕНОМ СПОМЕНИКУ НАД ГРОБОМ У БУЈАКОВИНИ

Овај је билег кнеза Тврдисава Брсинића. Почтен витез овди јадан дојде.

(XIV—XV век)

НА НАДГРОБНОМ СПОМЕНИКУ КОД НЕВЕСИЊА

А ово вели Милат Припчинић: „Чијем служих, тем покојен бих“.

(XIV—XV век)

У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

У то лето отиде Степан кнез под Витлејом с властелом . . .

У те дане туга би по свој весељени.

(1402)

ЕВСЕВИЈЕ СРБИН УЗ РУКОПИСНУ ДИОПТРУ ПИСАНУ У ЦАРИГРАДУ

Ово писах ја, последњи међу иноцима и грешни Евсевије родом Србин од племена по оцу Николичина, а по матери Растисала; оцу име Борша, а матери Јелена, унук јунака севастократора; а у младости бих слуга цара турскога Илдрим-Бајазита, па побегавши од цара тога у Свету Гору, постригох се.

(после 1402)

ЗЛАТОМ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Ово писах златом као и мастилом . . . Урам Хрвоје, велики славни војевода босански.

1404)

ПО СЛОМЉЕНОМ СТЕЋКУ У СЕЛУ ПУХОВЦУ

А ево лежи добри господин гост Мишљен коме бише приредио по уредби Аврам своје велико гостољубство. Господине добри, када пођеш прид Господа нашега Исуса Христа једнога, спомени и нас рабе своје. Писа гост Мишљен.

(после 1404)

У РУКОПИСНОМ ЗБОРНИКУ

У дане благовернога и христољубивога деспота Стефана, по наређењу господина војеводе Радослава исписах осам књига у Београду, најпрво типик свегодишњи и пет месеци минеја, у свих осам комада — и два комада панагирика; и постави их у господства му манастир дома Пречисте у Радешино. И потом посла ме у Радешино и исписах му зборник овај да му је помоћник свеблаги Бог и Пречиста душевно и телесно. И који списах ове књиге помоћи Пречисте и светога арханђела Михаила, да ме помилују телесно и душевно који се потрудих. И оци и браћо, ако смо што или изоставили, или не уписали које слово, ви исправите и опростите, а вас Бог да прости и благослови у веке векова, амин.

(1404—1427)

ПО ГРОБНОМ СПОМЕНИКУ У ЉУБОМИРУ

У дане господина војеводе Сандаља, а овај што лежи је кнез Покрајац Оливеровић. Браћо и властело, ја Покрајац, господину моме слуга, што могох на правди, толико хтедох. У мом дому Бог ми подили, ја могах господина мога и друга мога у поштењу примити. И у том моме добру дође смрт у време живота дом свој ожалостих.

(1404—1435)

ПРЕПИСИВАЧ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Бог да прости Давида Дандебу кључара, који ме напоји винца.

(Почетак XV века)

ПО ГРОБНОМ КАМЕНУ КОД КЉУЧА

А ево лежи Радоња Ратковић. Погибох под градом, под Кључем за свога господина, војеводу Сандаља.

(1404—1435)

ГРИГОРИЈЕ ХИЛАНДАРАЦ УЗ СЛОВЕНСКИ ТЕКСТ ЗОНАРИНЕ ХРОНИКЕ

Требаше нам, рече велики међу учитељима, не од списа или књига просвећивати се, но имајући чист разум, благодећу духа освећивати се, и као књиге црнилом, тако срца наша духом светим написана имати. И такве благодети учесници показују се неки од праведника, као Аврам, Мелхиседек и слични овим. И ако благодећу која је у души његовој у благодат тих разуме имена њихова и живљења, и казивања о њима књигама и списима извесно разуме. Овога ради и у многим говорима својим о поседовању и прочитању ових са пажњом уче, по реченом: Испитајте божанствене списе, и наћи ћете у њима живот вечни.

Ово заиста није просто и као да се догоди успут. Ако и багреницом одевен и о оруженоштву се старајући, велики самодржац српски деспот Стефан, веома брижљиво и пажљиво, као да би о томе једином имао само да се стара, и како се сладошћу тога опила душа тога, незаситу жељу за поседовање ових улаже, не као древни онај Птолемеј, који је многочислије књижно (многи број књига) написао (дао да се напише) на удивљење само и људску хвалу, а не на корист душевну, да се премудрошћу тих украсе обичаји и речи, и благодаћу тих душа да се просвети и к богопозвању привлачи.

О овом и оваквом старање имајући, наће негде и чудну ову књигу најмудријег Зонаре, као неки нови Паралипомен (две библиске књиге Дневника) осталим летописатељима, недостатке њихове надопуњујући, а по њему (Паралипомену) и стари (надопуњаваху) Мојсијеве и Четвороцарствене (библиске

књиге Мојсијеве и четири књиге о царевима). И ову да најчаснијем свештеноиноку Тимотеју, да је однесе у Свету Гору, у обитељ хиландарску на преписивање, који ускоро и би игуман те лавре Хиландара. За време његово и сврши се ова књига после. А пошто донесе ову, да мени смерном и најгрубљем по разуму Григорију да преписујем ову.

А ја стрмине преслушања (непокорности) отачаског бојећи се, и многа добра која нам је учинио господар наш самодржац увек у сећању имајући, болест која ми је у телу заборавивши, и одмор који ми претстоји као труд замисливши, усрдно примих наређено ми од најсвештенијег мужа. Но примивши својечино (својеглаво) и самоустремително не почех, но по обичају који навикох од оних који добро знају: пре не преписивати, док читањем не разуме се шта се у књизи налази, какво је излагање или препис, да се за прикладан лов према овоме припреми. Стога и ми прочитасмо, и оно што је од састављача као веома благоразумно наћосмо, а оно што је од преписивања с много незнања и сумњивог испуњено, јер од грубих неких сељана преписа се. И где се умножи лаж, и истина више неизвесна бива тамо. Овога ради . . . њих тако разумевајући (оштећен текст) . . . печал ме обузе због незналице и оних који упропашћују у речима разум.

И у овоме велико старање уложих: наћи истог вида књиге на грчком, за помоћ при исправљању недостатака. И никако да нађем. Но после овог књиге древне Мојсијеве пет: Постанак, Излазак, Левитикон (Левитска), Бројеви и Друго законодавство (Закони поновљени), Исуса Навина и Судије, к овима и књигу Четвороцарствену (четири библиске књиге о царевима), још и оба Паралипомена (две библиске књиге Дневника), и две историкије сродне. И ових помоћ за исправљање имах све до последњег заробљавања синова Израиљевих од Навуходоносора.

А после овог у повест ушавши о ратовима халдејским, односно асирским и мићанским, где ових повесника да нађеш, да би испитао истину: Ксенофона, велим, Иродота. Кад ли (је реч) о Римљанском сказању, где (наћи) Апијана Ритора, који и римско са-

стављаније написа, и Диона Мудраца, и остале римске повеснике.

А кад ли о црквеним повестима, о светим апостолима, велим, и васељенским архијерејима све до првог сабора, где је могуће наћи Јевсевија Кесариског, епископа, Памфила, и после ових Теодорита Кирског и Никиту Ритора. Но ако би запитао кога од оних који знају (шта је) књижно исправљање о овим књигама, где ли су, с додавањем заклетве одговараше ми да нису ни видели ове, други да ни имена нису чули раније. Колико више нама наћи ове за сведочанство и помоћ не би лако, јер ово није наше ни наше силе и разума, но усрће, рече, мртве подиже, и остало овако много.

К овом дакле, колико по сили худога нашега разума, и не малу помоћ имајући летописатеља Георгија инока најмудријег, јер веома се слаже у многоме с овим Зонаром, никако се не облених исправљања овима до краја књиге, но, колико је достижно, недостатке надопуњујући, излишно и сељачко у благоразумно мењајући, а оно што је недокучљиво и код нас је остало недокучљиво, оним који знају да разумеју.

А молим премудрог и кротког, коме и с трудољубљем написах књигу ову, ако се што за разум прихватљиво наће у нашим овим грубим нацртањима, не као наше или нашег образовања и разума, но оно што се добро догађа да се прими; а незнања и необразовања нашега наготу богатством своје премудрости прикрити.

Још онима који хоће да преписују укратко да речемо. Разумејте о овим изученим да су веома многи од нашег образовања, велим, словенског писања; и у читању и у преписивању оно што је недомислимо за те и није по знању тих од недовољности (своје) мисле (да је) недовољно, по реченом: малодушно малодушност улаже. Но не треба тако да мисли онај који хоће право да расуди сазнање, но као многи међу богословима Григорије рече: Ми смо, рече, ушли посред божанствених списа, сасвим од високих мишљу и најдебљих умом отступамо. Јер ово је као снови за осуду, оно доле пузаво, а обоје заједно за

покуду. Овако и о реченом који хоће право да разуме дужан је ући посред својих и туђих схватања, а ни своја од самочинија (своје воље) да слави, ни туђим се од незнања да диви, но правилом расуђивања прерасудивши боље од горега изабрати, као што рече апостол: Горе од бољег без сваког приговора благосиља се. Тако и о овом разумеј.

И о овом молим, о најразумнији преписивачу, да грубост речи не одвлачи те ка укоравању, но шта више посред ових разумевања испитај. Избегаваш осуђивање, нас укора ослободивши. Јер гледаш у худим нашим нацртањима оно што је, не просто, и јесу како се догоди, вазљубљени, но од образовања оних који добро знају, и од много искуства и времена. Јер у искуству премудрост и у годинама вештина, рече премудри Сирах. Знаци мали и велики и посредствени, такође и три куке по истом чину, од којих велики више реда се налазе, средњи по среди, а мали нешто мало ниже, као нека мењана устава, одмориште речи, (где су) се зауставиле силе које се налазе над речима. Тако имају за речи својствено сагласију (складности), као зеница оку, или за реч глас, или бездушним свиралама и гуслама протегнута брецала (бубањ) и провртене рупе.

И као ове без ових, тако ређи без сила. Но ако вештак вештину у њима не покаже, све безделно (узалудно). Као што рече апостол: ако, рече, не дам реч разумну гласу, бићу сличан оном који говори туђински. Ако се деси, рече да су родови гласни у миру, и ниједан од њих безгласан, било пиштаљка, било гусле, ако не покаже уметник у њима разлику, како да се разуме пиштање и гуђење. Ако труба нејасан глас да, ко ће се уготовити на бој? Тако о овоме пази.

(1407/8)

ЈОВ МОНАХ У РУКОПИСУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА

Као што се заточени радују да виде своје отачаство, и који по мору плове да виде пристаниште,

тако се и онај ко пише радује да види књизи конац. Исписа се ова књига богооца пророка Давида, псалтир, многогрешноме и смерном међу иноцима Дионисију, у обитељи пресвете Богородице хиландарске у сихастији... И писара књиге ове, Јова монаха помените оци свети, да и ви све овде примите од Онога што испуњава молитву молитељима и благосиља лета праведноме, амин... И вечан нека је спомен Јоасафу монаху Спанчицу, и Герасиму монаху Говорку, који ми даше откупити овуј књигу.

(1408)

ПОП ПРИБИЛА УЗ ПРЕПИСАНУ КЊИГУ

...поп зовом мирским именом Прибила у лето 1409. а у дане турскога цара Чалапије и у месту реченом Брнице Бадчка а у држави Бурђа и Лазара. Не писа дух свети, но рука грешна, а ум блудљив, а очи као вода, тело сво као прах, а мисли ми сметаху... јерно Турци војеваху, и битке велике биваху, а по писанију века овог близу је амин његов.

(1409)

НА ГРОБНОМ КАМЕНУ У КОЧЕРИНУ

У име Оца и Сина и Светога духа амин! Ево лежи Вигањ Милошевић. Служи бану Стипану и краљу Твртку и краљу Дабиши и краљици Груби и краља Остоју. И у то време дојде и свади се Остоја краљ с херцегом и с Босном и на Угре пође Остоја. У то време мене Вигња стиже кончина на свом племенитом под Кочерином и молим вас не наступајте на ме! Ја сам био како ви јесте, ви ћете бити како јесам ја.

(1410—1411)

НА КАМЕНОЈ СТОЛИЦИ

Ово је камен Вардин. Чији ли је био, чији ли је саде, чији ли неће бити.

(Пре 1411)

ГАВРИЛ ХИЛАНДАРАЦ УЗ ТУМАЧЕЊЕ КЊИГЕ О ЈОВУ

Весео врло буди који читаш,
Бди крепећи се, који преписујеш,
Многолетствуј у добру, који имаш.

(1411/12)

ПО ГРОБНОМ СПОМЕНИКУ ОД КАМЕНА У ЉУБОМИРУ

А ово, лежи жупан Медулин. Никада много не имах, а никада ништа ми не достаде, а делих.

(после 1412)

ДАНИЛАЦ ЛЕВООКИ УЗ ЈЕРУСАЛИМСКИ ТИПИК

У дане благочестивога и христољубивог деспота Стефана, док је управљао престолом браничевске епархије свеосвештени архиепископ кир Венијамин, ево изволе се њему и нареди мени грешноме дело ово велико. А ја лењив будући, и к томе неук писању, но ипак уздајући се у штедроте благога Бога, и призивајући молитве наредбодавца ми, једва једном преовладах обузимајућу ме лењост, будући да бих, јадан, тако напаљан лукавим мислима својим, шта више и падањима у грех, као што је брод на пучини морској силним ветровима бацан и раздиран; једва једном упутивши свој зли ум, успех исписати ове књи-

ге души корисне, што ће речи златнога језика слова и других светих, године 6924, индиктиона 9, месеца августа 20. дан. Слава Богу о свему. Грешни Данилац левооки.

(1416)

ОКАЈАНИ ДОСИТЕЈ УЗ ПРЕВОД СТАРОЗАВЕТНИХ КЊИГА О ЦАРЕВИМА

Ове четири царства књиге преведох с грчких књига на српски благочастивоме и христољубивоме и самодршцу Србљима, господину мојем деспоту Стефану у даровању и милостима новоме Киру, у слаткобесеђењу другоме Манасији, који се у радом поучавању уподобио премудром Симеону, у проучавању и трагалаштву по божаственом старом и новом Писму изравнао управо с оним Птоломејем, који је по Александру Филиповом царствовао Египтом и превео и пренео цели Стари завет са јеврејског на грчки, као и ове царске књиге са седамдесеторицом се сабравши премудрих људи који се преславно сагласише и не од другог, но од светога духа научени. И двојица по двојица, како рече Јеврејин Филон, а како пак рече божаствени Јустин у сведочењу сваки посебно разлучивши све Старо писмо преведоше и исприповедаше, нити по знању, нити пак по тој самој беседи да се разликују. Но било је такво превођење и препричавање тристотине и једну годину пре господњега очовечења. После година четиристотине и тридесет од таквог издања, Синопљанин Акила своје сатвори издање што се при самодршцу римском Андријану појавило. А после њега и његовог, од Самарије Симаха би издање при цару Севиру, после Акилина издања педесет и шест година. Ово пак предухитри издање ефеског Теодотиона за доста година, које је било при цару Комоду римском. А нађоше се и друга два безимена издања: једно, дакле, при Каракали док је владао Римом, у Јерихону скривено у Делву; а друго у Никопољу уз Акцијум, при Александру Мамени. А после, дакле, велики посник и мученик Лу-

кијан трудољубиво прошав јеврејске књиге оданде, то сам на грчки језик Старо писмо пренесе и усагласив се нађе се са седамдесеторицом, јер остала пак издања нађе да су искварена по свему. А издање чудеснога Лукијана би при царству Диоклитијана и Максимијана-мучитеља, које пронађоше код Јевреја у Никомидији, у малом прекреченом пиргу скривено, у време док је велики Константин управљао царством.

А преведе се ова књига у лето 6924, док је осми индиктион текао, у дане благочастивога и христољубивога и богочуванога и самодржавнога господина Србљима деспота Стефана; писа се ова књига у поткриљу горе Прозрака близу храма пречисте Богородице што је на Љубостињи, у лето шест хиљада деветсто двадесет и шесто, док је 11. индиктион протицао.

Молећи се са сузама приничем и вапијем, читаоци, милостиви према грубости моје руке и ума који закашњава и према тужноме телу мојем и немоћи будите, јер и сами људи будући и ви милосрђа потребити јесте. Тога ради и мене худога благослова својег удостојите, јер вама је мали труд, а мени велико богатство у јединој речи од светога срца вашега произнесеној. Па зато и молим с плачем, молите Господа говорећи: Господе Боже сведржитељу, прости и помилуј грешнога и недостојнога раба својега окајанога Доситеја, који је и Мојси. Јер знам ја, знам да ће вас услишити који је рекао: призови ме и услишићу те. Томе слава у веки векова, амин.

(1416—1418)

ВЛАДИСАВ ДИЈАК НА ОКТОИХУ

И где се ова божаствена књига прилучи бити, оци и свештеници и дијаци, читајте исправљајући божаствене ове речи, а мене простите и благословите, ако сам се негде огрешио, јер ја не могох погодити худим умом и грешном руком, пошто имађах богатство грехова и гроб отачаство, а црви ми беху вољени гости, земља пак беше ми тело, и од ње узет бех, но оци, помените пророка који говори: мед ако и на кори је, но сладак јесте.

(1417)

МОНАХ ЈАКОВ УЗ ПРЕПИС КЊИГЕ БЕСЕДА

Написа се ова божаствена књига у лето 7926. у дане благовернога и христољубивога и Богом чуванога господина Стефана деспота и господина Бурђа; написа се по наредби оца игумана Павла. И тако, Спасе мој слатки и преблаги Владико Христе, твоје од твога теби принесмо у нади да ћемо у накнаду примити рајску насладу и да ћеш нас онда овде Владико, сачувати од различитих страсти и болести и да ћу те тамо милостивога ми наћи у дан страшнога суда.

А и то да додам, господо и оци и браћо, читајте ову божаствену и свету књигу пријежно са разумевањем и наћи ћете у њој красни бисер, владику Христа. И видећете што око не виде ни ухо не чу и што човеку на срце не дође, што приготови Бог онима који га воле, а анђели пак онамо желе приникнути.

И молимо до кога пак дође ова књига, помените Павла, бившега игумана у Арханђелима више Призрена града, наређењем господина Бурђа, да и вас помене господ Бог у царству својем, амин. Писа се ова књига руком монаха Јакова, вечан му спомен.

(1418)

МОНАХ АНДОНИЈЕ У МИНЕЈУ

Ја, последњи од инока монах многогрешни Андоније, а коме су ми отачаство гроб и богатство греси, распалив се љубављу божјом к светоме првомученику и првоме светоме служитељу Стефану и споменувши се множине својих грехова, дођох к светоме храму

првомученика Стефана многим гресима обремењен, уздајући се у светога и љубављу према њему ужежен; и видевши запаљен дом светога првомученика завишћу бесовском, сажежено књижје којим се Бог прослављаше и свети мољаше, потрудих се о књизи овој светоме првомученику и светоме служитељу Стефану у похвалу и част.

(1419)

НА СТУПЦУ ДО ЈУЖНОГ ПОРТАЛА У СТУДЕНИЦИ

Ова лоза у лето 6928. поникну.

(1420)

УБОГИ МИЛИВОЈ У МИНЕЈУ

Бог да прости калуђерицу другу Јелисавету, што се великим и светим образом Марина нариче, у будућем веку, амин. Да је благословена од 318 светих отаца никејских, јер одену наготу стиднога тела мојега. И ко прочита, да рекне: Бог да ју прости.

Бог да прости Калину, која нам приношаше воће све добро за јело, а и вином нас многопут упокоји. Да ју помилује господ Бог и пречиста Богомати . . .

Бог да прости и помилује калуђерицу Теодосију у вековима овим и будућим, јер жељаше апостолско житије и приношаше нам јела добра и тешаше нас, јер велики ме труд постиже сав дан пишући, а она ме напоји вином, очи ми се исправише, а руке окрепише . . .

(1420 и доцније)

НА ГРОБНОМ КАМЕНУ КРАЈ СЕЛА КОПОШИЋА

Ево, лежи кнез Батић на својој земљи, на племенитој, милошћу божјом и славнога господина краља Тврткa, кнез босански.

На Високом се поболех, на Дубокоме ми дан дође. Овај белег постави госпоја Вукава с мојим добрима; живу ми верно служаше и мртву ми послужи.

(1420—1428)

ЈЕРОМОНАХ НИКОДИМ НА ИКОНИ

Ову икону писа, господо и оци, јеромонах Никодим Режевићки; сатвори себи вечан спомен и добар напредак и последак.

(1423)

ПОП ПАНАРЕГ УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ

Ја грешни поп Панарег исписах ову књигу са предлошка српског и не знах о овоме ништа, но кад почех поредити га с грчким предлошком тада се много шта не хтеде подударити и ударих по другим књигама, еда бих га како могао утаначити с грчким књигама. И много се напатих око тога и узех редом слово по слово упоређивати и почех једно брисати, а друго дописивати, еда бих како успео да од многога начиним мало цело и не могадох све уцелотворити будући да нико не може обратити Сунце у Месец, ни Месец у Сунце. А ако и много омаших, не куните, но благословите, а вас Бог да благослови, јер ја грешни и недостојни раб божији потрудих се не себе ради, но Бога ради и истине ради божије. А ако ко чита овде, читај мудро с разумевањем, а не куни. И ово написа се . . . при цару Амурату.

(1424)

ПОП ВЛКША НА КАМЕНУ У СЕЛУ ДРВЕНГЛАВИ

Цар славе, Исус Христос. Победитељ.

Ја, деспот Стефан, син светога кнеза Лазара и по његовом престављењу милошћу божијом бих госпо-

дин свим Србљима и Подунављу и Посављу и делу угарске земље и босанске, а уз то и поморју зетскоме. И у богом даној ми власти проводих живота својега време колико благоме изволи се богу — лета тридесет осам. И тако дође ми заповест општа од цара свих и Бога и рече ми послати мени анђео: иди. И тако душа моја од убогога ми разлучи се тела на месту названом Главе, а лето тада протицаше 6935-то, индиктион пети, сунца круг деветнаести, и луне круг деветнаести, месеца јула деветнаести дан.

Благочастиви господин Стефан, добри господин, предобри и мили и слатки господин деспот! О, жалости оног ко га виде на овом месту мртва!

Ја, Гргур Зубровић, грешни раб божији, поставих овај камен.

Прости Боже, попа Влкшу.

(1427)

ДЕСПОТ ЂУРАЂ НА ЗИДУ МАЛОГ ГРАДА У СМЕДЕРЕВУ

У Христа бога благоверни деспот Ђурађ, господин Србљем и Поморију зетскоме. Наредбом његовом сазида се град овај у лето 6938.

(1430)

ВЕРНИ РОП ПО ЗВОНУ ДВАПУТ ЗАКОПАВАНОМ У ЗЕМЉУ

Ово је звоно светога оца Никаље, које има лето 6941, десетога августа. Свако куцање да хвали Господа, хвалите га кимвалима доброгласним, теби је подобно певати Богу, хвалите сви анђели, херувими и серафими. Верни Роп.

(1432)

У РУКОПИСУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА

У лето 6941, месеца јуниja сунце погибе у 17 дан, десетог часа дана, у среду.

(1433)

УЗ РУКОПИС ЦРКВЕ У ТРСТЕНИКУ

Господину ми милом и драгоме попу Богдану, миломе и свесрдачноме. Да знаш, јере приступи Туђкрај у цркву у Трстенику, уби Ратаја по прсту, вами да знате, попе. Отиде к Сави да му види прст, зашто га исека. Да ли сада ти си томе сведок . . .?

(око 1433)

ПО ГРОБНОМ КАМЕНУ У СЕЛУ КОЊСКОМ КОД ТРЕБИЊА

А ево лежи Вукшин Добрашиновић. У тој доба умријех, свакому ме жао би моме.

(после 1433)

ДАВИД У ПРЕВОДУ ЈОВАНА ЛЕСТВИЧНИКА

У Христу Богу благоверни господин Србљима, ја деспот Ђурађ много имајући жељу и настојање око књиге ове назване *Лествица* и читајући с усрђем у њој божаствене и корисне речи обретох различито код преводилаца написано, те овај говори овако, онај пак другачије. И сам смерношћу много се трудећи послах и потражив нађох у Цариграду и на Светој Гори Атона предлошке грчке различите и српске и призвавши од Свете Горе Атона мужеве светолепне, свештене и учене, часне иноке, и седнувши са преосвештеним митрополитом браничевским кир Савати-

јем и тражећи и саветујући се међу собом с многим трудом обретосмо у различитим изводима шта је боље и наредисмо написати у ову *Лествицу* у лето 6942, док је био дванаести индиктион. Давид писа.

(1434)

БАКОН АРСЕНИЈЕ У РУКОПИСНОМ ТРИОДУ ТАЈНОМ БУКВИЦОМ

Ову књигу написа многогрешни Арсеније.
Ову књигу писа Арсеније Бакон, Бог да прости.
Ову књигу написа многогрешни Арсеније Бакон.

(1435)

МИТАР У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Бог да прости сав свет хришћански, вечан спомен и тима који нису радили... Попа помени, Господе, раба си Митра. Бог да прости Богоја, јере ми огласи хартију.

(1435)

ПО НАДГРОБНОЈ ПЛОЧИ НАЂЕНОЈ У ЦРКВИ СЕЛА БАЊЕ

Господе, узљубих благолепја дома твојега и место усељења славе твоје, не погуби с нечастивим душу моју. У лето 6944 месеца фебруарија седми дан престави се раб божи Родоп, вечан му спомен.

(1436)

ПО ГРОБНОМ СПОМЕНИКУ У СЕЛУ МЕЂЕЂИ КОД УСТИПРАЧЕ

Камење узвуче Радован с милим с крстјанином, с Радашином за живота на се.

(пре 1439)

ПОП НИКОДИМ У РУКОПИСУ МОРАЧЕ

По времену које тада беше у храму пречисте владичице наше Богородице у Морачи и по нестанку правих добрих мужева, ја грешни и недостојни раб Исуса Христа поп Никодим прилучих се тада бити предстатељ у храму том светом, и књижица мало беше у цркви и то и ово веома овештало. И ја грешни надајући се свемоћном помиловању пречисте владичице наше Богородице купих оба комада триода и пракс, све три књиге новога извода и приложих храму пречисте Богородице. О, пречиста Богомати, владичице, прими ово моје мало приношење као што је Христос син твој и Бог наш оне удовичје две паре. А ако се ко дрзне навођењем демонским или од господствујућих или од владајућих или ини ко било да узме ове књиге из храма пречисте, или у други храм пренесе, тако да је проклет од господа Бога сведржитеља и од пречисте његове матере и да га порази сила часнога и животворнога крста господња и од свих сила небеских да је проклет и да је проклет од 380 светих отаца никејских и од других светих отаца који су се сабирали о имену Исуса Христа и да је проклет од светих ктитора и српских Симеона и светитеља Саве и да је прибројан онима који се одрекоше господа славе и који рекоше: крв његова на нас и децу нашу и да је прибројан Јуди издајнику и да му је супарница пречиста Богомати, амин, амин, амин. А лето би тада 6952.

(1444)

У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Лета 6987. месеца октобра 27. у петак дан мноштво народа скупи се са источних и западних страна. Начелници бехў угарском језикў Јанко, Агаренима Мўрат; и би бој под Приштином и велико мноштво трўпова љўдских паде.

(1448)

ПО КРСТУ У АРАПИМА КОД СЕЛА СЛИПЧИЋИ

А ово пише на крстў Јўрја. Да је знати свакомў човикў: Јўрај Ивановић како стекох благо и ш њега погибох. Ками ўсиче Радич ковач.

(Вероватно прва половина XV века)

УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ

Господе и владико, помози Јанкўлў, а ўби, Боже, Тўрке. Боже, помози крањў Владиславў. Господе, помози Скендерў, а ўби, Боже, Тўрке цара Амўрата.

(Средина XV века)

ПОП НИКОЛА У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ РУКОМ ПРЕПИСАНОМ

Писа овў књигў поп Никола ў Жўпи сиријској (на) Лабў ў местў Вранињў Долў, ў дане благочастивога господина деспота Бўрђа и Грґўра и Стефана и деспота Лазара, ў лето 6958. И оци свети и браћо, ако сам где како погрешио, или ў изводў погрешно би, читајте с тихошћў и с дўбоким срцем и ўмом и смерношћў и мене грешнога благословите, а вас ће Исўс Хри-

стос, амин. И писах ја, смерни поп Никола три извода држећи при перў, тако да сам благословен. Вечан им спомен родитељима, јеромонахў Арсенијў и мајци ми Радосави и брату ми Богдану.

(1450)

ПО КАМЕНОМ СЛЕМЕЊАКУ НАД ГРОБОМ У КАШИЋИМА

Кўрјак Вучић. То и Бог зна и Босна и Дўбровник да сў ме ўбиле ў Белом на слободи. И тко зна Бога и славў... погибох. Тўго моја, а много ли ти ми је лежати.

(1451—1453)

У РУКОПИСНОМ ЗБОРНИКУ БЕСЕДА ГРИГОРИЈА БОГОСЛОВА

Писах ова слова по ўзећў Цариграда кад крењў Мехмед цар српскў земљў на десно, ў лето 6962. месеца јулија.

(1454)

У МЕРМЕРНОМ НАДВРАТНИКУ ЦРКВЕ СВ. БОРБА КОД ГОРАЖДА

У лето 6954. ја, раб Христу Богу, господин херцег Стефан подигох храм светога великомученика Христова Георгија, молећи се њему да помоли се за мене грешног владици мојем Христу.

(1454)

ГРЕШНИ АТАНАСИЈЕ ЏЗ ПРЕПИС БЕСЕДА СВЕТИХ ОТАЦА

А свакоме ко хоће да прочита ову књигу знано буди да не писах ја све, но обретох беседе исписане Јосифом проигуманом, а то су: беседе о новој години, и рођењу пречисте Богородице беседе, и часноме крсту беседе, и успењу свете Богородице беседе; остало пак ја писах. И зато молим се светости вашој са сузама и смерно милостиви грубости моје руке и ума страснога немоћи будите. И који прочитавате груба слова нашег усрдног труда, немојте прекомерно укоревати моју худост. Ако ли сте пак изобилни љубављу и милошћу, не мимоилазите као у давна времена јерej онај и левит, но ономе Самарјанину уподобите се који преви рањенога и гостионичара обавеза обећавши му накнаду кад опет дође, јер вама је мали труд, а мени велико богатство у једној речи од светога срца вашег произашлој, ње ради и молим се, помолите Бога да ми у овом и другом подари опроштај . . . Написа се ова књига у лето 6964. при часном игуману часне хиландарске обители, попу кир Роману. Грешни Атанасије, именом инок, а уистину трговац празном славом.

(1456)

НЕПОЗНАТИ ЏЗ БИТКУ ЗА БЕОГРАД

У лето 1456. јулија 22. разбијен би цар Мехмед под Белиградом од Јанкула и стојаше две звезде репате: једна од запада, а друга од истока.

(1456)

ПО НАДГРОБНОМ СПОМЕНИКУ У СЕЛУ ОПЛИЧИЋИМА КОД ЧАПЉИНЕ

А ево лежи кнез Радивој Влатковић у тој вриме најбољи муж у Дубравама бих. А увреба лав. Ово сиче Грубач ковач.

(1460—1463)

АГЕЛИНА ПО ОДЕЖДИ

Свети Јоване милостиви, помилуј рабу своју Деспину Агелину и њене даре. Исус Христос. Ника.

(1461—1490)

ПОП ИВАН ЏЗ ПАРАКЛИТИК

Ово писах ја, поп Иван.
На таште срце сит и напијан.
У лето 6972.

(1464)

ДИЈАК ДМИТАР КРАТОВАЦ ЏЗ ПРЕПИС СИНТАГМЕ МАТИЈЕ ВЛАСТАРА

Имао сам саставити писанијем српског језика све кривице и правила за сваку потребу црквеног устава и дело за спољна судилишта, наиме књигу звану Законик за велику цркву и Прву Јустинијану (Охридску архиепископију), по наредби блаженог архиепископа бугарског кир Доротеја који је у тадашње време био у Охриду, а који после овога није могао до краја избећи искушења врага, злобе проналазача, но, кад се нека распра међусобна подигла ту, кад су му удар задали неки, премешта се у Константинов град од цара Мехмеда, с веома многим од бољара охридских и клирика црквених такође. А враћао се тада цар с војском из крајева Арванитских (Арбаније) у царствујући Константинов град, пошто је поробио многа мноштва од душа које живе у крајевима оним и ти у ропство и на работу авај због наших зала раздељени да буду, а друге, због допуштења божјег које се односило на нас, оштрицом оружја секао, и у крајеве италиске Скендера прогнао — који је доста година, све до тада, државом Арванитском владичствовао; сина, као што се зна, Ивана Кастриота —, и са-

зидао тамо град највећи звани Коњух (Елбасан), у петнаестој години свога царевања, а од саздања света године 6974 (1465/66), круг сунца беше тада 2, а месеца 1, индикт 14.

По пресељењу овог напред поменутог архиепископа бугарског кир Доротеја, пријемник престола охридског учини се кир Марко, патријарх бивши Константиновог града, по наредби царствујућег. Тада када је још у мирним приликама био напред поменути архиепископ охридски кир Доротеј, и када је обилазио насеља и села и градове по области власти своје уређујући црквене ствари, и верне људе господње у вери утврђујући, деси се такође да дође и у наше богохранимо место звано Кратово. И ту веома много о црквеним стварима са свештеницима и иноцима и првим од бољара места Кратова од свештених правила саборно је излагао, и о томе се нарочито веома много заузимао да их у непорочној вери хришћанској пооштрава. И постављати како је правилно навикоше. А тада да будем призван к њему учинивши, који сам достојан сваке беде, худ у истини међу људима, и последњи међу дијацима, звани тобож дијак Дмитар, беседама довољним предложи ми, облике различне наговарања имајући, да не преслушам наредбе његове, такође и саборно са свима заједно свештеницима и првима места Кратова, него да испишем Законик овај великој цркви охридској, Првој Јустинијани (Охридској архиепископији), о коме више напред споменуто би, који је на српски језик преведен, јер нема, рече, те књиге код себе саборна црква охридска по језику српском исписане, сем по грчком. И за ово, рече, награда теби велика од Бога биће. А кад ово буде, каже, и оно што ти је од нас наређено делом окончаш, родитеље твоје одмах и који од рода твога најближи буду, такође и с тобом који си писао и с домаћом ти чељади, имена свих заједно у књизи за поминање (поменику) саборне цркве наредићу да се упишу, из које ћете спомињани бити с православним заједно у свештеним службама у свако време док садашњи овај живот општи крај не постигне.

Стога и ја таквом наређењу онога који ме принуди на ово добро и богоугодно дело, који к томе

као од Бога власт има везати и решити кривице људских сагрешења, повиновавши се, уједно и уплашивши се беде преслушања (непокоравања), с љубављу наређено примивши, делом окончати то постарах се, уложивши у Бога надање и у свете његове молитве, да ће ми помагати у свршавању дела. И ево, дакле, ради овога да буде овај мој мали труд залог и посредник спасења и разлог за вечно помињање мене који сам писао, а још и родитеља мојих, но и учитеља мога, који ме је научио божаственим речима, а к овоме још и сажитељнице (жене) моје, такође и деце дане од Бога мени с њом. Ево и да написана заједно буду мојих родитеља имена, такође и са мном који сам писао ову божаствену књигу, званим Дмитром дијаком, у поменику велике саборне цркве, као што и обећано ми би, из које да помињани бивамо с православним у свештеним службама у свако време. Од њих, то јест родитеља мојих, овај име има Горго, а ова носи име Д'на; а потом и учитељ мој, звани кир Нифон; а к овом још и сажитељница моја, по имену обично још звана Љубисава; а заједно и деца: Калина, и Стојан, и Јован.

(1467)

ПО НАДГРОБНОЈ ПЛОЧИ КОД НЕВЕСИЊА

Ово лежи Вукша Митровић. Убише ме на служби господина мога, ма освети ме Раде Прибисалић, како је видито добром ми господину.

(пре 1468)

ПО НАДГРОБНОЈ ПЛОЧИ ОД СИВОГ ГРАНИТА

Престави се раб божи храбри Степан Родоповић у лето 6970. Намештен би у храм пресвете Богородице. На треће лето дојде син његов Храбал и гроб му понови, ову плочу над њим постави Бог да га упокоји у рајском животу.

(1469)

ИНОК ИЗ ДАЛШЕ У ПРЕПИСАНОМЕ ЈЕВАНЂЕЉУ

У времена и у дане благоверног и свеблагонарочитог самодржавног и христољубивог, никад незаборављеног, који је у блаженој кончини, благочастива међу царевима Стефана деспота, господина Срба (1402—1427). И ја међу иноцима мањи и последњи био сам у оне дане у крајевима Св. Горе Атона. И наредба тога је била и искање, по коме нам је доћи у крајеве ове, разлога ради преписивања књижног, који те с усрђем и љубављу прочитаваше, сисајући премудрост од ових са жељом која се повећава и коришћу од прочитања тих, јер веома љубљаше ове, као у царству и слави световној други нико. А ја недостојан и као груб будући и да сам незналица судивши о себи, и до таквог требовања и позивања и у тој мери још не доспевши, ћутању ствар предах. Кад је била и друга посланица, да се напише јеванђеље редовно које обухвата свегодишњи број (зачела, одељака који се читају у цркви) и да се дође, са саветом духовних отаца и мужева просвећених који тамо живе, а њима сам и сву вољу своју на расуђивање тих предао и сем заповести тих не творах ништа, с питањем њих и јављањем посланице, и указавши на разлог кога ради ова би, да ли заповести овој да се повинемо или преслушања (непокоравања) жалцем ово одрежемо (одбацимо). А они, дух расуђивања имајући и умом здравствујући и будући у искуству вештаци, и о одласку ствар видећи, и шта се о путном ходењу случава знајући, немоћ младићску разматрајући и лакоћу безсиља нашега предвиђајући, и бојећи се да није за оног који тамо приспе разарање користи, судећи да ће бити замки и препрека злоначелног, и велећи да није на корист иноцима ниједно говорење и саобраћање са световњацима, посланици повиновати се не допуштаху и ствар саставити сасвим покушаваху. Но међутим трудољубно мужа искање и богољубиво душе његове знајући, и као заштитника стога и нама у телесном храњењу тога имајући, и увреду непокоравања послати овоме не могући, пресудише бити по заповести тога. И ако неугодно стога и нама би, ипак

повиновасмо се. С благословом тих и са жалосним говорењем које растрже утробу, и утврђени чувањем учења тих, једва негде позно од оних отргавши се, сузама многим влажећи лица и због разлучења ридајући, на пут се дадосмо, натраг гледајући, док могуће би видети. И да не будем схваћен од неких, да самосмислено и из жеље да то буде познато ово састависмо, није, тако ми истине, но ово је тако.

А учења тих и савета на таблици срца држећи и носећи посланицу написану од оних ка никад незаборављеном, молбе и мољења у њој сачувати нас и опет к тима повратити. У православљу цветове посланице оних видевши и у тима шта лежи осмотривши, духом се порадовавши и с благодарењем веома много узљуби нас, као од палате тога изишавши и као оног који с таквим сажитељствује и у вољи тих хода. Знађаше ове, а за друге од њих само слушао беше, и све што је потребно тима благословенија ради одашиљаше, топле молитве и благословенија од ових примајући. И шта после овога дело од тога мени уручено са сваким старањем и брижљивошћу примивши и трудољубно написавши, сврших јевангелије које обухвата свегодишњи редовни број (зачела) у крајевима љубостињским, у пустињи близу манастира Успења пречисте. После овога надам се отпуштању и повратку опет к својима откуда дођох. А благочастиви овај, као што беше њему обичај, добро састављеним и сладосним говорењем, који је искуство тога примио — и онај који је с тим говорио и зна љубовно његово тада сведочи ми — утешним некако и благим речима почињаше заустављати нас од враћања у те дане. И последње обећаваше отпуштање с довољношћу и стварима које ће тамо оскудност испунити и телесне потребе принети. Опет уручиваше друге књиге за преписивање, са заповешћу и молећи худост нашу, и говорећи: После завршења ових отпустићу те с миром. А ја и страх к стићењу придружививши: Воља господња и заповест нека буде, рекох, државе твоје. А оне књиге мени дане ове беху: Судије (Књига о судијама), Левитико (III књига Мојсијева која се зове Левитска), Закони поновљени (V књига Мојсијева), Мојсијеве књиге пет и Зонара. А када се ове

даше мени од христољубивог, и ове приневши, спомену нам: Да створим ти, рече, и овде у нашој земљи обитељ, да и у нашим крајевима пристаниште имаш на утешење теби и оним који су с тобом, од нас помаган и храњен и за саздање манастирско потпомаган, да буде од овога и у тамошњим крајевима приношење потребним. А ја чувши састављање манастирско и бивши недоумицом обузет, и заповести у свему и не хотећи повинујући се, и судивши у обитељи својој више него ли у туђим рукоделију састављати се, помоћу и благословењем преосвећеног патријарха кир Никона (први помен 1419/20; умро пре 1445/46) и саветом отаца који су у овдашњим крајевима на ово понудих се.

А у време то прво излажење би у српску земљу цара измаилског званог Амурата, и плен створивши, опет се скупи, мир цару нашем навештавајући (1426 год.). А после овог призвани бисмо од христољубивог и послани бисмо на тражење места за манастирско здање. И док, рече, не нађеш га, обитељ имај у крајевима Истроса, који се и Дунав зове, храм Ваведења пречисте, близу града Голупца. И у крајевима који су тамо, пустиње прошавши и горе многе обашавши, угледао сам украшену пећинама и источницима који увек теку. И подобна је скитовима отачким, што је оним који имају искуство знано. И нашао сам место подобно, а иначе људима проходно, пређе ником ненасељено ни познато, у подкриљу горе зване Високе, што је и речју и стварно, на реци званој Дални, на извору. Посведневним трудом ово обнављајући и објављујући похвално свима који долазе, и свима дивно беше по изгледу, да за мало времена толико труда показао сам и све што је потребно за звање припремио да живе у општем пребивању они који изволе. Сабрало се нас око 35 душа које желе небесно путовање и живот преподобних. И тако смо живели и трудили се. Из околних крајева су долазили и од нас мољаху благословеније они који су имали потребе и молитве они који су желели. И из угарских и мусломанских крајева који су ходили у неподобним стварима, ови притицаху, с покајањем исповедаху се, праведан живот желећи и себе прекоревајући. Оно све што је потребно за здање припремио да живе у општем прерише, хусари звани (гусари, разбојници) и азапи (турска нередовна пешадија). И од зле природе променише се. Не ја, но свемогућа сила ово твораше и молитве пречисте, њој и место нарекосмо преславном њеном рођењу. Не беху у оним местима пређе они који инокују, јер је место пусто и устрањено (по страни). Но и од Св. Горе за нас чувши долажаху, знајући нас и с нама пребивања желећи.

Тако смо пребивали. Ја непрестано од заповести отачке одметнути се не хотећи и жељу к тима доћи имајући, на пут сам се припремао. И одједном ненадан и страшан глас испуни уши наше. О пречудне беде! О тајне необичне! Срп смртни поже благочастивог (умро 19 јула 1427), и гроб, необична тамница, разлучи тога од нас. Од ње не одбегну нико од оних који су на земљи! Но овај верујемо и знамо, да је привремено оставио царство и од садашњих у небесне преселио се обитељи. После овога се земља наша смутила, и цар нечастиви дошао и ка градовима приближили се војни састави. А они који живе у њима, страхом обузети несхватљивим, из оних бегаху, а други, и с њима те одбити не могући, у руке ових се предаваху, не помишљајући к тому на надежду спасења. Најсветији патријарх је од престола отишао ка крајевима дунавским и богоносни мужеви иноци који су се к њему сабрали. Тамо је био и сам благочастиви и господства земље српске сапријемник, нови деспот Георгије (Ђурађ), са сабором христоименитих људи. А у крајевима нашим још се језичници (пагани) нису приближили и мир смо имали. И град који је близу нас (Голубац) одвргавши се, од ових је овладан. Но како овога (војводу голубачког Јеремију) да назовем, новог отпадника и најбезаконијег мучитеља, заједничара бесовског, и ученика сатанина, сина гејене (пакла) и тами потчињенога, који је по правди клетву наследио и који је отступио од савета христијанског, и без нужде, сваке тескобе цару најнеправеднијем град је предао. А њега после слушасмо, вука који се у овчу кожу обукао. Немогуће је огњу у конопљу скривену утајити се, ни

од тих који мудрују своје а више бесовско непорутану и неподсмијану бити. Но уосталом крај слову да имамо, да од многословија уклонивши се прекору избегнемо.

Кад су дошли и у крајеве наше језичници, наше су од нас отели, и нас саме шта више хтели су узети. И тако од труда нашег одвојисмо се и у туђини неко време странствовали. А опет кад је од цара језичког к нашем цару мир одређен, покушасмо опет к труду своме повратити се. У овоме је садејствовао и спомагао христољубиви деспот наш. И кад смо се опет сабрали, од западних множаство римско сврстало се (у пролеће 1428) и град онај војним сакупљањем опколило са самим начелником и краљем силног народа тога (Сигисмундом), да од руку измаильских отме тога (град). И у своме умишљању погрешивши, у околини града тога плен створише и све сем животиња огњу предадоше. И до нас дошавши, с јарошћу на нас наоружају се, мислећи да смо ми помагачи и помоћници оним. И једне од нас су злостављали, а друге веома измучивши и изранивши наге отпустише. У дубине гора смо се разбегли, и како смо једни попуштали а други похитали, к тому друг друга не угледасмо. Петодневно време смо у горама провели, наги бивши и лишени свега сасвим. У граду Вишесаву смо се сабрали, питајући се да ли је жив онај или онај. И код познатих мало одморисмо се. Кад су они отишли, опет смо се на своје повратили, судивши да где се трудисмо тамо и смрт да претрпимо. Но сагласија таме к светлости ниједно, ни заједнице верног с неверним. Дошавши од града много (људи), однесоше све за здање што је припремљено и оно што је у ћелијама манастира. Оно што је од огња ових прождерано обнављамо, обузети бивши бесконачном жалошћу. Ово остависмо, и опет од места одвојисмо се.

Од мужа просвећена у духовном, који напредује у врлинама и који проводи добропримеран живот с оним што се томе повиљују, који је наставник и руководитељ к небесном оним који слушају и томе следују, који има обитељ у општежитељству братњег састојања, и богато разламајући гладнима духовни хлеб

и речју хранећи душе верних, који у манастиру живи Благовештења, близу града Ждрела, духовника кир Бисариона, од тога самог и од браће која је с њим, с усрдним мољењем и требањем худости наше руке, да напишем свету књигу ову понуђен сам био. А ја груби, худи шта више и смерни, обузет усто немоћју телесном и духовном, савладан жалостима безбројним и недостацима различним, који су се повећали мени ради грехова мојих, невољом стешњен због одвајања од браће и губљења и отимања свег нашег, закасневши од Св. Горе и овдашњи труд изгубивши и обојег чудно и тужно лишив се, да буде по понуди и мољењу не повиновах се, као немоћан будући, плачеван, сетован и беспомоћан, по свему лишен утехе сваке, сам, једино с једним оставши. Али бојећи се прародитељског онога пада због непокоравања, и имајући љубовно од тих и ка тим, повиновах се овима, помоћ Пречисте и молитве тих призивајући. И обретавши место љубазно (у замену за) невољу, и тамо ћелију створивши, написах књигу ову у похвалу и службу Благовештења Пречисте.

Стога и с умиљењем молим се оним који хоће прочитати ову свету књигу, да будете милостиви грубости моје руке и ума паћеничког, и сами људи будући и они којима је милост потребна јесте, овога ради и мене паћеника благословенија вашега удостојавајте, јер вама мали труд, а мени велије богатство у једној речи која се изнесе из светог срца вашег. Јер знам да ће услишити вас онај који је рекао: Призови ме и услишићу те (Псалм 49, 15). И ако што неисправљено и недовољно обретете, ово, као они који искуство имају и умом здравствују, сами собом исправљајте, јер уму смућену избећи заборав није могуће, и премудрост таквоме двер своју не отвара. А и ово молим и говорим: Сачувајте књигу ову од прљања и од свеће покапања и горења и проливања зејтина од кандила, а налазе се ове две ствари (свећа и кандило) за служење по обичају у светом олтару. И опет говорим: Чувајте, јер веома потрудих се немоћан будући. А за ово говорим, као онај који је од саме радње те искуство примио и сам посматрач бивши. И од оних који су ово створили много пута

умољен сам био да те преписујем. А помињајте и нас здравствујући у Господу, њега ради и њим и у њему све би, томе слава у векове, амин.

(око 1469)

ПО КАМЕНОЈ ПЛОЧИ У КРУШЕВУ КОД СТОЦА

А ево лежи жупан Јуроје, којино погибе на поштеној служби за свога господина. А побилижи га кнез.

(пре 1471)

ПО ГРОБНОМ КАМЕНУ У БРАНКОВИЋИМА КОД РОГАТИЦЕ

И погибе на бојуу деспотову, а овај је билиг Махмута Бранковића на својој баштини, на Петрову пољу. Да је благословена рука која сијече и писа.

(1471—1485)

ДИЈАК ВЛАДИСЛАВ УЗ ПРЕПИС ЗЛАТОУСТОГ

Довде се завршавају ова богонадахнута слова која са грчког списа на српски језик претвори часни и изредни по истини међу иноцима дивни кир Антоније, ученик бивши кир Генадија старца, који у добрим делима и иночким напорима и подвизима као посник просија у Светој Гори Атона, у свечасном манастиру пресвете владичице наше Богородице и увекдеве Марије, названом Ватопед, од књиге међу светима оца нашега Јована Златоустога, назване *Андријанти*. То бисернообразно дело и састав најзлаторечитијег и језиком и устима, преведено би већ поменутим иноком Антонијем такође у тој Гори Светог Атона за кир Никиту, архиђакона митрополита студеничкога кир Василија, а који после би ексарх Диоклитије хвостанске. И ево, нађох (га) код њега по случају, ја најмањи и најизлишнији међу људима, многогрешни и последњи међу дијацима, наречени таха дијак Владислав и свесрдачно љубављу узжелех и уз Бога који помаже при свршавању послова, преписах ово са онога, већ поменутога списа и у овој књизи саставно како по реду следи приопштих, док сам имао станиште и пребивање у свечасноме манастиру пресвете владичице наше богородице и увекдеве Марије, налазећем се у подкриљу Црне Горе. И ово се пак списа у дане великога и самодржавнога цара мусроманскога амире Мехмед бега... И тога лета војинствова цар Мехмед бег на Узун Асана и у бици заустави устремљење његово да више не поплени источне стране, које су под самодршцем бивале и у суседству томе налазеће се. И баша романијски хас Мурат у окршају паде на реци названој Ефрат месеца августа четвртог, у дан среду.

(1473)

МНОГОГРЕШНИ ПОП СТЕФАН У ТЕТРАЈЕВАНЂЕЉУ

У лето 6984. списа се ово божаствено тетрајеванђеље руком многогрешнога попа Стефана у Јазирцима, а у дане злочастивог и злоћудог и неситога Јуде Мехмед-бега цара, који се подиже до небеса, и опет ће сићи до ада. Да, оци и браћо, ова слова ако су и груба, но божија јесу, јер не писа дух свети, но рука грешна. Исписах не гордећи се, него већма смеран будући. И ако је где и грешено, а ви повратом читајте, еда како наш недостатак вашим исправљањем надокнадите.

(1476)

ПО НАДГРОБНОМ КАМЕНУ У БОЉУНИМА

А ово сиче Грубач ками на Вукшу. За пет рана.

(око 1477)

НА КАМЕНОЈ СТОЛИЦИ У СТЕНИ КОД СТОЦА

А овај сто је војеводе Стипана Милорадовића, а понови га војевода Петар, син му.

(1477—1490)

РАЗНИМ РУКАМА У МОЛИТВЕНИКУ НА НОВОМ БРДУ

Исписаше се ове молитве у лето 6987, у лето Мехмеда цара, сина Амурата. И у исто лето престави се Мара госпоћа, деспотова ћерка на Серешком пољу, у селу названом Јежево.

И помор би господи хришћанској. Погуби цар Мехмед ... Јању господара новобрдскога ... 4 сина и од тих синова 12 синова, а Богу на славу у векове, амин.

(1479 и касније)

ИВАН ЦРНОЈЕВИЋ УЗ ХРАМ РОЖДАСТВА БОГОРОДИЦЕ

У име рождаства ти, пресвета Богородице, саздах овај свети храм твој, ја, грешни раб твој, Иван Црнојевић.

(1483/84)

ЈЕРОМОНАХ НЕОФИТ У ЦРКВИ БЛИЗУ СЕЛА БОБОШЕВА

Изволењем Оца и с помоћу Сина и савршењем светога Духа овај свети божаствени храм светога и славнога великомученика и мироточца Христова Димитрија потруди се и ислика од свода јеромонах Неофит са синовима си, попом Дмитром и Богданом, прости их Бог, амин, а у лето шест хиљада деветсто и деведесет и шесто, у дане цара Бајазита бега, за владе над овим селима освештенога епископа кир Јакова.

(1488)

ЈЕЛИСЕЈ ДИЈАК У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ

Списа се ово свето четворојеванђеље руком многогрешнога раба Божијег Јелисеја дијака Подолског Каменца на реци дунавској у граду Богом спасеном Сланкамену у дому богољубивог мужа именом Петра, ловца рибе, у дане благочастивих, Христољубивих деспота српских Јурија и матере им Ангелине и оца им светога Стефана ...

У та лета умре краљ Матијаш угарски.

(1490)

НЕПОЗНАТИ У ГРАНИТУ ДЕЧАНСКЕ АПСИДЕ СПОЉА

Нема леба. 7000.

(1492)

НА ГРОБНОМ КАМЕНУ У МАНАСТИРУ ЖУПИ КОД НИКШИЋА

У лето седам хиљадито, месеца априла. Овај крст је мученика Раде Неимара, како се престави у храму светога Луке у Подградини ...

И ево, би жив стотину лета.

(1492)

КАЛУЂЕР ДЕЧАНАЦ У ТРЕБНИКУ

Да се зна: у лето седамхиљадито када отиде Ходапаша у татарску земљу на војску, и то лето обеди проклети муселим Али-Радић Осман-ага, узе 60 гроша, вечна му мука! И таде . . . опусте намастир.

(1492)

БУРАЂ ЦРНОЈЕВИЋ И МНИХ МАКАРИЈЕ У ПОГОВОРУ ШТАМПАНОГ ОКТОИХА

Пошто, дакле, у Тројици јединопоштовани Бог, који из небића у биће у магновењу изведе све и на крају делâ сазда човека, којега образом својим удостоји, неподвласна опет и свему надвласна и сабеседника себи створи, (њега) и оне који после њега у поколењима жељаху његови следбеници бити, као велики међу патријарсима Авраам, који не у писму, него у видљивој пути удостоји се у дом примити Тројицу. А потом Мојсије, који говораше Богу лицем у лице па и писане таблице прими од њега и назначујући измену закона, ове разби. А после овога једнородни син Слово, благоволењем Оца нерођенога и садејством својим и савршењем од Оца исходећега овоме пак вечно сапостојећег, обојима сувладајућега светога и животворнога Духа, благоизволи неизречени испунити савет, у приснодеву Марију усели се и роди се без матере на небесима, на земљи без оца роди се, и пострадавши вазнесе се. Тиме пак нама, који нисмо Авраму и Мојсеју подобни, да бисмо разговарали с Богом, даде нам Писмо, у чије пророке похрани као у царска скровишта неисцрпно богатство. И после овога они божаствени мужеви, Дамаскин пак и Јосиф и Козма, наиласком духа научени, предаше нам како да песмом ословљавамо онога којег у тросуначном божаству трисветим гласовима анђели славослове у висинама, и стекосмо писанија у изобиљу — чистоти наставника, тугама одмену, с Богом примирење, узрок свакога доброга дела и оне који се речју

нападају не пустисмо да заблуде. Потом грехова ради наших постиже нас пасући нас измаилћанска железна палица, авај, не просто бијући, но убијајући, и дођоше незнабошци у имовину божју, цркве разрушише.

Видевши ја, у Христа бога благоверни и богом чувани војевода Зете, господин Бурађ Црнојевић, умаљење светих књига услед разграбљења и уништавања од стране агаренских потомака, потрудих се дејством светога Духа и састави́х (штампарске) форме и на њима за једну годину осморица људи завршише октоих од четвртога гласа, да се у песмама прослави Бог који нас оснажује.

А трудих се о овоме и рукоделисах ово смерни свештеник, мних Макарије од Чрне Горе по наредби господина ми Бурђа Црнојевића, при свеосвештеноме архиепископу зетском митрополиту кир Вавили. И зато старцима као оцима, вршњацима као браћи, младима као чедима, који читају или поју или преписују молим се и коленом прегибам, ако не руком, но језиком љубави ради Христове да исправљају и нас, усрдно који се трудисмо о овоме, да благослове, па да и ви получите оно што Валам рече Израиљу: „који те благосиљају, благословени да су, и који те куну проклети . . .“

Завршише се ове књиге од створења света у лето 7002, а од рођења Христова тисућу четиристотине деведесет четврто, круг Сунца 2, а Луне 10, индиктион 11, темелион 12, епахта првих, златно число 12, месеца јануара четврти дан.

(1494)

МНИХ МАКАРИЈЕ У ПОГОВОРУ ПСАЛТИРУ ШТАМПАНОМ НА ЦЕТИЊУ

А цар и богоотац Давид, наиласком Духа научен, предаде нам ове душеспасне књиге назване Псалтир да овим славословимо у Тројици Бога и насићујемо се писанијем као онај у рају мирисом цветова и да се сви који усхтеднемо наслађујемо изобилно.

И ове прочитавши сваку утеху и жељу наћи ће свак, било да је цар или светитељ, било кнез, било незналица, просјак ли, у безбројне напасти који пада и свак којег ђаволје замке вребају, утеху наћи ће. Јер је ова књига непорочности наставник, бригама олакшање, девству чувар, браку у Богу сједињење, живота учитељ, узрок сваког доброчинства, и од тога више — с Богом измирење и усињење. Ваља, дакле, онај који чита вешто и с усрђем да пази и једину корист да присваја која к спасењу води, да се ни мало несмотреношћу мимоишавши не оштети велико, јер је остало суђетно и кратковеко заиста, те ће се као брзо пролазно све смрћу пресећи и све скривено јавља се, и тешко тада онима што немају добра дела, а од њих први јесам ја, авај! како пак рече велики међу учитељима Павле.

(1494)

ВОЈВОДА МИЛОШ БЕЛМУЖЕВИЋ У ТЕСТАМЕНТУ

Дојдох од неверника на угарску државу у дане светлога краља Матејаша на његове светлости крстјанство и веру и све угарске велике и мале господе веру, који у тој време служаху светлој круни. И ми његову светлост почесмо служити право и верно и светли краљ Матејаш видев нашу праву и верну службу, божијом помоћи и хотењем угарске велике господе, нам даде краљ Матејаш за нашу службу у тамишварској међи Мојшу и Познад у баштину и потоле нам даде Матејаш у баштину у бачкој међи Фекети хаз, Ферки хаз и Бозија-Бокор, пуста селишта, мени и мојему потомству. И пак ни даде у чанадској међи Мунару и Гедуш и у тамишварској међи Кокот, у новцу за нашу службу за осам стотина дуката. И пак служих светломе краљу Матејашу у Слизије и ране примих и крв пролих и за моју крв даде ми краљ Матејаш Шашвар у баштину. И купих у тамишварској међи за новце Јеново, пол Шипсова, пол Мале Јермате. И ову је нашу баштину светли краљ Ласлов

поновио и дао у ново датије. И овој све више писано имање имасмо ми с нашим сином Вуком. И би хотење божије, наш син Вук пође к Богу. Турци га уморише на служби краља угарскога и светле круне и угарске државе, и ја видевши јер остах без сина, исках милост и слободу од светлога краља Ласлова и од све угарске господе, како на мојој смрти да сам слободан оставит моју баштину мојим сиротама и мојему остатку и слугама и за душу и камо ми драго. И би хотење светломе краљу Ласлову и угарској великој господи и на то ми дадоше слободу и књигу ... И позвах свога оца духовнога који је код нас стојао, од Свете Горе калуђера Тимотеја ... баштину оставих матери својој, жени ми и детету, које ми Бог дао. А ину марху што сам имао: коње, сребро, укову, каваде, хотезе, узде, све мало и много, оставих за своју душу ... оставих Стјепану Прибеновићу коња алибеговца, са свом справом; Радановићу Марку коња ракаса са свом справом; Јови коња жиндију са свом справом. И оставих калуђеру Тимотеју од мархе сто дуката да однесе у Свету Гору ...

(1495)

НА КОРИЦАМА ПРОПОВЕДИ СВЕТИХ ОТАЦА

Пишем да се зна како ђоше поп Милоје у велику цркву да учи појати летургију. Послат беше од пријара Мојисава, али зло учаше, даће Бог да научи.

(1499)

НА НАДГРОБНОМ СПОМЕНИКУ У ОБЛИКУ ДВОСТРУКОГ КАМЕНОГ САНДУКА КОД ЧАПЉИНЕ

А ево лежи Вукић Вукчић, а усиче камен на њ мати Радосава и на се.

(XV век)

ПО НАДГРОБНОМ КАМЕНОМ САНДУКУ КОД СТОЦА

А ово је жупаница Руди. Притешки дан: кто да ово знађаше.

(XV век)

МНОГОГРЕШНИ ВЛАДИСЛАВ УЗ РУКОПИС У МАНАСТИРУ СВ. ПАВЛА НА СВЕТОЈ ГОРИ

Многогрешни Владислав начрта књигу ову с три прста смртна.

(XV век)

ПО КАМЕНОМ СПОМЕНИКУ У ЈАСЕНИ КОД НЕВЕСИЊА

А ово лежи Милобрат Мрђић с добрим сином, с Иванишем. Бих живому рад, а мртва сараних.

(XV век)

ГРЕШНИ БОЖИДАР УЗ КЊИГУ МАНАСТИРА СВЕТОГ НИКОЛЕ

Писа грешни Божидар. Ова књига је манастирска од светога Николе. Пишем у селу Шишеву некоме проклетоме . . .

(XV век)

НИКИФОР УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ

Пиши, Никифоре премудрост. Уздрема ми се јадном . . .

(XV век)

НА ГРОБНОЈ ПЛОЧИ КОД ЉУБИЊА

А ово лежи Дабижив Радовановић. Чоче, тако да си благ.

(XV век)

ГРЕШНИ РАДИВОЈ ЗРЕЛАЦ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Писа грешни Радивој Зрелац. О, тешко мени грешноме, јербо сам гресима богат, а имањем убог; шта да чиним ја грешни?

(XV век)

ЛАЗАРИЦ У СЛУЖАБНИКУ ТАЈНОМ БУКВИЦОМ

Међу људима најмањи и међу иноцима последњи, грешни и зли и ничему потребни Лазариц мали писа ову књигу.

(XV век)

ПО КАМЕНОМ КРСТУ ДАНАС КОД СТОЦА

А ево, нека се зна, јере уби пушка Брешку Боровичића, а да су клете те руке које би ово претуриле.

(XV век)

ПОП РАДИЧ УЗ РУКОПИС

Многогрешни поп Радич. Хоћу да се постригу. Да што ми ће бити име? Име ми ће бити Репош.

(XV век)

ПО КАМЕНОЈ ПЛОЧИ У ДАВИДОВИЋИМА

А ово лежи Вукан Радонић, а много ли сам лежо, а много ли ми је лежати.

(XV век)

ПРЕПИСИВАЧ НА РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Ово при свећи писах. Ох, од уздаха срца мојега за недоумицу моју. Заклописте се очи.

(XV век)

АТАНАСИЈЕ ЈЕРОМОНАХ У РУКОПИСУ

Ова књига исписа се руком многогрешнога Атанасија јеромонаха да ју има Доротеј у општини с њим, а који се раније престави, да ју остави другоме.

(XV век)

У ПОДУ ЦРКВЕ СВЕТОГА ЛАЗАРА У ВЛАХОВИЋИМА

А ово лежи кнез Влађ Бијелић у својој цркви у светом Лазару. Човече, тако да нијеси проклет, не тикај у ме.

(XV век)

ПО ОЛОВНОЈ ПЛОЧИ У ХОДБИНИ КОД МОСТАРА

Свети, пољу том помози!

Забрањујем ти ђавле Богом живим, који подржи небо и земљу, стопут ти забрањујем васкрснулим Христом и четворицом јеванђелиста, Марком и Матијом, Луком и Јованом и 318 светих отаца и четворим рикама, које опходе сву земљу — да немаш област ни на житу, ни на вину . . .

(вероватно XV век)

ПО КАМЕНОМ КРСТУ У СВИТАВИ КОД ЧАПЉИНЕ

А ово је гроб сина Луке Стијепанова. Родих се у велику радост, а умрех у велику жалост. А ови су кипови Томаша Јуборе, а да му десето вреди.

(вероватно XV век)

ПИСАР XV ВЕКА

Покусих перо и руку да виђу како хошту писати.

(XV век)

ВУКША СТЈЕПАНОВИЋ НА МАЧУ

Свети Никола, скори у помоћи и крепки у одбрани, к теби припадам и теби се молим, ти ми буди на помоћи. Ја, грешни раб Божи, Вукша Степановић.

(крај XV, почетак XVI века)

НА ЖИВОЈ СТЕНИ КРАЈ ПУТА КРОЗ НОВКОВИЋА КЛАНАЦ У ХУТОВУ

А ово пише Радовац Вукановић, који знах царину и војеводе и док му не згреших, пријатеље не изгубих.

(вероватно XV век)

ПО КАМЕНОЈ ПЛОЧИ ѴЗИДАНОЈ Ѵ ГРАД БЛАГАЈ

А ово писа Врсан Косарић, сѹжањ који се не радѹје.

(вероватно XV век)

НА КАМЕНОЈ ПЛОЧИ Ѵ КРѲШЕВѲ КОД МОСТАРА

А ово лежи Иван Маршић. Живих лета осамдесет осам. Много. На земљи ја ништа нисам.

(вероватно XV век)

НА КАМЕНОМ САНДѲКѲ Ѵ ЛЕДИНЦѲ КОД ЛИШТИЦЕ

Да се зна како би ѹ Марка Петровић осам синова од племена Појмилић и ѹсикоше камен на оца Марка и на матер Дивнѹ.

(вероватно XV век)

ѴЗ РѲКОПИСНИ ОКТОИХ

Овѹ и божаственѹ књигѹ писа старац Никодим за своју дѹшѹ попу Вѹковојѹ и ја мѹ дадо два аршина платна, да се не има та књига продати.

(XV век и доцније)

ЈЕРОМОНАХ ОНѲФРИЈЕ ТАЈНОМ БѲКВИЦОМ ѴЗ ЖИТИЈЕ ГРИГОРИЈА ОМИРИТСКОГА

Авај, завист и јоште од Адама . . . Авај мени, што се бавих ноћѹ пишѹћи од зависти.

(XV—XVI век)

ПО КАМЕНОМ САНДѲКѲ Ѵ ХОДОВѲ

А ово лежи Павко Радохнић. Ови ками ѹсијекох на се за живота. Мољѹ ви се, братијо и господо, немојте ми кости претресати.

(XV—XVI век)

СТОЈАН ПИСАЦ Ѵ ВОДИЧНИЧКОМ ПОМЕНИКѲ

Стојан писац, пијан пијаних ѹ поменик писа.

(XV—XVI век)

ПО НАДГРОБНОЈ КАМЕНОЈ ПЛОЧИ КОД СТОЦА

А ово лежи Влаѣ Владисалић. Пише Семорад, сиче Вѹк на оца.

(XV—XVI век)

НА КАМЕНОМ КРСТѲ Ѵ ПОДГРАДИЊѲ

А ово лежи Вѹк, син кнеза Обрада са сестром Јелом и покаменова га мати Ана. Клет и проклет тко ће кренѹти ме.

(XV—XVI век)

НА КАМЕНОМ КРСТѲ Ѵ ДЈЕДИЋИМА КОД ТРЕБИЊА

А овај крст је Радоја Мркшића. Стах Бога молећи и зла не мислећи и уби ме гром.

(XV—XVI век)

ПО КАМЕНОМ САНДУКУ У РАДИМЉИ

А овај камен је на Вукцу на Петровићу. А ово писа Болашин Богачић.

(XV—XVI век)

ПО НАДГРОБНОЈ ПЛОЧИ У ГОРЊЕМ СЕЛУ КОД БИЛЕЋЕ

А ово лежи Вукобрат Влаћевић, божији раб. А овај гроб му дела син му Радоња. Туго моја, а тко ли ће мени.

(XV—XVI век)

XVI век

ТАХА МОНАХ ВИСАРИОН ѴЗ РЏКОПИСНИ ПСАЛТИР МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА

И ову књигу у будућим родовима који будете преписивали и читали, помињите оне што се око ње трудаху и писара њеног многогрешнога Висариона таха монаха да и ви сви, оци свети, часни саборе, игумени, свештеници, ђакони, ипођакони, чатци и вас с вама црквени зборе, пречисте Богородице Хиландара, плате се удостојите од онога који молитву услишује молећим се и благосиља лета праведних.

(1511)

ГРЕШНИ ЂАКОН БОЖА У МИНЕЈУ

И у то лето би гоњење на хришћане од проклетих крстоуша у земљи угарској и паки их победи војевода ердељски до конца, као и проклете псе. Писа раб грешни ђакон Божа у месту Сланкамену . . . Ох, ох, ох, мени, братијо, простите, а не куните и читајући исправљајте . . .

(1514)

У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

У лето 7026, месеца маја 18. би потоп од Рашке, и стоја ова књига и мине све од пол дне до деветога часа у води, у цркви светога Симеона.

(1518)

ѴЗ ПРЕПИС „ВАРЛААМА И ЈОАСАФА“ У МАНАСТИРУ СВ. НИКОЛЕ НА СВЕТОЈ ГОРИ

О, зла хартијо, мрка ти ми си пишући.

(1518)

ТЕОДОР ЉУБАВИЋ ПОСЛЕДЊИ УЗ ЛИТУРГИЈАР ШТАМПАН У ВЕНЕЦИЈИ

Мољење Бура Љубавића часним презвитерима . . .

У животу мојем обећах се служити светим и божаственим црквама и ја окајани и недостојни раб и слуга Христов, видев у светим и божаственим црквама наше земље умањење светих и божаствених књига, грехова ради наших, и одлучих се ја, окајани, на ово дело за свете и божаствене цркве и с мојим братом калуђером Теодором, а по налогу нашег старца и родитеља Божидара Горажданина код великог архијереја Христова Саве српског који је у Милешеви. И бејах тада на црквеној служби ја окајани и доће одједном анђео господњи и позва ме по наредби великога цара Христа и не имадох кад све изрећи брату мојему калуђеру Теодору за окајану душу моју и за множину грехова мојих, како и говори Свето писмо, оци свети, о како се варамо окајани, млади чекајући старости, а стари не верујући у косу смрти, а она не гледа на године, но све у гроб вуче намах! И ја све ово привремено тело хранећи, смрти се не сећајући, богатство иштући и славу, за слабошћу вапим и ја окајани преварих се уздајући се у младост, о, дивнога чуда! како животворну храну оставивши, једосмо храну смртну! Како се преварисмо, мада утврђени бејасмо божијим животом? О, беде моје, колику тугу душа тада има разлучујући се од тела, и нема тада никога да јој помогне, оци свети, на пут јер пођох и ходих још њиме да на суд се предам Христов и одговор дам о гресима мојим . . . О, ученици и свештеници господњи, не би дан, не би ноћ, нити пак час, у којем се не нађох греху и врагу на услузи, а суда божија и часа смртнога нимало на ум не узимајући. Од младога ми узраста, чак и до сада угађах телу на весељима блудним, хоћу да говорим, о, о, моја, безакоња, о, о моја дела зла, која сатворих ја грешни . . . И где нам је сакрити се или утећи, кад земља и небо, сунце и месец, звезде и море, реке и бездани вапију на ме? . . .

Брате мој, попе Теодоре, ако ти Бог подари живота и довршиш дело које почесмо творити, љубави ради Христове, молим се и умиљавам, браче мој, неки део остављај од цене нашега рукоделија, ако Бог изволи да се на светоме жртveнику служи у нашем рукоделију, да би како не заборавили нас свештеници Бога вишњега у светим молитвама.

И молим се, моја господо и оци и сви који усхтедну да ово загледају, не зазрите, нити пак узнегодујте што глаголах много вама, никада нећу моћи опет с вама разговарати, јер на пут пођох на који никада не ходих.

О, блажени и часни презвитери Христови, ја окајани и худи међу иноцима и последњи Теодор, који се трудих о овом, смерно метанисање светости вашој (чиним) прегибајући колена и скрштајући руке и лицем падајући на земљу, окајани ја, и молим се, моја господо и оци и сви који загледати усхтедну у несавршени ми састав, не зазрите, нити пак узропћите, но исправљајте. Јер стран је слами додир огња и слепоме путно хођење и без лађе по дубини бројење; тако и мени, невичном светим списима и без књига да поправљам ка такој неизреченој пучини мисли погледати пометох се ропским страхом обхрван. Двојим страховима обузет бех, уздах се у милосрђе божије у бездан себе вргох неисцрпне дубине Светога писма и колико могох, пребрзо воденом извору оштроумља вашега предлажем. А ви као добри мајстори у огњиште дубину испитујућег вам разума уложите моја оловна слова и огњепалним пламеном разума вашега очишћено исправите, јер великим ће се наређи ко уме исправити . . .

И ово велико моје безумље исповедам. Док творих ове (штампарске) форме у туђим странама италијанским, имадох тада са собом јединога по телу брата. И доће му изненада смрт у лето 7027. месеца марта у други дан, и нека му је вечан помен. И тада се обретох безуман и сам пред овим делом . . .

(1519)

БОЖИДАР ВУКОВИЋ У ПОГОВОРУ ЛИТУРГИЈАРУ ШТАМПАНОМ У ВЕНЕЦИЈИ

...Овога ради и ја грешни и најмањи међу људима, Божидар Вуковић от Бурића, Подгоричанин, увидев како је све од овог живота сујетно и привремено и пролазно, све смрћу пресецано, а нашавши се тада у западним странама италијанским у славном граду Венецијанском, Богом поучен и узревновах подстицан Светим духом трудољубазно потрудих се да склопим калупе и слова који ће бити угодни сваком ко буде читао и списах души корисне књиге ове литургије у којима се пак божаствена бескрвна жртва извршава на просвештеније божијим црквама...

(1519)

ДИОНОСИЈЕ МОНАХ У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ

Написа се ово свето и божаствено четворојеванђеље у Светој Гори Атона у великој лаври царске и свештене обитељи манастира Хиландара... усрђем и настојањем, љубављу и саосећањем, руком смернога Христодула монаха и благословом светога сабора и игумана, свештеника и свега чина црквеног лавре хиландарске. И хтедоше црвена слова златом украсити, но пошто га време зваше, не доспе. После испунише се (слова) киноваром руком смернога Дионисија монаха из истог манастира...

(1520)

РАЗНИМ РУКАМА У ОСМОГЛАСНИКУ

У лето 7028 месеца генвара седамнаести дан роди се Антоније.

У лето 7029 умре Рада месеца сектеврија двадесет четврти дан.

У лето 7029 месеца марта 12 дан умре Антоније.

У лето 7029 месеца августа 24 дан престави се раба божија Јела, попу Костадину мати, Бог да прости.

И у то исто лето месеца августа 27 дан прими цар перски Сулеман Београд.

У лето 7030 месеца генвара 30 дана роди се Влк.

У лето 7031, месеца октоврија 16 би петак дан у навечерје пред оглашавање петлова кад освањиваше субота, умре Јањка, попу Костадину попадија, Бог да ју прости.

У лето 7200 (?) доће Милија, писац икона (?) у Пећ...

У лето 7029 умре Грубица априла месеца 24 дан.

Да није благословено томе човеку који ће овај лист извадити.

(1520—1522)

ШТАМПАР ТЕОДОР ЉУБАВИЋ УЗ ПСАЛТИР ШТАМПАН У ГОРАЖДУ

Крај 7-мом веку. Почетак осмом веку, последњим годинама.

Године 7029 (1520/21). Ове године паде султан Сулејман на реку Саву с множином Измаилћана, и прелажаху реку Саву као по суху тј. по мосту на обалу Срема, и други на лађама пловећи да не беше могуће ни рекама тим силним Измаилћане задржати, као што Угрин имаше наду на те силне реке, Саву и Дунав, и опколише одасвуд гласовити Београд и друге околне градове, и лећаху као змајеви крилати, села и градове палећи. О чудо! тада такав јад земља та има, и у тој земљи, говорим о Срему, дивна места и села запустеше, а цркве и градове разорише, а гласовити Београд по невољи Угрин преда Измаилћанима, и уђоше у њ агаренска чеда месеца августа 28 дан. А госпођа Јелена, бивша деспотица по невољи остави славни град Купиник и даде се бекству преко реке Дунава у унутарњу Угрију, а славну и дивну земљу деспотову Турци попленише, а лепи град Купиник разорише месеца септембра 9 дан.

(1521)

БОЖИДАР ВУКОВИЋ И МОНАХ ПАХОМИЈЕ У ШТАМПАНОМ МОЛИТВЕНИКУ

Извољењем Оца и садејством Сина и савршењем Светога духа, ја, грешни и најмањи међу људима, недостојни Христу раб, Божидар Вуковић, кад дођох од отачаства мојега, од земље Диоклитијске, што је у пределима македонским, од града названог Подгорица, а близу града нареченог Диоклитија, који негда сазида Диоклитијан цар у име своје, и приспех у град Венецијански видех како божаствене списе састављају штампом Фрузи, а и Грци и други народи, жељом успламтех да и наше пак, српске и бугарске такође на штампу дам. Молих се свеблагосрдноме човекољупцу Богу, извргох себе на пучину неисцрпнога благоутробија његовог да ме пожури у томе до свршења ако буду угодни свеблагоме Христу, владици мојем. Бог нека ми је сведок, не дадох себи ни мало покоја, а ни очима својим ни мало дремања, нити поштедех од имања мојега, које ми дао јесте Господ, док не изведох дело на крај. Ево, благодећу Христа мојега владике на свршетак делу доспех и докончах у туђој земљи свака писанија црквена великим словима и друге књиге списах мањим словима, које онима што на пут ходе, удобне за ношење могу бити. И ако ме свеблаги господ Бог пожури хоћу да донесем све штампарске калупе велике и мале у своје отачаство, да испуним сав недостатак књига у божаственим црквама које су умаљене од иноверних народа . . .

(1521)

ДИЈАК ЈОВАН МАЛЕШЕВАЦ У МИНЕЈУ

Који читате, или појете или преписујете, ако сам где штогод и погрешио или омашио у недоумици својој, или што заборавих слова, а ви вашим добрим умом и наученьем исправљајте, јер беше рука од земље, а мутан ум.

(1524)

РАБ БОЖИЈИ ЈОВАН У МОЛИТВЕНИКУ

Не куните, јер не писа Дух свети, но рука грешна, а ум слаб, а мисли ми сметаху тугом живота овога света сујетног, пошто беху и времена зла, а смрти по местима често биваху, а по Писму крај близу, а ми се не находимо припремљени, а учитељ мој мало дохођаше. Да вас замолим, оци и братијо, који од вас прочита ово, реците: Бог да прости учитеља мојега и родитеље и оног што писа ову књигу . . .

(1526)

ИГУМАН ХИЛАНДАРСКИ МАКАРИЈЕ „О КЊИЗИ ПТОЛОМЕЈА, О ОХРИДСКОЈ ЕПАРХИЈИ“

Прва Дакија. Од северних страна међа до Мале Русије и до Хацага досежућа. А од запада међа до Тисе реке, која сходи од земље зване Германске, која је Угарска. Од југа међа велика и славна река Дунај; од Тисе реке како нисходи к Црном мору до Нистра. Од источне стране међа Нистар, велика река, и теченије њено раздељује Татаре и Дакију, која је земља Молдовлахијска и Угровлахијска, које и Планине називају се.

А међа Горње Мизије. Од запада Далмација до Западног мора, сада Скендерија зове се, и земља Црнојевића, до саме Саве, реке велике, и до Сиракуса, који је Дубровник. А од југа Македонија, која сада Серез именује се. А од истока Тракија, која је Дренопоље, до Дунава, реке велике. А од севера међа велика река Сава и Дунај такође, а као и пређе више речено би, и до Берманије, која и Евагрија (Угарска) назива се.

А Медитеранија сада звана је Хацаг и Ердељ и Мукач. До Тисе реке опредељава се. И тако звање прима сада, а Медитеранија по земљомерском рачунању звана је. Но и крај њен Мехадија сада зове се по првом земљомерском звању. До реке Олта досеже.

(1526—1529)

ДИЈАК НИКОЛА КРИЧК У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ

У лето 7036, круг сунца 8, месеца 6, златно число 9, епахта 3, месеца јуна 6. дан сврших ову божаствену књигу названу четворојеванђеље, а за царства пак и дана иноплеменога чеда агаренскога многим земљама царствујућег Сулејман-бег султана стојећег у Константин-граду, који многе земље порастура ка Истоку, чак и у Будиму беше и те земље пленом поплени, а нас држаху војници његови и обдржаваху најљуће, јер бејаху чеда агаренских чеда. И ја писах, греху слуга, дијак Никола Кричк, родом Грубановић, у селу Крушевици у храму светога мученика Христова Георгија, при свеосвештеноме првоме архиепископу српскоме светитељу Сави . . .

(1528)

СМЕРЕНИ АКИМ ДИЈАК У ТРИОДУ

Слава свршитељу Богу који даје зачело и конац, томе слава и држава сад и у бесконачне векове векова, амин. А вас пак молим, Христови љубимци, и колена прегибајући, лицем до опште матере земље и припадам рубу риза ваших, који прочитавате грубе моје стихове, да би на концу, до сласти достигавши, љубави ради дате вам с висока, благословили, а не клели . . . Јер, ко укорава или унижава љубав разара, а она разорена уништава дело; ако ли ипак љубављу не изобилствујете, мимоилазите, као и у древно доба јерej онај и левит, оставите нас ономе Самарјанину милостивоме, који превивши рањенога и гостионичару препоручивши га, обећа му награду за труд када по други пут наиђе . . .

Помени Господе, у царству небеском раба божија Петра и Ирину и Макрину.

Ово писа смерени Аким дијак.

(1531)

ЈЕРОМОНАХ САВА УЗ КЊИГУ ПРЕПИСИВАНУ У „ПУСТИЊИ" НА РЕЦИ ЛИМУ

Беше место неравно, а време зимно и мрачно, а срце сујетно и лукаво, очи сном оптерећене, а тело земно и тужно, а руке блатне и грешне, умом к Богу неисправљен, многим гресима подложан бих, јадан.

(1535)

УЗ ЖИТИЈЕ ЈОВАНА ПРЕТЕЧЕ НА СВЕТОЈ ГОРИ

И у недељу на тај празник усековања часнога Претече главе бисмо у Светој Гори Атонској у манастиру руском светога великомученика Пантелејмона и једосмо на трпези рибе и сир и писмо вино у славу божију, беху за трпезом калуђери Срби и Грци.

(1535)

УЗ РУКОПИСНИ ОСМОГЛАСНИК

Месеца маја 30 дан обеси Јароли Хусеин балибега санџака пећкога и девет војевода.

(1536)

БОЖИДАР ВУКОВИЋ У ПРЕДГОВОРУ И ПОГОВОРУ У ВЕНЕЦИЈИ ШТАМПАНОГ ОКТОИХА

Ја, грешни и смерени Божидар, надајући се у милост благоутробија ти, пригнувши колена, приничући молим се твојој неизреченој благости да ми разврзеш очи срца и ум на разумевање твог недокучивог божаства, будући пак да се обретох у великој тузи и печали у италијанским странама, у граду нареченоме Венецијанском, не могући изаћи у отачаство своје, јер

видех погажен род хришћански од Исмаилћана. Тога ради би моје остајање у овим странама и помислих како се време старости моје приближава, штоно рече нелажни пророк Давид: „дани лета наших имају седамдесет година, ако ли пак у снази осамдесет година и умножавају труд и болест". А ми смо пак буром бацани у печали живота овог сујетног века и увек видимо смрт да нас ка концу води, како у јеванђељу чујем: „већ и секира при корену дрвета лежи". Тога ради молим господа Бога и пречисту његову матер да ме пожури до свршења дела које почех делати — овај октоих петогласник...

Ја, грешни Божидар Вуковић, отачаством од Диоклитије која је у пределима македонским, подвигох се на ово божаствено дело, жељено од младости моје и са свом љубављу срца потрудих се, а међутим ни сна очима својим не дадох, ни поштедех од имања својега, што ми га Бог даде, док не дођох до свршетка свете књиге ове, наречене октоих.

(1536—1537)

БОЖИДАР ВУКОВИЋ У ПРЕДГОВОРУ ПРАЗНИЧНОГ МИНЕЈА ШТАМПАНОГ У ВЕНЕЦИЈИ

Уплаших се од смрти будући да не гледа ни ко је цар ни ко је бољарин и видех времена тешка су; јер времена последња јесу, међу народима многи ратови су и велико сатирање хришћана од стране Исмаилћана заради сагрешења наших. Тога ради и наше кашњење би у западним странама италијанским у великој јереси римској, пошто не могасмо изаћи у своје отачаство заради исмаилских великих сатирања, како пак рекох и раније у иним књигама, које саставих штампом, да изнесемо у своје отачаство ове штампарске калупе. Тога ради молим господа Бога и пречисту му Матер да убрза свршење дела и потом, ако буде воља божија мислим, ове штампарске калупе да изнесем у своје отачаство, не би ли коме Бог допустио и по мојој смрти да се потруди заради

божаствених цркава да испуни колико буде воља божија недостатак светих књига, које су умањене од стране иноверних народа... И поставих овај белег мој вишеписани дарован ми од стране великог кесара Кариолуша.

(1536—1538)

МНОГОГРЕШНИ ПЕТАР У ТЕТРАЈЕВАНЂЕЉУ

Ово свето и божаствено тетрајеванђеље Христових уста списа многогрешни Петар свештенику и попу Марку од села Кожинаца, у храму светога архијереја и чудотворца Христова Николе, у земљи наређеној Длбочица, под гором нареченом Црном Гором, у време и лето када изиде од вишњега и свих творца и саздатеља и Бога заклање смртно и срп наречени чума по лицу све Длбочице земље и иних земаља и пожње људе како и пшеницу. Тих ради и ја грешни и недостојни и кални и окаљани и богат гресима више од числа песка морскога раб Ису-Христов, речени Петар, примих печат и дар Светога духа, тојест чуме, три пришта на телу својем, када бејах почео писати свето тетрајеванђеље и лежах три месеца, две недеље, а свеђер 105 дана. И опет милошћу Бога живога, који ме милује и пречисте Богородице и светога оца и чудотворца Христова Николе и Георгија и Димитрија, милост получих и живот обретох и устах од болесничке ми постеље и сврших свето и божаствено тетрајеванђеље по Васкрсењу Христову у светли час месеца априлија 20 дан. И опет молим вас, свештенички и књигочиталачки чине, ако што ја грешни прегреших, а ви исправљајте, Господа ради.

(1536?)

У РУКОПИСНОМ ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ

Доврши се ово свето и божаствено четворојеванђеље у лето 7460, месеца октобра десети дан, а тада царствоваше љути и немилостиви цар султан Сулеј-

ман. У та љута и прескрбна времена устремили се беху тада Исмаиљћани немилостиво на стадо Христово, каоно лави свирепи и од њихова страха смутих се умом . . .

И ову божаствену књигу јеванђеље овог места Плевања, умно житије, протопопа Стојан купи у Тројици у игумна, а томе цена би 500 аспри, пак остави душе ради 100 аспри и даде 400 аспри. Засведочи владика Никанур у лето седамхиљадито и четрдесет и друго.

(1537, 1534?)

ЈЕРОМОНАХ ВАСИЛИЈЕ И МОНАХ САВА У МИНЕЈУ

А труди се о овим минејима старац игуман јеромонах Василије с братом својим по телу, монахом Савом и с ином братијом, која беху с њим у манастиру названом света Тројица, близу реке Врхубрезнице. У та лета царствоваше Исмаиљћанима цар султан Сулејман и све царство њихово беше. И велика нам беда од њих беше, што имасмо имања све нам узимаху, једни нам долажаху, а други одлажаху и све што стицасмо, све узимаху. Само великим трудом којим се трудисмо и свршисмо ове минеје, а Богу на славу и светима. И простите ми, који вам много глаголах, амин. Тешка рука, а ум мутан од мисли јавгаренских.

(1537)

НЕПОЗНАТИ УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ

Задремах, простите, трудан бех од посла.

(1537—38)

УЗ РУКОПИСНИ ТРЕБНИК

Бог да прости који каков се намери: дад неко аспру, други две, а други пет и шест аспри — све село; оставих га светоме манастиру епископије за осамдесет аспри.

Да простите, влага на земљи би постављена да се смешаху речи.

(1539—40)

У РУКОПИСУ МАНАСТИРА СВ. ПАВЛА НА СВЕТОЈ ГОРИ

У лето 7048. би помор оваца на Шарпланини и по свим планинама.

(1540)

ГРЕШНИ ЛУКА ЈЕРОМОНАХ У ЈЕВАНЂЕЉУ ПРОДАТОМ ЈАСНОМ КНЕЗУ РАДОСЛАВУ

Ја, Христу раб, грешни кнез Радосав, ово свето јеванђеље с усрђем приложих у храм и област Успења пресвете владичице наше Богородице, назван Чокешина. А ако когод однесе књигу ову из храма овог неком завишћу ђавољом, или игумен, или поп, или ђакон, или мој син, или унук, или сродник, осим ако би манастир био растурен, нек му је осветник Пречиста у дан судњи и убила га сила вишњих сила и клетва на њему претече Јована. Амин, амин, амин.

(1541)

ГЕОРГИ, ВУКОВ СИН У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Од створења света 7051, а од рождаства Христова 1543 када би киропасха.

Тада поискасмо и не обретосмо што је потребно у нашем животу и говоримо један другоме: боље да смо живи, него ли мртви.

(1543)

НЕПОЗНАТИ НА ОКОВУ ЈЕВАНЂЕЉА

Свети Максим деспот. Ово је свето јеванђеље владике Максима, бившега деспота, царске и свештене обитељи манастира названог Крушедол, храма Благовештења пресвете Богородице. Ово свето јеванђеље окива се при игуману Силвестру. И начини ово сребро Петар златар Смедеревац у месту Бечкереку. Сребра 1410 драма.

(око 1543)

ИГУМАН МИЛЕШЕВСКИ ДАНИЛ ЈЕРОМОНАХ И ДРУГИ У ПОГОВОРУ УЗ ПСАЛТИР ШТАМПАН У МАНАСТИРУ МИЛЕШЕВИ

Ја, смерни игуман милешевски Данил јеромонах и са свом у Господу братијом зажелесмо трудољубиво да саставимо штампарске калупе у манастиру светога Вазнесења господњега и посласмо у Господу братију нашу Никанора јеромонаха и Саву јеромонаха у стране италске и с игуманом бањским Мардаријем јеромонахом, у широм света славни град Венецију и све неопходно отуд донесоше. И састависмо ове штампарске калупе колико могосмо постигнути и написасмо ове души корисне књиге псалтире, а у њих приложисмо синоксаре дневне и посне, и часловац с ноћном и дневном службом . . .

Наредбом господина и оца нашега игумана Данила јеромонаха, и све у Господу браће, трудисмо се о овим списима смерни свештеноиноци Мардарије јеромонах и Теодор јеромонах. Молимо вам се, оци

и браћо, и колено прегибамо, ако не руком, ви језиком буде ли што погрешно, појући љубави ради Христове исправљајте . . .

(1544)

ГРАМАТИК ПЕТАР УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ

Ох, ох, ох, ох! Тешко мени, окајаноме, братијо, у ова тешка времена; док ово писах на пријатном месту, а глас ми стиже како доћоше за јаничаре, а моја деца још нису потребна за јаничаре, а проклети удворице потказиваху проклетим Агаренима и дотрчаше са мојим пријатељем до мене и оскрбих се веома и не знах што писах, не знале удворице сами себе и своја чеда, амин! . . .

Рођење ми град Крушевац, отхранио ме град Ниш, пресељење ми у загорску страну, тојест Матора Гора.

(1545)

ДИЈАК ЈОВАН У ТИПИКУ МАНАСТИРА СВ.ТРОЈИЦЕ КОД ПЉЕВАЉА

Списа се . . . у та љута и прескрбна времена у дане султан-Сулејмана . . . У великој нужди и скрби писах. Грешни и најмањи од свих дијак Јован.

(1545)

ШТАМПАРИ УЗ МОЛИТВЕНИК ОБЈАВЉЕН У МИЛЕШЕВИ

По налогу господина и оца нашега игумена Данила јеромонаха и све у Господу братије трудисмо се о овим списима ја, многогрешни и окајани и најмањи међу људима, богат гресима а убог добрим делима,

дијак Дамјан и Милан од Црне Загоре, од места нареченог Обна које је близу велике реке зване Сава . . .

Почеше се ове свете књиге писати месеца јануара 27 дан, а свршише се месеца септембра 20 дан у Милешеви.

(1546)

ВИСАРИОН УЗ ПОУЧЕНИЈЕ ЋИРИЛА ЈЕРУСАЛИМСКОГ

За ову врсту опростите, ја погреших . . . Помените ви нас, да помену други вас.

(1547)

НА ПОЛОМЉЕНОМ ЈЕВАНЂЕЉУ У МАНАСТИРУ НИКОЉУ ОВЧАРСКО КАБЛАРСКЕ КЛИСУРЕ

И ко сломи то свето јеванђеље, Бог му наредио и свети великомученик и чудотворац Георгије зубима својим ону отпадну руку гризао и прсте своје ломио, те ишли ли људи на чудо да се далеко чује и њему поруга буде.

(1548)

МНОГОГРЕШНИ РАТКО ДИЈАК У МИНЕЈУ

А у то време држаху земљу злонравна господа, названа Турци. Авај тада зла година: промрзнуће лозама, никада пак тако.

(1551)

БУРО КОВАЧ У РУКОПИСУ МАНАСТИРА ОРАХОВИЦЕ

Ову књигу откупи Буро ковач за душу оца Ратка и матере Паве и брата Радича и Милоша, Раосова и

приложише у монастир Драговић и рекоше дати у њу пет дуката.

И писа Буро себе светому Петру.

(између 1551—1672)

ЈЕРОМОНАХ МАРДАРИЈЕ У ПОГОВОРУ ЈЕВАНЂЕЉУ ШТАМПАНОМ У БЕОГРАДУ

Пошто Бог штован у Тројици благоизволе цркву своју испунити светим књигама за славословљење и корист читаоца, и ја, Христу раб Радиша Дмитровић узревновах подстицањем Светога Духа и љубављу према божаственим црквама написати ову душеспасну књигу четвороблаговешће које Дух свети апостолским устима изговори да би се познало и испунило славословије трисуначног у јединству божијем коме се клањамо и не поштедех од мојег Богом ми датог имања, док не саставих слова штампом, но изненада приђе грди час смрти и узе дух мој и по смрти мојој оставих ове калупе у дому мојем.

Потом пак ја, Тројан Гундулић, од великога града Дубровника по престављењу кнеза Радише надахнут бих у њ пак пренети ове калупе и узех и принесох у дом мој ове калупе. Почех и сврших ову свету и душеспасну књигу наречену тетрајеванђеље . . .

Наређењем господина Тројана Гундулића трудих се о овом писанију ја грешни, многоокајани и најмањи међу иноцима, јеромонах Мардарије од манастира нареченог Мркшина црква, што је близу Чрне Горе.

(1552)

НЕПОЗНАТИ УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ

Јануара тридесетога ох, мраз, не може мастило ходити. До подне кушах, а од подне писах.

(1552)

ПОП ДОБРОВОЈ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Сврши се ова божаствена књига, наречена „пракси“ у лето седамтисућно и шездесето овогај века, у дане цара султана Сулимана, вреле и тешке измаил-турске господе. А писа ју грешни и худи и најмањи од презвитера поп Добровој блатном руком, а ум беше огорчио . . .

(1552)

ЈЕРОМОНАХ МИНА УЗ ПРЕПОВЕЗАНИ ПРОЛОГ МАНАСТИРА ДЕЧАНА

У лето 7060 превеза се овај комад. Најмањи од постанка света јеромонах Мина земним рукама, а за игумана Исаије и кључара Василија.

И исте године састави братија општежиће . . . у светом граду Дечанском.

(1552)

ДИЈАК ЈОВАН ОД НИКОЉ-ПАЗАРА И ДРУГИ У ЈЕВАНЂЕЉУ

Списа се ово свето и божаствено тетрајеванђеље у лето 7060 по налогу и усрђем свеблаженога митрополита кир Матеја Будимскога у та љута и прескрбна времена, у дане султана Сулимана. Ја, грешни, молим се . . . не проклињите, јер у великој нужди и скрби писах.

И овде приложи Јован за очину душу пола јеванђеља и за своју, Бог да их прости. Грешни и најмањи од свих дијак Јован од Никољ-Пазара.

Ово јеванђеље приложи раб божији Радоје и Ивана и Симо у манастир Пиву за своју душу. Милутин донесе и закова, Бог да га прости.

(1552 и позније)

ПОП МИЈА И ДИЈАК ВУК У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ

Исписа се ово свето и божаствено четворојеванђеље трудом и усрђем попа Мије у Самаилима, близу реке Мораве у подкриљу горе Јелице, у дане љуте и прескрбне, у дане султана-Селима. Ох, тешко земљи и туга и метеж . . . Јер немогуће је чисте речи у свету овом подати Богу.

(1554)

НЕПОЗНАТИ НА ЗАВЕСИ ЗА ЦАРСКЕ ДВЕРИ

Божијом милошћу и пречисте владичице наше Богородице помоћи, по налогу благовернога и христољубивога цара господара кнеза Ивана Васиљевића самодршца велике Русије, самодршца владимирског, московског, новиградског, казанског, југорског, пермског, вјатског, болгарског и других, израђена је катапетазма ова у одличном граду Москви у 22. години господарства његовога, девете године од царства његовог, у Светој Гори, за Хиландар манастир српски, при његовој благоверној царици, великој кнегињи Анастасији и при њиховом сину, благородном царевићу Ивану Ивановићу у лето 7064, месеца новембра двадесетог.

(1555)

МИТРОПОЛИТ РАШКИ УЗ НОМОКАНОН

Ова су света и божаствена правила, која но се грчки зову номоканон, смернога Силвестра, митрополита рашког, бившег архимандрита у Светој Гори атонској у српској лаври манастира Хиландара. Ова књига писа се у Кареји, у пиргу и мучалници светога Саве, док сам тад у Хиландару био игуман, у лето 7066, месеца фебруара 5. дан у недељу. И туда призван бих преосвештеним патријархом пећким кир

Макаријѐм и ру̏коположи ме на митрополитство светога престола Рашке у̏ лето 7068 са свим архијерејима светитељског сабора све српске земље у̏ Пећи. И пре тога у̏ лето 7063 бих послат у̏ велику̏ Ру̏сију̏ ка благочастивоме цару̀ Јоану̀ и светоме Макарију̀ митрополиту̀ московскоме и оту̏да донесох много добро и цркве̏ну̀ красоту̀ у̏ Хиландар.

(1555 и касније)

ДИЈАК АТАНАСИЈЕ У̏З ЖИТИЈЕ СВЕТОГА ГРИГОРИЈА ОМИРИТСКОГА

Списа се ова књига... ру̏ком многогрешнога дијака Атанасија. И тада би зла зима, животињама погибељ.

(1557)

БОЛНИК У̏З РУ̏КОПИСНУ̀ КЊИГУ̀

Бог да прости игу̏мена Патрикија који ми допу̏сти винце, јере бех болан од грознице вле.

(1557—8)

НЕПОЗНАТИ У̏ РУ̏КОПИСНОЈ КЊИЗИ

И у̏ то лето би велика глад по земљи и велика скупоћа житна: шинић пшенице изиде по 300, а ражи и хељде и проса по 200 и осам; шинић овса по сто и двадесет.

(1558)

У̏ РУ̏КОПИСУ̀ МАНАСТИРА СВ. ПАВЛА НА СВЕТОЈ ГОРИ

У̏ лето 7067 би морија велика посву̀да страшна. И тога истог лета би војска цара Су̀лејмана на сина Бајазита.

(1559)

ОПЕТ У̏ РУ̏КОПИСУ̀ МАНАСТИРА СВ. ПАВЛА НА СВЕТОЈ ГОРИ

У̏ лето 7068 би велико насиље над христијанима Хашеј-паше и јаничарство... царохорство и харач. Сви бесмо без гласа.

(1560)

У̏ ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ̀ ФРУ̏ШКОГОРСКОГ МАНАСТИРА РЕМЕТЕ

...У̏ манастиру̀ названом Реметски, у̏ храму Рождаства пресвете Богородице, где су̀ и мошти светога и праведнога кнеза Стефана Штиљановића у̏ подкриљу̀ Фру̏шке Горе. У̏ лето од постанка текуће више речено 7068, сврши се ова света књига при игу̏мену̀ Теофилу̀. И беше игу̏мен Теофил висок у̏зрастом телесним, беле браде и светлих очију̀, имаше братољу̀бије велико.

(1560)

У̏ МИНЕЈУ̀ МАНАСТИРА СВ. ТРОЈИЦЕ

Овај минеј писа се... у̏ држави злодржних Измаилћана цара Су̀лејмана Амире.

И у̏ то време свадише се синови његови о царство, Селим и Пајазит, и бој бише. И у̏би Селима и прибеже Пајазит на Кзлбаш. О, ту̀ге и ја̀ди христјанима у̏ то време и тако сматраше христјане као скотове несмислене.

Писа многогрешни по Давиду̀ црв а не човек [име тајном бу̀квицом]. Не писа ангел но ру̏ка грешна и блатна. Благословени благословите, а проклети ку̀ните; зарад Христа владике исправите, јер писах стакленим очима, пошто престар бех и спасите се о Господу̀, амин.

(1560)

ТАХА ДИОНИСИЈЕ УЗ ПАНАГИРИК

Кир Макарије, блажени и преосвештени архиепископ пећки и свих српских и поморских земаља, а мени грешноме отац и господин, обрете ову души корисну књигу звану панагирик у Константинову граду и купи је за три дуката.

(1561)

НАЈМАЊИ СТЕФАН ОД ГРАДА СКАДРА У ПОГОВОРУ ТРИОДУ ШТАМПАНОМ У ВЕНЕЦИЈИ

Будући да се толиком трговином овосветском саплићемо, а још'те и поробљавањем љутих Агарена упропашћујемо, а понајпре пак, авај у страдању, у оскудици божаствених књига налазимо, ни малу част времена не можемо да одвојимо за неку душеполезну корист. Но да не би у кашњењу даровано нам време од Бога узалуд истрошили, нити пак дати нам таленат да у земљу сакријемо, ево, по божијем налогу стазама следећи пре нас бивших изредних мужева, који добрим својим делима вечну успомену оставише, мада и толиким бурама и метежима света овога ваљани опет, потрудисмо се исписати ове Богом надахнуте књиге триоде, или јасније рећи, трипесанце... Стога, како раније и унапред рекох, ја најмањи Стефан, од града Скадра не само ради моје браће, но и других православних хришћана, потрудих се око ових души корисних књига. Тога ради ако у њима буде што оскудно, молим се да с љубављу исправљате, пошто самовласно или неким нашим немаром ни једна црта не погреши се у њима. А ако књигољубни будете и покажете се благодарни њима, заиста ћете нас на већи подвиг подстаћи да и други преостали део ове књиге са сваким трудом испишемо.

(1561)

СМЕРНИ ДИОНИСИЈЕ БАКОН У ЧЕТВОРОБЛАГОВЕШЋУ

Ову свету и божаствену књигу названу Четвороблаговешће која би отета од свете велике цркве архиепископије што је у Пећи српска, обрете је блажени и преосвештени архиепископ пећки и свих Србаља, кир Макарије, и принесе је опет својој цркви и матери свих цркава.

(1561)

ДИЈАК СИМОН НА ЈЕВАНЂЕЉУ

И тада владаше српском земљом и поморском и иним странама архиепископ Макарије у граду пећком; ту њему беше место и тај ту пребиваше, добар и прав и кротак човек беше. И тада потруди се с божјом помоћи монах Максим и мати му калуђерица монахиња и Максиму син, презвитер поп кир Рајић и братија му и са супружницама, Бог да их прости и помилује... Писах ову свету божију књигу јеванђеље код храма светога Христова и чудотворца Николе на селу Овчареву близу реке Клине, у дому старца Максима и сина му попа Рајића, Бог да их прости. Погодих и исписах четири главе и пресловија и скару и 12 месеци и гласоводник и типик многим чиновима. И знах на три места за исправне књиге и сам ходих и онога слах коме писах и не даше добра извода, но једном, дваред ли даше по недељу и мало више. И не даде их да све из њих испишем, Бог да види, но ми донијеше књигу старог извода и љуто криву, често глуву, нигде у њој не говораше: „у време оно", ни „рече Господ својим ученицима".

И беше тада прескрбно време од скупоће. И ја прионух и дописах ову књигу. И опет донесоше јеванђеље Јованово што не беше сасвим добро. Из њега поредисмо исправљајући и писах завршетке и зачела где како видесмо и смотрисмо. И около по белинама писах и белеге ставих где и како би прилично сместр цирно (?). И не беху справни да овакву књигу уве-

жем и начиним једнако, но предах да сачувају докле књигу доправим, Максиму их (табаке) предах и он негде до два табака остави и ђавоља навода маслом наружи и посу их маслом. И ја исках плату да испишем и оно наружено избацим, и они не хтедоше, и тако увезах наказно. И опет потом на неколико година Максим погоди са мном грош и ово ружно изрезах и побоље написах и прилепих мучну књигу. И о овом се потруди, Максим, Бог да га прости и спасе у овом веку.

Списа се ова света и божаствена књига јеванђеље у лето 7070, у та љута и прескрбна времена, у дан султана Селима, на хришћане крвника. Списах ову књигу божијом помоћи и свих светих ја, најмањи међу свим људима дијак Симон, к добром делу лењив, а к злу и прехитар на сваку пакост душепогубну.

(1562)

УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ И ФЕЛОН

Ова књига је од Свете Горе, од манастира Зуграфа и дадосмо ју епископу кир Мардарију у предржање докле но је жив; а по његовој смрти опет да ју пошље у свети манастир. И још додасмо вишереченоме владици и фелон црвен, шарани.

(1564)

УЗ ЈЕВАНЂЕЉЕ У ДЕЧАНИМА

Да се зна како уреди Рајич с Нестором јеромонахом и с братијом за ливаду више Глођана. Купи старац братији од Бехрама за хиљаду и шест стотина и дадоше Рајичу трећи део за педесет аспри. И погоди их од манастира, од Дечана, Сава јеромонах и поп Григориј и старац Атанасије и старац Макарије и поп Јаков од Нилове ћелије и кир Живко од Резине и кир Дојчин од Црвенога Брега и кир Раја од Пећи. Отцепи старац Нестор и братија од онеј ливаде трећи део, белега му: јасен и Крива Река, с једне стране Хасанова ливада, с две стране Живков ступ и с четврте стране белајска ливада; ступ док је Рајич и његови синови да се не помери и ко ће се потворити или од Белајаца или од Рајича или од њиова племена, да је проклет.

(1565)

ЕПИСКОП ПОЛОШКИ У ПОМЕНИКУ СВЕТЕ ТРОЈИЦЕ РУСИНСКЕ КОД ПРИЗРЕНА

Ово је уписано у лето 7073.

Ја, смерни епископ полошки богохранимога места Хтетова, уписах себе у свету проскомидију и у саборни поменик и потом у спомен неко милосрђе створити својој души и приложити часноме манастиру свете и живоначелне Тројице — доходак годишњи по два товара вина и по товар пшенице, и опет по мојој смрти што год је моје купљено — њиве и лоза код Лешака приложих овом вишереченом манастиру Светој Тројици што се зове Русинска у области призренској.

(1565)

СТАРАЦ НЕСТОР С БРАТИЈОМ НА ДРВЕНОМ КРСТУ У ЦРКВИ ДЕЧАНСКОЈ

Крст чувар све васељене верних, крст красота црквена, крст царевима држава, крст верним утврђење, крст анђелима слава, крст бесима рана.

Написа се овај свети и божаствени крст у лето 7073 по налогу старца Нестора с браћом, Бог да их прости у дан судњи, амин.

С небеса сиђох, они ме не примише и на крст пригвоздише.

Ево овде Христос предстоји и забрањује Господ

теби, ђаволе, и свој твојој сили, да немаш власт над светом обитељи овом. Убој се бога који седи на херувимима, од кога трепте анђели и арханђели, престоли и господства, многоокати херувими и шестокрили серафими! Христа Бога нашега, којем слава са светим Оцем и Духом.

(1565)

ЈАКОВ ОД КАМЕНЕ РЕКЕ У ПОГОВОРУ ЧАСЛОВЦА ШТАМПАНОГ У ВЕНЕЦИЈИ

Налогом и промислом великога Бога господа нашега Исуса Христа трудих се о овом писању недостојни и најмањи међу људима звани Јаков који се трудих много времена и лети за ово дело светим књигама.

Изиђох од Македоније, отачаства мојега, и униђох у западне стране близу старога Рима, у град Венецију, и тамо обретох старе калупе Божидара војеводе у његова сина Виценца, од многих времена некоришћене и почех писати ове мале књиге, часловце... Тога ради молим Господа Бога да ме помогне у овом делу, које почех писати. Мислим да саставим нове калупе и у њима према божаственим књигама да се на славословље трисуначнога Бога пева у непрестаним песмама у светим црквама непроменљиво. И ја, дакле, Јаков, родом и отачаством бех где је подкриље велике горе Осоговске, близу Коласијскога града, од места које се зове Камена Река, од рода свештеничкога и особитога у тој страни од давних времена.

(1566)

НЕПОЗНАТИ У ОКТОИХУ ЦРКВЕ ГРАЧАНИЧКЕ

Уразуми и ум мој развежи и раслабљено моје срце стегни, руке моје укрепи на дело ово и очи моје просветли оптерећене сном греховним.

(1566)

У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ МАНАСТИРА РАВАНИЦЕ

Ова света и душеполазна књига манастира званога Раваница, где је храм на небеса славнога Вазнесења Господа Бога и Спаса нашега Исус Христа, где пак и мошти почивају светога и славнога мученика међу царевима кнеза Лазара и преподобнога оца нашега Ромила чудотворца и пустињежитеља. Списа се у подкриљу горе Мојсиње, у манастиру Варламовцу, у храму Рождаства пресвете владичице наше Богородице, при игумену Логину јеромонаху и свем о Христу братству у лето 7074, у време када је источним странама владао персијским начелством султан Сулејман и као змије крилате летећи по водама и по суху у угарске стране пленећи и ратујући на град Сегет, њему пак и тамо спомен с буком погибе у место прибитка скврне кости своје остави под Сегетом. О, тешко тада хришћанскоме роду и свим западним странама од безаконих Агарена. Почуј небо, и земљо укрепи се од такве нечовечности! Месеца августа, 27 дан.

(1566)

ЈЕРОЂАКОН МАРДАРИЈЕ У БОГОРОДИЧНИКУ

Јер ум мој беше упао међу разбојништва многа, рањено беше срце моје од њих. И опет се ја грешни, чудим како ме земља подноси на себи, како ли сунце сија на ме, како ли не опаљује муња мене што створих многа зла... Клеветник гори је од човекоубице; човекоубица убив кад оде каје се; клеветник посведневно човечију крв пролива језиком...

(1566)

РАСОДЕР НИКИФОР У ПРАКСИСУ ХРАМА АРХИСТРАТИГА МИХАИЛА И ГАВРИЛА У ПОДКРИЉУ ЦЕРА ПЛАНИНЕ

Зла хартијо, велма ми досади!

(1566)

НЕПОЗНАТИ У АНТИМИНСУ

Овај свети и божаствени жртавник [наста] при блаженом архиепископу пећском кир Макарију свештенодејствујући са свеосвештеним митрополитом Студенице фостанске кир Пахомијем, који беше Грк родом, веома књижеван, седих власи, разуман, и осветио ово.

(1566)

ПОП ЖИВКО И ДИЈАК РАДУЛ У ПОГОВОРУ ШТАМПАНОГ ТРИОДА

Трудисмо се у овом послу божијом вољом колико могосмо постигнути, јер пак у великој невољи и тузи о овоме се трудисмо.

(1566)

НЕПОЗНАТИ УЗ РУКОПИСНИ ПСАЛТИР

Отмановићи: 1. цар Отман царова 62 године; 2. син његов Орхан 36 година, 3. син му Мурат 61 годину, 4. син му цар Пајазит (Бајазит) 13 година, 5. син му цар Мехмед 20 година, 6. син му цар Пајазит (Бајазит) 33 године, 9. син му цар Селим 9 година, 10. син му цар Сулејман 46 година.

Подиже се са великим силама под град Сигет, на реку Драву, и прими град Сигет године 7074 (1566), месеца септембра 7 дан, у петак.

И потом оцари се син његов цар Селим. А тај царова 9 година. И обладаше земљом силни Мехмед паша Соколовић, године 7077 (1567/68). Тада би велика беда од Мехмед паше и цара Селима. Продадоше цркве хришћанске и би гоњење веље и беда, каква није била од века.

(око 1566)

У РУКОПИСНОМ МИНЕЈУ

Писа се у љута и невољна и прескрбна времена док је владао Цариградом и српским земљама и иним многим странама околним велики амира султан Сулејман, агаренски цар. И авај, оци и братијо, како да вам испричам тада на хришћане љуту скрб и безаконо насиље и тешке намете од безаконих и триклетих Турака и светим и божаственим црквама сатирање и запустошење, а још више у српској земљи великим лаврама, што су христијанска господа градила, како и на многим безаконици начинише своје џамије и триклета капишта своја бесовска и као да ме принуждава рећи по Давиду пророку: „дођоше народи у достојање твоје, оскврнише цркву свету твоју" и проче, у коју се диже безаконик и слуга ђаволов са свим силама и својим народом, који се назива Перси, много множаство, па као песак крај мора што се не може избројати, тако ни њих. И авај, невоље и беде хришћанима тада! Уста и ричући као лав кукавни, или пак као некад Голијат с пророком Давидом, или опет као Јулијан преступник на Персији, такође и овај се поузда у свој штит и лук и ум, а не на Бога, не помену Давида пророка што говораше: „јер се не уздам у лук свој и оружје моје неће ме спасти". Хтеде све покорити под безаконе ноге своје, иђаше на Угарску земљу к Западу и раздели војску на две части и посла својега везира другога именом Перта-пашу на град звани Була, а он устремивши се иђаше на град названи Беч. И док је ишао, нападе изненада на њ тешка болест, мним као да је од Господа послана, да се не хвалите сви величајни и грди својом силом, него Богом. А када пак дође под град названи Сегетвар, и ту зло своју душу и бедно изврже; суду вечноме послана би.

И тада примише Сегет и Булу лета 7075.

(1567)

ЈЕРОМОНАХ РОМАН У РУКОПИСУ МАНАСТИРА БЕШЕНОВА

И у то лето подиже се цар турски султан Сулејман на западну страну и пређе Саву воду на Шапцу граду по мосту.

(1567)

ПРЕПИСИВАЧ ПОПА СИМОНА УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ

Писах у дане цара Селима — крвник, блудник, винопија! — Те године по свој земљи својој бра јаничаре, затим травнину и љуто зло . . . У то лето (беху) љута и прескрбна времена, тога ради не могох добро списати, простите, амин.

Бог да прости ковача Тому, јере ми скова мајсторију . . . И ти, попе Симоне, тако те Бог прости, плати ми ову књигу с миром а немо како Томо у Девичу, јере Бог неправде не хоће.

(1567)

НЕПОЗНАТИ ПИСАР УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ

Док сам ово писао појаху вуге и славуји и свакакве птице с кукавицама. И љуто боловах. Тада још-те руку неисцељених.

(1568)

ЈАКОВ УЗ ПСАЛТИР ШТАМПАН У ВЕНЕЦИЈИ

Дође богоотац пророк Давид и предаде нам ову душеспасну књигу, звану Псалтир, да би се од ње учили благодетељи божјој. И тога ради господин Јеролим Загуровић, властелин од града Котора, виде свете цркве оскудне у божаственим књигама које недостајаху и раније, у време родитеља његових, војеводе Ђурђа Црнојевића и господина Божидара. И тога ради дође у Венецијански град и обрете старе калупе од родитеља његовог, војеводе Ђурђа, и састави их уједно да би се обновила писмена старих и да испуне се свете цркве различним књигама. И тога ради моли све вас да помињете господина Јеролима у својим молитвама. И ја, Јаков, од предела македонских, од места званог Софија, Крајков син, и од господина Јеролима постављен бих за овај посао.

(1569)

НЕПОЗНАТИ ПО ТАБАКУ ОЛОВА НА ПОСТОЉУ КУБЕТА МАРКОВОГ МАНАСТИРА КОД СКОПЉА

У лето 7077. месеца јула четврти дан и улезе на цркву грешни јеретикос Никанор и простите ме грешника.

(1569)

РАДИВОЈЕ НА РИПИДАМА МАНАСТИРА ДЕЧАНА

И сам, Господе, узљубих лепоту дома и твојега и место усељења славе твоје, не погуби с нечастивима душу моју . . .

Сатворише се ови сасуди названи рипиде царске и свештене обитељи Дечанске трудом раба божија Радивоја.

(1570)

МИТРОПОЛИТ ХЕРЦЕГОВАЧКИ АНТОНИЈЕ НА ДВЕРИМА У ПЕЋИ

Градих ове свете двери, позлатих и осликах и приложих светој великој цркви у Пећи . . . у помен свој и свих православних сродника наших и ко прочита ово да рече: Бог да их прости.

(око 1570)

НАД ВРАТИМА У ГРАЧАНИЦИ

У цркви стојећи у слави твојој на небесима стојати чини ми се, Богородице; двери небеска, двери милости твоје отврзи нам.

(1570)

НАЈМАЊИ МЕЂУ СВЕШТЕНИЦИМА АВАКУМ У СИНАКСАРУ НА НОВОМ БРДУ

Исписа се у месту Новом Брду у светога Стефана, уложисмо у њ избор који је подесан да се носи за сваку потребу онима који ходе на пут . . . И у то време беше туга од Турака и глад велика по свој земљи, човек човека да сатре. Од Султана со вожаху те мењаху за жито мером колико жита, толико и соли и не хтеху примати со за жито.

(1571)

У РУКОПИСУ МАНАСТИРА НА СВЕТОЈ ГОРИ

Авај мени, грехова мојих ради. И у то лето престави се велики даскал хиландарски Пахомије, вечна му памет . . . И у то лето месеца декеврија, у седамнаести дан, узвисише се валови морски и многу пакост створише манастирима Свете Горе: овом лађе разбише, другоме чунове, инима пристаништа растурише. Авај мени и два патријарха српску земљу држаху.

(1571)

НАЈМАЊИ МЕЂУ ИНОЦИМА ЈЕФРЕМ УЗ РУКОПИС ПИСАН У ТРОНОШИ

Ако што буде погрешно, љубави ради Христове немојте клети, но исправљајте, зашто не може мутан ум чиста слова писати.

(1571)

ДИЈАК СИМОН УЗ ЈЕВАНЂЕЉЕ ПРЕПИСАНО НА РЕЦИ ЛИМУ

Ох, ох, зло у та времена од Агарена, скрби и беде велије на људе у дане ове, ох, немира!

(1571)

МОНАХ АГАТАНГЕЛ ПО ФРЕСЦИ ПЕТРА КОРИШКОГ

Би запустелост обитељи ове.

(1572)

СМЕРНИ ПАВАО УЗ ТЕТРАЈЕВАНЂЕЉЕ У СЕЛУ КАЛАЈЕВЦИМА

И писах ја, смерни Павал у дому Петка дијака . . . у дане султан-Селима другога, цара турскога. Тада би велика туга по светим и божанственим црквама.

(1572)

ЦРН ДУШОМ И ТЕЛОМ ПОП ДИМИТАР У БЛАГОВЕСНИКУ

И док сам тада бивао у тузи неизреченој, коју устима мојим исказати не могу пак никако, но уз помоћ Бога мојега побеђен би убрзо мачем од анђела и сахрањен би у аду с осталим иноплеменицима, а ја окајани очима крај његов видех. И тако би томе који беше и тада владаше великоме амиру султан-Селиму над свом Урумелијом и Пелагонском страном и западним странама.

(1573)

ГРЕШНИ ЈОВАН КИР МОЈСЕЈУ СВЕШТЕНИКУ И ГЕОРГИЈУ РУНОВИЋУ, ВЛАСНИКУ РУКОПИСНЕ КЊИГЕ — ПРОЛОГА

Прими овог часног и души корисног и слатког извора воду живу! Ако и Нил Египат пои, но брзо струје мења и мученици крви и зноја преподобних ову воду испивши, њу и Самарјанка премудра испи; од ове воде напише се пророци и прорицаху божија Слова оваплоћење и тајне провиђења; од ове воде напише се апостоли и прођоше сав свет као муње ваздушне; и о њима је речено: „лепе ноге што благовесте мир", благовесте радост; од ове воде напише се мученици и не поштедеше телеса своја од огња, мука и рана, да би Христа цара увек гледајући радовали се; од ове воде напише се преподобни, напише се и сви праведни, којима су жилишта вишњи Јерусалим и отачаство божаствени Сион; јер тамо им је „отац сваких штедрота и Бог сваке утехе"; од ове воде напише се цареви и своја царства презревши да би Христа цара приобрели, у векове радују се; и властела што дадоше своје богатство трговцима те манастире саставише, цркве украсише богонадахнутим сликама; јер нека ти је знано, најчаснији свештениче и служитељу божијих тајни, кир Мојсеју, црква без ових књига подобна је лицу без очију, пошто човек неискусан у божаственом писму скотствује и све ако што и зна, без соли му је. Ох, моја дружино четвероликог тела, кад никаквог бољитка нема у нама!

(1573)

МНОГОГРЕШНИ ЧРНАЦ МАРКО У ТИПИКУ ФЕНЕЧКОМ

Списа се ова света и души корисна књига, названа типик, по налогу Максима јеромонаха игумана и свега братства у Господу фенечких јеромонаха, названом Фенек, у подкрилу Срема, близу Саве реке... И то писа многогрешни чрнац Марко јеромонах. Очи,

гледајте, руке пишите, док се прахом не покријете у тами земљаној, где је црв неуморни... И писа се за Арсенија јеклисијарха, који ми винце даваше, Бог да прости.

(1573)

УЗ КЊИГУ ПРЕПИСИВАНУ С РБАВОГ ПРЕДЛОШКА

Доста муке примих иштући извод што га пре неко помрља; пређе неко зло упослова, а горе пера подреза, а сада хоћеш ти да ти ја учиним нову књигу. Што нађох у предлошку то и уписасмо, не знам шта творити с тим.

(1573)

НЕПОЗНАТИ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Тако дакле, од почела света нико не може избећи кушању врага, те од њега пострада и сам тај првозданн, опет и после тога поколењима остаци ове злобе су видни; после тих самих, због њих пак зло се изли и чак до нас смерних случившим се годинама преносећи, према томе како се пак чини, од оног првозданог зла горе начело кушања и обмане; а потом Каиново зала ради, а отуд и Авељово прво страдање није незнано; и после ових по реду знате шта се десило Ноју, и по ономе Аврааму, и после ових Исаку, такође и Јакову, братонасртање и мржња, а шта ли Мојсеју, у Египту, у мору, и потом у пустињи; и после онога опет и самом Давиду знате како се десило од Саула и остала чак и до Христа, које све по преласти видимо како пострадаше а да их није могућно избројати... А многа и у ове године што се десише и не на једном месту или пределом да су захваћена, но васељена ко да му је послушна. Авај, беде, авај мржње и махнитости нечастивог! Колико пострада човечији род, а и сада страдамо најљуће од нарасле његове злобе;

ове, дакле, побеђујући, од ових пак и сам бивајући побеђен. И тако тим кушањем подиже царствујућега, као и онога богомрског законупреступнога некада Јулијана, да и овај устаје и обара се на божаствене манастире и месне храмове, не коначно да их разара, него на откуп да их уступа, ако ко не би био у моћи да их искупи због великог сиромаштва. Изађе дакле, такво наређење од самодршца султана онога Селима, сина султан-Сулејмана, да ако ко не буде у могућности да искупи свој манастир и насеља, да га отерају. Тако и са овим светим и божаственим манастиром Милешева . . .

(1574 или нешто раније)

ГЛИГОРИЈЕ ЈУРАШКО УЗ СРПСКИ ЛЕТОПИС

Ево ја, раб божији Глигорије Јурашко урикар купих ову књигу названу *Летописец* о српским краљевима и о архиепископима, како ко своје житије проведе и купих ју од попа Јоана од града Хотина, и дах за њу 28 златника, еда ми буде на спомен, у дане благочастивога господина Јо Петра војеводе.

(1574)

У НАДВРАТКУ МОРАЧКЕ ЦРКВЕ

Овај свети и божаствени храм Успења свете Богородице сазда се трудом и подвигом великога краља Стефана, сина великога кнеза Влкана; по овима пак и ослика се светим ликовима. После много лета опет, би порушен и обрете јеромонах Тома игумен у турска тешка времена и обнови и ослика светим ликовима са братијом која је по Христу, са ктиторима и приложницима и настојањем кнеза Вукића у лето 7083 . . . И у то исто лето престави се српски патријарх Макарије.

(1574)

МИТРОПОЛИТ ЗЕТСКИ ГЕРАСИМ УЗ МИНЕЈ ПИСАН У ХРАМУ ШУДИКОВУ НА ЛИМУ

Благословите, а не куните, јере не бејах прежде писао, нит у мајстора се учих, тере не бих вешт слову да лепо направим.

(1574—5)

У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ ИЗ ЈЕРУСАЛИМА

Еда пода владика Христос тере и ова књига кадгод да успоје; обретох је, а она не поје и за умаљеније Србаља, а за умноженије Грка.

(1575)

МОНАХ ПАХОМИЈЕ У МИНЕЈУ МАНАСТИРА СВ. ТРОЈИЦЕ КОД ПРИЗРЕНА

И у то време и лета би крепка глад и насиље љуто и уморства од Измаилћана, да није језику могуће изрећи такво зло и злостављање.

(1575)

ТАХА ЈЕРОМОНАХ НИФОН УЗ ПСАЛТИР КОЈИ ЈЕ РАЗДЕРАО ПАС

Нека је знано свим слугама божијим и служитељима божаствених тајни о овој божаственој и душеспасној и многонарочитој књизи . . . како је од добра учитеља, тојест магистора списана и састављена — стуб цркве божаствене. И узели су је службеници божији да из ње читају и користе се и оставише ју пред вратима божаствене цркве и навођењем вражјим дошав куја, тојест пас и узе ову књигу и раздера ју ко бачену кошуљу безаконим својим зубима.

Тога ради дошавши презвитер кир Димитрије од Осмакове и поп кир Цветко од Козје и настојатеље бише за ову књигу. А стога и ја грешни таха јеромонах Нифон, Бог зна, не дах сна очима својим докле пак не сместих где шта спада.

(1576)

НЕПОЗНАТИ У РУКОПИСУ МАНАСТИРА ВИНЧЕ

Исписа се ова књига при храму светога Ваведења пресвете владичице наше Богородице, месеца званог нојемврија, у лето 7085. близу реке велике Дунај, манастир звани Винча.

И у то лето ископа Берасим бунар.

(1577)

ЧРНАЦ МАРКО УЗ КЊИГУ ЗВАНУ „ЈЕФРЕМ" У ЈАСКУ

Старац Захарија поче, ја грешни доврших именом монах Марко. Руке пишите, очи гледајте, доклено прахом не покријете се.

(1577)

ЧЕРАНА РАДАШИНОВИЋ У КЊИЗИ МАНАСТИРА СВ. ТРОЈИЦЕ КОД ПРИЗРЕНА

Ову књигу откупи Черана Радашиновића а за душу господина својега Николе и сина Вујице, Бог да им душу прости и благослови и Черану која се о овом трудила... Ове је књиге цена 170 аспри.

(1577)

НЕПОЗНАТИ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

У лето 7087 нападоше слана и ветар сухи и потреше се сва лоза и дрвеће плодно и неплодно по свој земљи, да никада и није било тако.

(1579)

ИНОК ЈОСИФ ЈАГАТ У КЊИЗИ КОЈУ ЈЕ ПОВЕЗАО

Ову књигу повеза, изнутра облепи и кожом одену многогрешни и најмањи међу иноцима Јосиф јеромонах, коме је отачаство место Прибој, сиреч презиме Јагат. И молим вас, оци и братијо, пазите ову књигу од покапања (воска) и свећнога пуха, јер када чате и ову књигу прљају; то је велико безумље, а књизи пропаст.

(1579)

ПРЕПИСИВАЧ УЗ ЗАКОНИК У БЕШЕНОВУ

Сврши се ова света и божаствена књига названа Законик — устав и закони од сабора и од царева благочастивих, судови о свему и за све што хоћеш искати и судити с много мудрости, а друго и просто, а ти изабрани судијо, правим судом суди, како су и уредили свети и преподобни. А сврши се при храму архистратига Михаила и прочих у месту званом Бешенова за игумана Силивестра и свега братства у Господу.

(1581)

ЈЕРОМОНАХ ГЕРАСИМ УЗ СТАРУ ШТАМПАНУ КЊИГУ

Јеромонах Герасим увезах и направих и преписах блажене у лето 7090 и предах вама, истинским трговцима, али да сами начините обрт.

(1582)

ЈЕРОЂАКОН МАЛАХИЈА УЗ ПСАЛТИР

Не писа анђео, но човек груби и умом расејаним вражјим ветровима.

(1585)

ПРЕВОДИЛАЦ УЗ КЊИГУ О ЈОСИПУ ПРЕМУДРОМ ПИСАНУ У КАРЕЈИ

Преписах ову књигу, Јосипа Премудрога, Јевреjина који је сачуваo у највећој мери љубомудрије Мататија, са руског извода. Јер не могаше се наћи ова књига „Јосип" нашим српским језиком ни у Светој Гори у српским манастирима, ни у српској земљи, иако много исках и испитивах. Не знам је ли гдегод у бугарским земљама, но не сазнах, јер и тамо питах, него донета беше из руске земље. Веома тешка беше нашем српском језику за читање, пошто многи нису знали шта читају, не разумевајући руске речи. А ја манастирским послањем и дваред бих у руским земљама у благочастивога цара и великога кнеза Ивана Васиљевића, међу иноцима Јована монаха, и многе штедроте и царске милости примисмо, а њему нека је вечан спомен. И тамо привикох мало руском језику, колико да у овој књизи разумем многе руске речи и преписах српским речима. Но писати слова не умех, нити слово учих, нит сâм учен бих, но сам као један од простих и незналица, опростите, Господа ради. И много опет исках други извод да упоредим, но не обрете се.

Ово писах у Пиргу светога Саве у Кареји, док убог пребивах у том месту...

И тада би потрес страшан месеца јулија 23 дан и многи би убитак и штета по манастирима и пиргови падоше многи и на Превлаци сви... Жидовима пост тада би... Убоги Григорије у схимништву преименовани Василије свештеноинок, ох, ох, ох, авај мени, грешнику!

(1585)

УЗ ШЕСТОДНЕВ ЈОВАНА ЗЛАТОУСТОГ

Ова књига слађа више од меда и саћа док сам писао учини се грлу душе моје... Писа се са извода од књига благочастивога господина Гргура, сина деспота Ђурђа...

(1587)

ПОП РАДОСАВ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

И би те године глад од истока до запада по свој земљи; и на васкрсење Христово падаше снег три дана тада на земљу; и би жито скупо: товар смесе по пет стотина, пшеница товар по десет...

(1587)

ЈЕРОМОНАХ ДАНИЛО УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ

И о овом труди се смерни међу иноцима Данило Јеромонах у дубокој старости, не својим очима но с туђим.

(1587—8)

НЕПОЗНАТИ У КЊИЗИ КОЈА ЈЕ ПРИПАДАЛА ДЕСПОТУ МАКСИМУ

Ову књигу обнови Силивестар јеромонах, Бог да га прости. Ово по смрти сатвори, вечна му памет. Ова је књига Максима, бившега деспота.

(1588)

МОНАХ ВАРЛААМ УЗ ОКТОИХ

Ова књига написа се у лето 7096. Труди се о овоме смерни међу иноцима проигуман Сава јеромонах, руком монаха Варлаама.

С почетком и крај се благо окончава.

(1588)

У КАМЕНОМ СТУБУ НА ПРОЗОРУ МАНАСТИРА ГРАДАЦ

Ова света црква покри се оловом у дане амире султан-Мурата. Игуман Стефан јеромонах и старац Пајсеј дошавши од Георгијевих Ступова, због распри изашав из манастира, и прочи христјани, потрудише се нашавши је откривену потпуно и отпаднулу и само једног свештеника Викентија нашав, а више ништа.

(1589)

НЕПОЗНАТИ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Погреших, оци и братијо, опростите ми грешноме, јер бојах се јаничара овде и пометох се умом.

(1590)

ДАМАСКИН У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Ову књигу купи Дамаскин у Јањеву у попа Матеја за шест гроша и оставих је на аманет у Јове у Добротуну на Косову, а ми пођосмо у Цариград.

(1590)

ЈЕРОЂАКОН ТИМОТЕЈ УЗ ПРЕПИС МЕТАФРАСТА У МАНАСТИРУ ОЗРЕНУ

Ако што погреших руком или језиком, не разгрдите се нити узропћите, но као добри художници седећи на сунцу усрђа, или узевши свећу весеља, или масло напретка и тако рашчитати се опет може, будући да много недостатака притискаше разум мој, пошто ми беше 12 година од када ништа не могох чути својим ушима, било да кажемо да гром пуца, или бојна оружја да звече, све узалуд. И било је тужно гледати ме како говорим махањем руку и климањем главе и лаптањем усана, а све умејући да видим.

(1592)

ПОП ТЕОФАН УЗ ПРЕПИС „СВЕТОГА ЈЕФРЕМА"

Ох, мени грешноме! велика печал и грех у те дане наиђе на ме грешнога што писах ову блажену књигу, „Свети Јефрем". Поп Теофан.

(1592)

НЕПОЗНАТИ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

И тог лета уби Хасан паша Клобучарић бана под Бихћем.

(1592)

МОЈСИЈЕ УЗ ПРЕПИС ЖИВОТА ЈОВАНА ЗЛАТОУСТОГ У МАНАСТИРУ КУВЕЖДИНУ

И у то исто лето погибе Хасан паша с мноштвом Агарена у реци Куни под градом Сиском. Авај, авај! невоље у то време роду хришћанскоме, да се живи у земљу скривају . . .

(1593)

УЗ ПРОЛОГ У ПОТКРИЉУ ГОРЕ ОВЧАРА

Ову књигу пролог откупи Видосава Радулова од села Лисица и приложи манастиру свете и живоначалне Тројице у поткрињу горе Овчара, Бог да је прости . . .

Месеца августа првог би гром велик веома и мнози се врло убојаше.

У лето 7103 зима љута веома, братијо.

Ово наћох у извору за дописивање; ако се нађе уредан извод, да се допише до конца.

Не би искусно мастило, те се оскрбих врло. Није мајсторско слово, но просто. Од овог листа почех писати крупније пером и руком, а и то је зло.

(1594 и 1595)

СМЕРНИ ЧРНАЦ ВЕНИЈАМИН ТАЈНОМ БУКВИЦОМ УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ У ХРАМУ СВЕТЕ ТРОЈИЦЕ КОД ПЉЕВАЉА

И ако ко покуша некаквим навођењем ђавољим да узме ову књигу од свете ове цркве, храма свете Тројице, без благослова братства, да је проклет од господа Бога . . . и од нас смерних што рукоделисасмо ову књигу и да је подобан ономе, што се дрзну да раздели јединога од Тројице и другоме, што учаше Богородицу да не говори . . . И нас смерне што се о овом трудисмо не куните, јер бејах заборавом богат,

умом убог и опет нас веома вређаху агаренска чеда и вређаху свете цркве, и оног ко није благоверан њега не погоди жалост гледајући овешталост и унижености цркве Христове.

(1595, 1603?)

У МИНЕЈУ ХРАМА СВ. НИКОЛЕ ПОД ОВЧАРОМ И КАБЛАРОМ

И од тог лета подиже се рат Турака с Угрима и поробише Татари влашку земљу Мокшандију. Авај тада, сатирања и јада црквама и свештеницима и хришћанима од Измаилћана у српској земљи и по иним странама, убиства безбројна и запустелост многим светим обитељима.

(1595)

НЕПОЗНАТИ УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ

Нешто худ ум, а друго не бејах исправио слова ни тачке ни полусрочије, јер ми беше прво рукоделије и беше зима и не беше ми места.

(1596—7)

УЗ РУКОПИС ХРАМА ВАВЕДЕЊА У СУХОГРЛУ

У лето 7105. индикта 10, месеца новембра 29. дан, понедељник . . . престави се старац јеромонах Сава, вечна му памет.

Да се зна што се нађе црквених књига: једно јеванђеље, један апостол, два октоиха, два минеја, две литургије, један псалтир, један Златоусти и још: једна књига слова Богородици, два молитвеника, две књижице, 9 комада свештених риза, један отачник, и

још: један псалтир на кожи, три епитрахиља, икона Благовештења Богородице, Силазак Христов, две кутије, у њима светиње и мошти светих и иконе две на кости, 12 „Празника" и „Хвалите Господа" и „Тобом се радује", две наруквице, два појаса свилена, две кадилнице од бакра, једна кутија и у њој риза, један ковчег, једна мотика, једна секира, три рала, две мешајнице, три чабра, два ормара (?), један хардов, тесак и клада, две каце, три свећњака жељезна, три клепала (?), две пушти, једна коса, један бокал (?), једне бисаге, једна торба, један свећњак за луч, четири трпезе, две клупе, једна мантија, један преклад жељезан.

(1596)

УЗ ПСАЛТИР ПИСАН У ГОРЊИМ МАТЕВЦИМА

Списа се овај псалтир . . . у области нишевској, више села Горњи Матевци у храму светога Претече . . . у потоку у колибици, крај варнице, у време свеосвештеног епископа кир Георгија.

Тада Угри опленише и запалише град Сврлаг и поробише, месеца јула тридесетог.

Ово шарука . . .

(1597)

ДИЈАК ДАМЈАН УЗ ПРОЛОГ У СЕЛУ ОРЕШЦУ БЛИЗУ БИХЋА ГРАДА

Ја окајани једва се пренух од злога и убогога ума својега и дрзнух се на ово велико и корисно дело . . . Праштајте и благосиљајте, јер не Дух свети да пиша, но рука блатна и пропадљива и непотребна небу и земљи, а што се држала још и прародитељскога пада.

(1597)

НЕПОЗНАТИ УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ

Да се зна када утонуше обојица Божанин син Петар на великом Дунају према Беженоском острову и Степана Божанина зет Петар заједно ш њим утону у понедеоник обдан; Бог да их прости и вечна им памет.

(1597)

РАДОСАВ ПО КРСТУ КОЈИ ОКОВА

За Неофитову грешну душу.
Овај крст окова Радосав.

(1598)

У КЊИЗИ ПИСАНОЈ НА ЗЕЧЈОЈ КОЖИ

У Гацку, селу Срђевићима поробише Турци ову свету цркву 1598. лета. + Ова се књига нашла без пот . . ., а када је писана бог свети зна на зечијој кожи.

(1598)

СМЕРНИ ЧРНАЦ ДИОНИСИЈЕ УЗ МЕСЕЧНИК МАНАСТИРА РАВНА РЕКА

Бех умом убог, а заборавом богат и проче моје неисправности како да избројим овде?

(1598)

УЗ РУКОПИС МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА

Предасмо постницу попу Антонију, два крста окована, два јеванђеља окована, четири фелона, четири

наруквице, два орара, четири петрахиља, два стихара, путир, бљудо, звездицу, кашичицу сребрну и књиге — 115 комада, при игуману кир Георгију јеромонаху.

(1598)

БРАТИЈА МАНАСТИРА ЛЕСНОВА УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ

Како дође Никола Пепик од богочуваног места Кратова у свети манастир светих бесплотних сила архистратига Михаила и Гаврила, наречени Лесново, и ми, богољубива братија сакупивши се говоримсо њему о потребама које су у светом манастиру. И како беше и од раније велику порту од села с братом својим Георгијем саградио и у ћелијама пошто беше оскудица у светој обители овој, и саградише ћелије под под и над под братији за почивање и архондарић за почивање гостију у доњој страни манастира к ливади. А по престављењу брата својега Георгија овај хришћанин Никола виде припрату црковну од дрвета саздану и доспелу до разорења, и од основа је подиже и сазда од камена и креча, и покри и украси сваким украсима; а у припрату доведе воду и сагради крстионицу у мрамору из далека довезеном. И још на метоху на Злетовштици приложи два комада лозе светом манастиру крај воде и још на метоху манастирском наређеном Шибин, храм светога великомученика Георгија сазида од основе са сваким украсима црквеним; и још купи метох у селу нареченоме Лезово из агаренских руку, куће и сотнице и њиве и ливаде и приложи светоме манастиру на укрепљење братији и још на одежде свештеничке фелон од камухе и епетрахиљ са златом и од царинарница што су у Рибарима по 360 аспри на годину за укрепљење воде и светог манастира; и још начини обећање да ће свети манастир посећивати према силама својим до краја живота . . .

А ми, богољубазна братија сабравши се, отац игуман Неофит јеромонах и проигуман, свештеници и ђакони и старци са свим братством светога манастира, видевши толико усрђе и љубав од тога благочастивог хришћанина к светоме манастиру и сатворисмо међу собом завештање да помен чинимо њему, а како достоји светим ктиторима: у недељу увече параклис, и на трпези прилевак, а ујутру у понедељник литургију док је међу живима. А када премине у понедељак такође да се чини литургија и увече кољиво и помињати монахињу Ану и Георгију и Николу и Дмитра. И тако завештасмо и уредисмо са записом саборно да се чини у светој обители овој, докле пак стоји света обитељ ова, са сваким јемством. И они који после нас буду били у братији, ако ко дрзне да разори ово горе написано јемство или преписујући свети поменик извади ово, изостави од светог поменика, такви да буду проклети . . . а на оне, који послушају ово што је утврђено, благодат божја и милост и пречисте његове Матере да буде на њима у бесконачне веке, амин.

(1599)

ЛЕОНТИЈЕ УЗ АПОСТОЛ

Сврши се овај свети и божаствени апостол, названи пракс, при храму светога великомученика Христова Георгија трудом и усрђем блаженога јеромонаха игумана Атанасија, у та љута и метежна времена, у лето 7107. И ја грешни и смерни Леонтије капоноша и што буде погрешно исправљајте, а не куните, Бога ради, хартија ми би лоша на крају.

(1599)

ЈОВАН УЗ ПРЕПИС ЗЛАТОУСТОГ У МАНАСТИРУ СВ. ПАВЛА НА СВЕТОЈ ГОРИ

И би у та времена скрб и туга народима, како и Христос говораше у јеванђељу. И тада покренуше се Турци са многим множаством војника агаренских: Татари, велим, Перси, Черкези, Скити, није могућно

избројати тада сабраног војинства, покренуше се од источне стране на Угре и узеше неколико тамо градова и попалише и поробише угарске стране. И тада кад се вратише и презимише у српској земљи, тада ђаво не трпљаше хришћанског рода мир, подиже безбожне и љуте Татаре. Авај тада, такове напасти земљи тој! Да укратко изречем: села и градове палећи и цркве многе опустошише и свете иконе покраше и света места оскврнише и ископаше и тада у љуто зимње време свлачећи наге на земљи бијаху, друге пак наге везане за репове коњма вукоше, ови пак посечени, а други устрељени беху. И не би места где но мртви не лежаху, брда, долине, врти, поља, све беше испуњено тада мртвим телесима. Неке у туђу земљу одвођаху и растављаху. Би тада горко ридање и плач, док су друга од друга одводили, брата од брата, сина од оца, матер од сина. И би видан горки плач и ридање. Тешко нама и авај, говораху, боље би нам било да нас све један гроб прими, неголи да одвођени бивамо у туђу земљу — горко ридаху и оплакиваху једно друго. И би запуштење земље те коначно. Ако бисмо по реду казали што видесмо и слушасмо, требала би ми година дана, но ово укратко изрекох . . .

(1599)

АВРАМ ПРЕЗВИТЕР УЗ ЈЕВАНЂЕЉЕ У СЕЛУ БОЛЕХНИЋИ КОД ПЉЕВЉА

Да се зна каде сажегоше Турци светитеља Саву, архиепископа српске и приморске земље у Београду. Начелни везир Синан паша, који беше пред војском.

(1599)

НЕПОЗНАТИ УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ

Приведоше човека бесна када писах пети табак у Петрове посте. Ох, ох зла перја; двадесет пута га зарезах.

(XVI век)

МИТРОПОЛИТ РАШКИ КИР ВИСАРИОН У СЛУЖАБНИКУ И АПОСТОЛУ МАНАСТИРА ГРАДЦА

Као што у Тројици прослављени Бог благоизволе украсити свету цркву различитим књигама, тако божијим благовољењем изволи се и мени, смерноме митрополиту рашкоме кир Висариону, доћи у манастир који сазда велика краљица све српске и поморске земље, Јелена, храм Благовештења пресвете Богородице, и нађосмо да је оно што су од старине господа стара приложила и украсила са светом ктиторицом — књиге и различне белеге, што је била приложила храму Благовештења на месту званом Градац на славословље који је у Тројици слављен, Бога и Пречисте његове Матере, и све беше коначно похарано и не беше ни књиге на службу, ни сасуда, ћелије све беху пале и разориле се до темеља. Уз помоћ божју и молитвама преподобне матере потрудисмо се у ово прескрбно време да (се) понови и приложисмо светому манастиру колико смо у стању не поштедети од нашег имања у књигама и сасудима и иним потребама. Прво ћелију од основања саградисмо за починак оним што служе светоме манастиру и часно иночки живе; и потом приложих служабне књиге — јеванђеље, псалтир, октоих првога гласа Црнојевићев и петогласник, зборник „Божидаровац", псаломник и житије свете Јелене, летургију Божидареве израде. И још те уз помоћ Божију и молитве преподобне убудуће што будемо у моћи приложићемо. И од ових књига ко се дрзне да вражијим навођењем узме из храма Благовештења пресвете Богородице, да је проклет и да га је анатема и чест да му је с Јудом . . .

(крај XVI века)

ПРЕПИСИВАЧ ОКТОИХА У МАНАСТИРУ БЛАГОВЕШТЕЊУ

Ово писах у манастиру Благовештењу где почива преподобни отац наш Данил, чудесни Синаит, по наредби оца нашега игумана Григорија јеромонаха и

свега братства. У време драгог пролећа, док певају славуји с кукавицама.

(XVI век)

ПРЕПИСИВАЧ ПАТЕРИКА МАНАСТИРА РЕМЕТЕ

Анатема ђавола који ми обали свећу и прожеже ми ногавицу.

(XVI век)

УЗ ПРЕПИС ЈЕВАНЂЕЉА

Вај, туго, моја зла хартијо, где ме на те враг нанесе.

(XVI век)

НЕПОЗНАТИ УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ

Ово на лучу писах, погреших.

(XVI век)

УЗ ПРЕПИС ЈЕВАНЂЕЉА

Док ово писах у болест љуту паде Петар зограф и окрвави овај табак. За петнаест дана ништа не знајући машташе некуда. Авај, зле болести док надираше би као бесан.

(XVI век)

УЗ РУКОПИС МИНЕЈА

Право ти ме бољаше глава када писах овај табак и зуб боли; зуб мала кост, велика болест. Авај мени грешноме, велике муке ту, а на оном свету како ће ми бити грешноме.

(XVI век)

НА ПРЕПИСИВАНОЈ КЊИЗИ

Опростите братијо и оци, истину писах на мразу и још не имах добро мастило.

(XV—XVII век)

ПОП ДАБАЦ И СВЕДОК НИКОЛИЦА УЗ КУПЉЕНУ КЊИГУ

Ја, поп Дабац, купих ову књигу за седам аспри од попа Грубана. Рече поп Грубан: попе Дапче, ако изучи Горгово дете књигу, Горго да врати аспри, да си узме књигу. Сведок Николица.

(XVI—XVII век)

НЕПОЗНАТИ УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ

Ох, ох! О, очи! зле ме бољаху и не могох добро писати, оци часни.

(XVI—XVII век)

РАБ НИКОЛА У ПРЕПИСУ ЈЕВАНЂЕЉА

О, премилостиви владико Христе, о хваљена царице која си људима родила бездну милосрђа, о велики архистратиже Михаиле, о дивни и часни Претечо, о велики чудотворче Николаје с преподобним и богоносним оцима, умилосрдите се над многогрешним и трипута јадним рабом вашим Николом, што се трудио о овом писању.

(XVI—XVII век)

ГРЕШНИ ТЕОДОР У РУКОПИСУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА

У скрби ме будућа и у тузи посећења свог уподоби, Богородице, грешног Теодора.

(XVI—XVII век)

МОНАХ АНАНИЈА НА ПРЕПИСИВАНОЈ КЊИЗИ

Чртах убоги спасењем, богати сагрешењем монах Ананија, а дела Бог зна, од села Љулук.

(XVI—XVII век)

СВЕШТЕНОИНОЦИ И ПРАВОСЛАВНИ БОЉАРИ У ПОМЕНИКУ МАНАСТИРА ТРЕБИНА

И ми грешни потрудисмо се с помоћи Божјом и пречисте Богоматере и обновисмо цркву Успења пресвете Богородице, која је у Требину (раније од основе подигнуту благочастивим царом Константином с матером Јеленом. И тим многим данима овештала би у времена злочастивих јересних царева и обновљена би у овом раму (?) благочастивим и трудољубивим краљем Стефаном, који је и Милутин, праунук Немање Стефана, мироточивога Симеона) при свеосвештеном митрополиту кир Василију игуману Венијамину и с осталим свештеноиноцима и православним бољарима и свим хришћанима и тим ктиторима светога овог храма. И уписасмо у овај поменик нас, који служимо светоме овом храму. И још благословисмо ако који богољубив хришћанин изволи уписати се у овај свети храм Пречисте да се помиње на правилима црквеним на летургији и на вечерњима и на јутрењима и на иним светим молитвама . . .

(XVI—XVII век)

ПО ПЛОЧИ У СВИТАВИ КОД ЧАПЉИНЕ

А ево леже на Обрадовића гробници. Ово је Брајке Лука. Ја не могу бити како биће те.

(XVI—XVII век)

РАДОСАВ ВУКИЋЕВИЋ ПО КАМЕНОМ КРСТУ НА ПУТУ СРЕД СЕЛА ХУМА

Нека се зна како проби Радосав Вукићевић пут за душу материну и даде мајсторима 900 аспри.

(XVI—XVII век)

ПО СТЕПЕНАСТО КЛЕСАНОМ КАМЕНУ У КАЛИНОВИКУ

Ва име Оца, Сина и Светаго духа. Ови добри леже, а са мном . . .?

(вероватно XVI век)

УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ

Овај дан нападоше ме триста зала . . . Авај, рђаве хартије!

(XVI—XVII век)

ПРЕПИСИВАЧ УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ

Пајсије натр једно коло хартије.

(XVI—XVII век)

ИНОК ПАНТЕЛЕЈМОН У РУКОПИСУ МАНАСТИРА СВ. НИКОЛЕ

Исправите пером и мастилом; а моје је отачаство гроб, земља пак мати. Жив ли јеси, или мртав, о иноче, блажен човек умире на сваки час, амин.

(XVI—XVII век)

Белешка о овом издању

Избор старих српских записа и натписа који читалац има у рукама начињен је с намером да се из велике и тешко прегледне грађе ове древне књижевне врсте и вишевековне писане делатности наших предака, издвоји оно што и данашњем читаоцу може да проговори као књижевност. У ту сврху, а и у складу с наменом библиотеке *Старе српске књижевности* чији је ова књига део, текстови су пренети на данашњи језик и тако учињени приступачнијим модерном читаоцу. То осетљиво питање преношења на данашњи језик није поверено једној личности, него се приређивач ослањао од случаја до случаја на већ постојеће данашње верзије ових старих текстова. О свему томе читалац ће наћи рачуна у напоменама уз ово издање, где ће такође моћи да се обавести о изворима сваког појединог записа или натписа унетог у ову књигу. Ако пак у напоменама нема обавештења ко је преносио стари текст на савремени језик, то значи да је тај део посла обавио приређивач ове књиге. Такође треба имати на уму да у овај избор нису унети записи и натписи оних, најистакнутијих књижевних личности српске средњовековне књижевности, које у истој колекцији имају засебну књигу, или засебан одељак у некој од књига. Тако су избегнута непотребна понављања.

Пошто ће читалац историјат бележења наших старих записа и натписа наћи у напоменама овог издања, овде треба дати рачуна о главним изворима којима се приређивач овог избора служио. То су: Вук Караџић, *Почетак описанија Српски намастира*, *Даница*, Забавник за годину 1826, Беч 1825.; Серафим Ристић, *Дечански споменици*, Београд, 1864; Љуб. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, I—VI, Београд 1902—1926; фототипија прве три књиге, Београд 1982—1984. М. П. Суреп, *Кад су живи завидели мртвима*, Београд, 1960; Ђ. Сп. Радојичић, *Стара српска књижевност*, Београд 1960; исти, *Развојни лук старе српске књижевности*, Нови Сад 1962; Ђ. Трифуновић, *Из тмине појање*, Београд 1962; Марко Вего, *Зборник средњовековних натписа Босне и Херцеговине* I—III, Сарајево 1962; група аутора, *Предњеговшевско доба* (с предговором Н. С. Мартиновића) Титоград 1966[2]; Ђ. Сп. Радојичић, *Старо српско песништво*, Крушевац 1966; исти, *Књижевна збивања и стварања код Срба. . .*, Нови Сад 1967; Гор-

дана Томовић, *Морфолоīија ћириличких наīīиса на Балкану*, Београд 1974. Уз ове, читалац ће наћи у напоменама и друге, овде не тако често коришћене публикације старих српских записа и натписа.

Записи и натписи овде нису могли бити из појмљивих разлога дати у целости. Безбројна понављања, која се одмах уоче чим се ови древни текстови читају у већем броју један за другим, не би допринела читљивости. А циљ је ове књиге, као и целе библиотеке *Сīаре сриске књижевносīи*, да пружи књижевне вредности нашег наслеђа. Стога су често морала бити изостављена почетна и завршна саопштења старих писаца записа, која улазе у понављања не само зато што се користи образац, него и стога што дају формулу важну из других, али не и из књижевних разлога. Најзад треба рећи и то да су у мој избор унети искључиво ћирилички записи и натписи.

Приређивач дугује захвалност свом сада нажалост преминулом колеги и пријатељу проф. др Димитрију Богдановићу, који је рецензирајући ову књигу дао низ драгоцених сугестија, као и мр Гордани Томовић с којом се консултовао о неким питањима од значења за ово издање.

Милорад Павић

Напомене

Историјат бележења и проучавања старих српских записа и натписа има своју предисторију. Већ се код писаца XVII силије Петровић Његош или Захарија Орфелин могу наћи препричани или чак прибележени стари грчки, па и слои XVIII века као што су гроф Ђорђе Бранковић, владике Ваенски, руски и српски натписи и записи. Нову епоху у том послу отвара несумњиво Вук Караџић, који је у *Даници* за 1826. годину под насловом *Почеīак описанија Сриски Намасīира* описао манастирске књижнице у Овчарско-кабларској клисури и публиковао низ записа нађених по тамошњим књигама и натписа урезаних у камен. Намеравао је да на исти начин обради и опише и Студеницу, али то или није доспео, или се његов спис о Студеници није сачувао, иако је такође био намењен његовом календару-алманаху *Даници* за 1835 годину. Несумњиво да је Вук дао пример и показао начин којег су се после држали и он сам у каснијем раду и други описујући друге манастире и њихове књижнице. Јоаким Вујић и Георгије Магарашевић описујући своја путовања имали су пред очима оно начело које је срочио још Вук 1825, када је сугерирао да се при опису сваког српског манастира прибележи „шта има у њему од стари књига, или други каки натписа и потписа, који би макар најмање могли засвијетлити у тамом покривеној историји народа нашега".[1]

После ових првих корака важни тренутак у историјату прикупљања грчких, римских и српских натписа и записа настаје с оснивањем *Сриског ученог друīīва* (данашње *Сриске академије наука и умеīносīи*) и *Народног музеја* у Београду. Касније старе српске записе и натписе публикују или се њима баве Јосиф Јуришић (1844), сликар Димитрије Аврамовић (1847—8), Јосиф Панчић (1856 и касније), А. Ф. Гильфердинг (1857), Ј. Г. Хан (1860), Серафим Ристић (1864) и многи други, међу којима су Милош Милојевић, Милан Милићевић, Љубомир Ковачевић, И. С. Јастребов, Панта Срећковић и Стефан Верковић.

Међутим, све то још увек није било ни близу стручним потребама с обзиром на бројност записа и натписа који су сачувани. „Тешко приступачни и тешко ухватљиви, ови из-

[1] Вук Караџић, *Даница*, Београд 1969, стр. 9.

вори су се постепено помаљали и улазили у видокруг заинтересованих стручњака... Ревносно тражени и окружени интересовањем и поштовањем, ови извори су објављивани у бројним и веома разноврсним публикацијама, а објављивали су их људи неједнаких знања и квалификација. Записи и натписи били су крајем прошлог века тек мањим својим делом познати, а и то што је било познато, није увек било у облику и степену тачности потребном за научна истраживања." (Сима Ћирковић).

У таквом тренутку појавио се Љубомир Стојановић са својим обимним и данас незаобилазним шестотомним зборником старих српских записа и натписа. „Извори које је под општим именима записа и натписа Љ. Стојановић сакупљао и објављивао у свом зборнику највише се од свих извора отимају систематском упознавању и проучавању. Налазе се разасути у хиљадама рукописа или предмета који се чувају на стотинама места; налазе се у многим црквама, на сликама, надгробним споменицима, штампаним књигама, итд. Доћи до свих места где се чувају рукописи, уметничка дела и културни предмети, до свих грађевина у којима су натписи одолели зубу времена, било би подвиг и у нашем времену велике покретљивости и брзих саобраћајних средстава. Крајем XIX века, када се Љ. Стојановић ухватио у коштац са јединственим задатком, то је изгледало незамисливо и било је неостварљиво".[2] Међутим, ипак се између 1902 и 1926 године под насловом *Стари српски записи и натписи* појавило у Београду шест књига зборника Љубомира Стојановића, досада најпотпунија збирка ове врсте код нас, актуелна и данас, о чему сведочи фототипско издање које је од 1982. године почело излазити у Одбору за фототипска издања САНУ, Народне библиотеке Србије и Матице српске. Али, ни после Стојановићеве збирке рад на старим српским записима и натписима није престајао. Објављивани су у монографијама уз поједине споменике, у стручној периодици („Старинар"), а засебно су се њима бавили и објављивали их В. Ћоровић, В. Петковић, Ђ. Бошковић, Б. Цвијетић, Г. Елезовић, Р. Грујић, М. Кокић, В. С. Радовановић, Ј. Хаџи Васиљевић, М. Филиповић, Д. Вуксан, С. Смирнов, Л. Мирковић, Д. Анастасијевић, П. Момировић, А. Младеновић, Д. Богдановић, А. Василић, М. Вего, Г. Томовић и други.[3]

[2] Сима Ћирковић, *Уз прву књигу Старих српских записа и натписа* (пропратни текст уз репринт прве књиге *Старих српских записа и натписа*, Љуб. Стојановића, Београд 1982, стр. 4).

Стари српски записи и натписи нису увек доживљавани као књижевни текстови, али су на њих у тој светлости скренули пажњу радови Ђорђа Сп. Радојичића, који их је обилато истицао, коментарисао и издавао у својим књигама, избор Ђорђа Трифуновића, који је истакао поетску страну ове старе књижевне врсте у антологији *Из тмине појање* (Београд 1962), док је Милорад Панић Суреп у књизи *Кад су живи завидели мртвима* (Београд 1960) од мозаика старих српских записа и летописних бележака начинио нешто као интимну историју свог и околних народа при чему је књижевна вредност навођених текстова дошла до снажног израза. Таквим особеностима старих српских записа и натписа посветили су пажњу и неки историчари српске књижевности: Ђ. Трифуновић у *Азбучнику српских средњовековних појмова* (Београд 1974), Милан Кашанин у својој *Српској књижевности у средњем веку* (Београд 1975) и Димитрије Богдановић у *Историји старе српске књижевности* (Београд 1980).

[3] *Нав. дело*, стр. 6—10.

Скраћенице

ЗИН — Љуб. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, I—VI, Београд 1902—1926, фототипско издање прве три књиге, Београд 1982—1984. са проширеним коментаром.

Суреп — М. Панић Суреп, *Кад су живи завидели мртвима*, Београд 1960.

ССК — Ђорђе Сп. Радојичић, *Стара српска књижевност*, Београд 1960.

РЛ — Ђорђе Сп. Радојичић, *Развојни лук старе српске књижевности*, Нови Сад 1962.

Вего — Марко Вего, *Зборник средњовековних натписа Босне и Херцеговине*, Сарајево 1962.

КЗ — Ђорђе Сп. Радојичић, *Књижевна збивања и стварања код Срба...*, Нови Сад 1967.

ГТ — Гордана Томовић, *Морфолоија ћириличких натписа на Балкану*, Београд 1974.

Слово о књигама

Текст је сачуван у препису из XVII века (упор. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, Београд 1960, књ. XXXVI, св. 3—4, стр. 293). Вероватно је из XI века.

X или XI век

НА ЦРКВИ У КРСМИРУ — Вего, 14.

XII век

СТЈЕПАН МИРОСЛАВ КНЕЗ ХУМСКИ НА ЦРКВИ У БИЈЕЛОМ ПОЉУ — 1170—1190, ГТ, 10.

ЖУПАН РАДОМИР БРАТУ НА ГРОБНОМ КАМЕНУ У ПОЛИЦАМА — 1173—1180, ГТ, 5.

ПО КАМЕНУ У ЦРКВИ СВ. ПЕТРА У ЧИЧЕВУ — 1177—1200, Вего, 130.

ПОП ПРОДАН НА КАМЕНОМ СТУБУ — 1180—1204, ГТ, 8.

МАЈСТОР РАДОЊА И КНЕЗ БРЕЧКО У КАМЕНОМ НАДВРАТНИКУ ЦРКВЕ — 1184, ГТ, 6.

БАН КУЛИН ПО КАМЕНОЈ ПЛОЧИ — 1185, ГТ, 7.

ВИТ ПИСА ПО КРСТУ НА КАМЕНОЈ ПЛОЧИ — 1185, ГТ, 7.

ГРИГОРИЈЕ ДИЈАК НА ЈЕВАНЂЕЉУ КНЕЗА МИРОСЛАВА — пре 1190, ЗИН, 4—6.

ЖУПАН МИРОСЛАВ НА ЦРКВИ СВЕТИХ КОЗМЕ И ДАМЈАНА — 1194, ЗИН, 5986; Вего, 19.

XIII век

МОНАХ СИМЕОН У РУКОПИСНОМ ЈЕВАНЂЕЉУ — око 1202, ЗИН, 7.

АРСЕНИЈЕ У ОЛТАРУ ЦРКВЕ У ПЕЋИ — око 1250, ЗИН, 15.

НА КРСТУ КРАЉИЦЕ ЈЕЛЕНЕ — 1250—1314, ЗИН, 45.

СИН КНЕЗА ВУКАНА СТЕФАН ПО КАМЕНОМ НАДВРАТНИКУ ЦРКВЕ У МАНАСТИРУ МОРАЧИ — 1252, ГТ, 20.

ЕПИСКОП ТЕОФИЛ УЗ ПРЕПИС КРМЧИЈЕ СВЕТОГА САВЕ — 1252, ЗИН, 1029.

ПАНДЕХ У РУКОПИСУ ПОПА ДРАГОЉА — 1259, ССК, 46—47. Текст преузет од Ђ. Сп. Радојичића.

МНОГОГРЕШНИ БОГДАН НА РУКОПИСУ КРМЧИЈЕ — 1262, ЗИН, 19.

ТЕОДОР ГРАМАТИК У ПОГОВОРУ ШЕСТОДНЕВА — 1263, ЗИН, 21.

ТЕОДОР ГРАМАТИК У РУКОПИСНОМ ШЕСТОДНЕВУ — 1263, ЗИН, 20.

НА ДОМЕНТИЈАНОВОМ ЖИТИЈУ СВЕТОГА СИМЕОНА — 1264, ЗИН, 4933.

ЗЕТСКИ ЕПИСКОП НЕОФИТ НА ЦРКВИ СВЕТОГ ПЕТРА У БОГДАШИЋИМА — 1269, текст преузет из зборника *Предњеїошевско доба*, Титоград 1966², 66—67.

ТЕОДОР У РУКОПИСНОМ АПОСТОЛУ — 1277, ЗИН, 24.

ВОЈСИЛ ГРАМАТИК У ЈЕВАНЂЕЉУ — 1279, ЗИН, 25.
ЂАКОН БОЛЕСЛАВ УЗ ЈЕВАНЂЕЉЕ — око 1284, ЗИН, 26.
КРАЉ СТЕФАН УРОШ НА ДЕСНИМ МАЛИМ ВРАТИМА ХИЛАНДАРСКЕ ПРИПРАТЕ — 1293, ЗИН, 29; упор. и: ЗИН, 3808.
РАДИН ИЗ ЖЕГЛИГОВА У РУКОПИСНОМ ЈЕВАНЂЕЉУ — 1300?, ЗИН, 34.
У РУКОПИСНОМ ЈЕВАНЂЕЉУ — око 1300, ЗИН, 35.
ПОП ПЕТАР НА РУКОПИСНОМ АПОКРИФУ — XIII—XIV век, Ђ. Трифуновић, *Из шмине йојање*, Београд 1962, 60; Суреп, 10.
У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — XIII век?, РЛ, 90.
ДАМЈАН ЦРВЕНИМ МАСТИЛОМ УЗ СЛОВО ГРИГОРИЈА АПОСТОЛА — XIII—XIV век, Ђ. Трифуновић, *Из шмине йојање*, Београд 0962, 64.
ПРЕПИСИВАЧ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — крај XIII или почетак XIV века, РЛ, 90.
БОГОЈЕ И РАБ ГЕОРГИЈЕ У ИСТОМ РУКОПИСУ — XIII—XIV век, ЗИН, 4175, 4176.
ТЕОДОР У РУКОПИСУ НА КОЖИ — XIII—XIV век, ЗИН, 4188.
РАЈКО ДИЈАК У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ — XIII—XIV век, ЗИН, 4194.

XIV век

КРАЉ МИЛУТИН У ЛУКУ УЗ УЛАЗ У СПОЉНУ ПРИПРАТУ БОГОРОДИЦЕ ЉЕВИШКЕ У ПРИЗРЕНУ ГДЕ СЕ ДЕЛИ МИЛОСТИЊА ЗА НИШТЕ И МАЛОМОЋНЕ — 1306—1307?, Д. Панић, Г. Бабић, *Бойородица Љевишка*, Београд 1975, 22—23.
РАСОНОША МАРТИНИЈАН У РУКОПИСНОМЕ АПОСТОЛУ — 1312—1317, ЗИН, 50.
ЈЕРЕЈ НИКОЛА У ЈЕВАНЂЕЉУ — 1313, ЗИН, 43.
КРАЉ МИЛУТИН НА КАМЕНУ ЦРКВЕ У СТУДЕНИЦИ — 1314, ЗИН, 46.
ДИЈАК РАДОСЛАВ У ЈЕВАНЂЕЉУ КАРЕЈСКЕ ТИПИКАРНИЦЕ — 1316, ЗИН, 6007.
КРАЉ СТЕФАН УРОШ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1316, ЗИН, 49.
ПО ГРОБНОМ КАМЕНУ У ОБЛИКУ ПРИЗМЕ У ХУМСКОМ КОД ФОЧЕ — вероватно 1318, Вего, 190.
НИКОДИМ ХИЛАНДАРАЦ НА ЈЕРУСАЛИМСКОМ ТИПИКУ — 1319, ЗИН, 52.
ИГУМАН СТУДЕНИЧКИ НИКОЛА НА ЈЕВАНЂЕЉУ — 1329, ЗИН, 55.
СТАНИСЛАВ У РУКОПИСНОМ ПРОЛОГУ — 1330, ЗИН, 56.
ДИЈАК НИКОЛА И РАДОСЛАВ У ПРАЗНИЧНОЈ КЊИЗИ — око 1330, ЗИН, 58.
ХРОМИ РОМАН НА РУКОПИСНОМ ТИПИКУ — 1331, ЗИН, 59.
ДРАГОСЛАВ ТУТИЦ ПО КАМЕНУ ЦРКВЕ У ПРИЗРЕНУ — 1332, ЗИН, 60.
МАЛИ БРАТ ВИТА НА ЦРКВИ У МАНАСТИРУ ДЕЧАНИМА — 1335, ЗИН, 63.
ГОСПОЂА ДАНИЦА ПО КАМЕНОМ НАДВРАТНИКУ ЦРКВЕ У СЕЛУ ЉУБОТЕНУ — 1337, ГТ, 36.

УЗ КТИТОРСКИ ПОРТРЕТ ДЕСПОТА ОЛИВЕРА У ЛЕСНОВУ — 1341, ЗИН, 72 и 6017.
СЕВАСТОКРАТОР ОЛИВЕР НА ХРАМУ АРХИСТРАТИГА МИХАИЛА У ЛЕСНОВУ — 1341, ГТ, 37.
СТАНИСЛАВ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1342, ЗИН, 75, 76.
НА ГРОБНОМ МРАМОРУ ЋЕСАРА ХРЕЉЕ У РИЛСКОМ МАНАСТИРУ — 1342, ГТ, 38.
ЖУПАН ПЕТАР У МАНАСТИРУ ДОБРУНУ — 1343, ЗИН, 154.
У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА — после 1343, ЗИН, 89—91 и стр. 19 поговора фототипског издања.
НА РУКОПИСУ ЗЛАТОУСТОВИХ БЕСЕДА У МАНАСТИРУ ХИЛАНДАРУ — 1344, ЗИН, 78.
НА САРКОФАГУ ИГУМАНА ЈОАНИКИЈА — 1346—1355, ГТ, 47.
НА ГРОБНОМ КАМЕНУ ЧЕЛНИКА ДИМИТРИЈА — 1349, ГТ, 42.
НА ГРОБНОМ КАМЕНУ ВРАТКА ЧИХОРИЋА — 1349, ГТ, 43.
НА ГРОБНОЈ ПЛОЧИ КОД НЕУМА — после 1349, Вего, 25.
У РУКОПИСНОМ ТРЕБНИКУ — 1350, ЗИН, 97 и 98.
ПО НАДГРОБНОМ СПОМЕНИКУ ОД КАМЕНА КРАЈ ТРЕБИЊА — друга половина XIV века, Вего, 115.
ВЛАТКО ХРАНОТИЋ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — друга половина XIV века, ССК, 116.
НА КАМЕНОМ САНДУКУ У ЧЕРИНУ — вероватно друга половина XIV века, Вего, 5.
БРАТОЈЕ НА НАДГРОБНОМ КАМЕНОМ СПОМЕНИКУ КОД УЛОГА — 1353—1377, Вего, 182.
УЗ ПРЕПИС ИСАКА СИРИНА — 1355, ЗИН, 6033.
РАСОДЕР КАЛИСТ У ЧЕТВОРОБЛАГОВЕСНИКУ — 1355, ЗИН, 103.
ДАБИЖИВ НА КАМЕНУ ЦРКВЕ КОД НОВОГ БРДА — 1355, ГТ, 44.
НА ГРОБНОЈ ПЛОЧИ МАРИЈЕ ПАЛЕОЛОГ МАТЕРЕ ЦАРА ДУШАНА — 1355, ГТ, 45.
ТЕОДОСИЦ МОНАХ НА РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1355, ЗИН, 104.
МОНАХ ДИОНИСИЈЕ У ЈЕВАНЂЕЉУ — 1355—1356, ЗИН, 6035 и 6036.
ВОЈВОДА МАСТАН БУБАЊИЋ НА СТЕНИ УЗ РЕКУ — 1355—1377, ГТ, 51. Вего, 15, датира натпис у 1355—1357.
НА ВРАТИМА ЦРКВЕ У ДРЕНОВУ — после 1355, ЗИН, 6037.
УБОГИ ГАВРИЛ У СИНАЈСКОМ ПЕНТИКОСТАРУ — 1360, ЗИН, 6039.
РАЈЧИН СУДИЋ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — око 1360, ЗИН, 118.
НА ГРОБНОМ КАМЕНУ У ПРЕВЛАЦИ — после 1362, ЗИН, 120, ГТ, 57.
ГРЕШНИ РАВУЛ НА ПЕРГАМЕНТУ ПРЕПИСИВАНОГ ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉА — 1365—1371, КЗ, 142—144.
УЗ ХАМАРТОЛОВУ ХРОНИКУ ПО ХАРТИЈИ КОЈА ПРОЛИВА — око 1370, ЗИН, 6052.
ЈЕРОМОНАХ МИХАИЛО УЗ АПОСТОЛ — пре 1371, ЗИН, 6054.
СИНАДИН ГРАМАТИК НА МИНЕЈУ У ВРЕМЕ МАРИЧКЕ БИТКЕ — 1371, ЗИН, 134, 135.
ИНОК ИСАИЈА УЗ ПРЕВОД ПСЕУДО-АРЕОПАГИТА — 1371, ССК, 99—101; текст преузет отуда.
У РУКОПИСНОМ ПРАКСАПОСТОЛУ — 1371, ЗИН, 6055.

УЗ РУКОПИС ПИСАН У ЧАЈНИЧУ — 1371, Суреп, 18.
ГРЕШНИ ПОП НИКОЛА У РУКОПИСНОМ МИНЕЈУ — 1371—1389, РЛ, 126, Суреп, 19.
ДОБРЕ ДИЈАК У МИНЕЈУ — 1371—1394, ЗИН, 189.
УЗ ПРЕПИСАНИ МИНЕЈ — 1371—1394, ЗИН, 191.
ГРЕШНИ ТОРНО И ДРУГИ САВРЕМЕНИЦИ КРАЉА МАРКА УЗ МИНЕЈ — 1371 — 1395, КЗ, 146.
НЕНАД СИН КАЗНАЦА БОГДАНА ПО КАМЕНОМ СТУБУ — 1372, ГТ, 65.
ПО ГРОБНОМ КАМЕНУ КОД БОГОРОДИЦЕ НА ТРЕСЦИ — 1372, ЗИН, 141, ГТ, 66.
ЈАКОВ И ЈАНИКИЈЕ У ТРИОДУ — 1374, ЗИН, 144.
БОГОМИЛ У ЈЕВАНЂЕЉУ РУКОМ ПРЕПИСАНОМ — око 1375, Ђ. Трифуновић, *Из тмине йојање*, Београд 1962, 76.
ЗАПИС У РУКОПИСУ — 1378, ЗИН, 150 и 6072.
НА ГРОБНОМ КАМЕНУ ОСТОЈЕ РАЈАКОВИЋА У ЦРКВИ БОГОРОДИЦЕ У ОХРИДУ — 1379, ЗИН, 151 и 6073.
РОМАНОВ ТИПИК — 1382 и касније, ЗИН, 5000—5012.
ДУЖ СВЕ ЧЕТИРИ СТРАНЕ ГРОБНЕ ПЛОЧЕ У ПОПОВОМ ПОЉУ — 1383—1391, ГТ, 76; Вего, 102 датира натпис у 1377—1391.
РОМАН И ВАСИЛИЈЕ У ПРЕПИСУ ХАМАРТОЛОВЕ ХРОНИКЕ — 1386, ЗИН, 156. и 10021.
У РУКОПИСНОМЕ МИНЕЈУ — око 1388, ЗИН, 162.
ПОП МЛАДЕН У РУКОПИСНОМЕ ЈЕВАНЂЕЉУ — 1388—1389, ЗИН, 163.
ЈЕРОМОНАХ ВАРНАВА У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — око 1389, ЗИН, 5545.
У ДИОПТРИ И ШЕСТОДНЕВУ РАЗНИМ РУКАМА — око 1389, ЗИН, 5546, 5556, 5557.
БОЖИДАР У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1389, ССК, 114, 328.
ПОП ИВАН У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ ПОСЛЕ КОСОВСКЕ БИТКЕ — 1389, ЗИН, 164.
НИКОЛИЦА У ДИОПТРИ И ШЕСТОДНЕВУ — 1389, ЗИН, 171—173.
ПАХОМИЈЕ У РУКОПИСУ — 1389, РЛ, 91.
ГРЕШНИ МИХАИЛ УЗ ПРЕПИСАНИ МИНЕЈ — 1389—1390, РЛ, 26.
У РУКОПИСНОМЕ ЈЕВАНЂЕЉУ — 1393, ЗИН, 179.
У РУКОПИСНОМЕ ОКТОИХУ — пре 1394, ЗИН, 10027.
НА ВЕРИЖИЦАМА ПОЛИЈЕЛЕЈА У ДЕЧАНИМА — 1395—1398, ЗИН, 195.
ПО ГРОБНОМ КАМЕНУ КОД КОЊИЦА — 1398, Вего, 178.
У РУКОПИСНОМ АПОСТОЛУ — 1398, ЗИН, 192.
ПО ГРОБНОМ БЕЛЕГУ У ДОБРОМ ПОЉУ — 1398—1404, ГТ, 83.
ПО СТЕЋКУ КОД РОГАТИЦЕ ИЗВРНУТИМ СЛОВИМА КОЈА СЕ ЧИТАЈУ У ОГЛЕДАЛУ — 1399—1407, ГТ, 92.
ПО КАМЕНОМ СПОМЕНИКУ НАД ГРОБОМ У ВЛАЂЕВИНИ КОД РОГАТИЦЕ — 1399—1415, ГТ, 93.
НА ЦРКВИ КОД ПРИЛЕПА — око 1400, ЗИН, 200.
У ПРЕПИСУ ОКТОИХА — XIV век, ЗИН, 9333.
У РУКОПИСНОМ ЗБОРНИКУ — XIV век, ЗИН, 9332.
У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — XIV век, ЗИН, 9334.
ПРЕПИСИВАЧ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — XIV век, ЗИН, 9343.
НА ЖЕНСКОМ ПРСТЕНУ ИЗ БАЊСКЕ — XIV век?, ЗИН, 9713.

УЗ КТИТОРСКИ ПОРТРЕТ НА ФРЕСЦИ У ДЕЧАНИМА — XIV век?, ЗИН, 9885.
НА ОСМОГЛАСНИКУ — XIV век, Ђ. Трифуновић, *Из тмине йојање*, Београд 1962, 90.
УТЕХ УЗ ЦРТЕЖ РИБЕ У ПОСНОМ ТРИОДУ — XIV век, Ђ. Трифуновић, *Из тмине йојање*, Београд 1962, 92.
У ЖИВОЈ СТЕНИ КОД ТРЕБИЊА — XIV—XV век, Вего, 127.
УЗ БЕСЕДУ АПОСТОЛА ПАВЛА О УЗДРЖАВАЊУ — XIV век, или касније, РЛ, 92.
НА ГРОБНОМ КАМЕНОМ СПОМЕНИКУ У ПРЕМИЛОВУ ПОЉУ — XIV—XV век, Вего, 89.
ПО КАМЕНОМ СПОМЕНИКУ НАД ГРОБОМ У БУЈАКОВИНИ — XIV—XV век, ЗИН, 4765; Вего, 187.
НА КАМЕНОМ НАДГРОБНОМ СПОМЕНИКУ КОД НЕВЕСИЊА — XIV—XV век, Вего, 179.

XV век

У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1402, ЗИН, 6105 и 6106.
ЕВСЕВИЈЕ СРБИН УЗ РУКОПИСНУ ДИОПТРУ У ЦАРИГРАДУ — после 1402, ЗИН, 6107.
ЗЛАТОМ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1404, ЗИН, 6108.
ПО СЛОМЉЕНОМ СТЕЋКУ У СЕЛУ ПУХОВЦУ — после 1404, ГТ, 91.
У РУКОПИСНОМ ЗБОРНИКУ — 1404—1427, ЗИН, 244.
ПО ГРОБНОМ СПОМЕНИКУ У ЉУБОМИРУ — 1404—1435, ГТ, 97.
ПРЕПИСИВАЧ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — почетак XV века, РЛ, 93.
ПО ГРОБНОМ КАМЕНУ КОД КЉУЧА — 1404—1435, ГТ, 90.
ГРИГОРИЈЕ ХИЛАНДАРАЦ УЗ СЛОВЕНСКИ ТЕКСТ ЗОНАРИНЕ ХРОНИКЕ — 1407—1408, ССК, 151—154; текст преузет отуд.
ЈОВ МОНАХ У РУКОПИСУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА — 1408, ЗИН, 6110.
ПОП ПРИБИЛА УЗ ПРЕПИСАНУ КЊИГУ — 1409, Суреп, 22.
НА КАМЕНОЈ СТОЛИЦИ — пре 1411, Вего, 21.
НА ГРОБНОМ КАМЕНУ У КОЧЕРИНУ — 1410—1411, Вего, 1.
ГАВРИЛ ХИЛАНДАРАЦ УЗ ТУМАЧЕЊЕ КЊИГЕ О ЈОВУ — 1411—1412, ССП, 131.
ПО ГРОБНОМ СПОМЕНИКУ ОД КАМЕНА У ЉУБОМИРУ — после 1412, ГТ, 96.
ДАНИЛАЦ ЛЕВООКИ УЗ ЈЕРУСАЛИМСКИ ТИПИК — 1416, ЗИН, 221—222.
ОКАЈАНИ ДОСИТЕЈ УЗ ПРЕВОД СТАРОЗАВЕТНИХ КЊИГА О ЦАРЕВИМА — 1416—1418, ЗИН, 224.
ВЛАДИСЛАВ ДИЈАК НА ОКТОИХУ — 1417, ЗИН, 10035.
МОНАХ ЈАКОВ УЗ ПРЕПИС КЊИГЕ БЕСЕДА — 1418, ЗИН, 223.
МОНАХ АНДОНИЈЕ У МИНЕЈУ — 1419, ЗИН, 225.
НА СТУПЦУ ДО ЈУЖНОГ ПОРТАЛА У СТУДЕНИЦИ — 1420, ЗИН, 10036.
УБОГИ МИЛИВОЈ У МИНЕЈУ — 1420 и доцније, ЗИН, 6114—6115, 6117.

НА ГРОБНОМ КАМЕНУ КРАЈ СЕЛА КОПОШИЋА — 1420—1428, ГТ, 99, ЗИН, 231.
ЈЕРОМОНАХ НИКОДИМ НА ИКОНИ — 1423, ЗИН, 234.
ПОП ПАНАРЕТ УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ — 1424, ЗИН, 235.
ПОП ВЛКША НА КАМЕНУ У СЕЛУ ДРВЕНГЛАВИ — 1427, Вук Караџић, *Даница*, Београд 1969, 25—26, ЗИН, 245, ГТ, 102, 103,
ДЕСПОТ ЂУРАЂ НА ЗИДУ МАЛОГ ГРАДА У СМЕДЕРЕВУ — 1430, ГТ, 107.
ВЕРНИ РОП ПО ЗВОНУ ДВАПУТ ЗАКОПАВАНОМ У ЗЕМЉУ — 1432, ЗИН, 256, 6126.
У РУКОПИСУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА — 1433, ЗИН, 6127.
УЗ РУКОПИС ЦРКВЕ У ТРСТЕНИКУ — око 1433, ЗИН, 260.
ПО ГРОБНОМ КАМЕНУ У СЕЛУ КОЊСКОМ КОД ТРЕБИЊА — после 1433, ГТ, 108.
ДАВИД У ПРЕВОДУ ЈОВАНА ЛЕСТВИЧНИКА — 1434, ЗИН, 262.
ЂАКОН АРСЕНИЈЕ У ТРИОДУ ТАЈНОМ БУКВИЦОМ — 1435, ЗИН, 267.
МИТАР У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1435, ЗИН, 6131.
ПО НАДГРОБНОЈ ПЛОЧИ НАЂЕНОЈ У ЦРКВИ СЕЛА БАЊЕ — 1436, ГТ, 110.
ПО ГРОБНОМ СПОМЕНИКУ У СЕЛУ МЕЂЕЂИ КОД УСТИПРАЧЕ — пре 1439, ГТ, 111.
ПОП НИКОДИМ У РУКОПИСУ МОРАЧЕ — 1444, ЗИН, 280 и 6135.
У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1448, ЗИН, 290, 6141.
ПО КРСТУ У АРАПИМА КОД СЕЛА СЛИПЧИЋИ — вероватно прва половина XV века, Вего, 13.
УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ — средина XV века, РЛ, 93.
ПОП НИКОЛА У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ РУКОМ ПРЕПИСАНОМ — 1450, ЗИН, 6143.
ПО КАМЕНОМ СЛЕМЕЊАКУ НАД ГРОБОМ У КАШИЋИМА — 1451—1453, Вего, 177.
У РУКОПИСНОМ ЗБОРНИКУ БЕСЕДА ГРИГОРИЈА БОГОСЛОВА — 1454, ЗИН, 307.
У МЕРМЕРНОМ НАДВРАТНИКУ ЦРКВЕ СВ. ЂОРЂА КОД ГОРАЖДА — 1454, ГТ, 116.
ГРЕШНИ АТАНАСИЈЕ УЗ ПРЕПИС БЕСЕДА СВЕТИХ ОТАЦА — 1456, ЗИН, 315.
НЕПОЗНАТИ УЗ БИТКУ ЗА БЕОГРАД — 1456, Суреп, 47.
ПО НАДГРОБНОМ СПОМЕНИКУ У СЕЛУ ОПЛИЧИЋИМА КОД ЧАПЉИНЕ — 1460—1463, ГТ, 117; Вего, 36.
АГЕЛИНА ПО ОДЕЖДИ — 1461—1490, ЗИН, 363.
ПОП ИВАН УЗ ПАРАКЛИТИК — 1464, ЗИН, 6162.
ДИЈАК ДМИТАР КРАТОВАЦ УЗ ПРЕПИС СИНТАГМЕ МАТИЈЕ ВЛАСТАРА — 1467, ССК, 198—200, текст преузет отуда.
ПО НАДГРОБНОЈ ПЛОЧИ КОД НЕВЕСИЊА — пре 1468, Вего, 172.
ПО НАДГРОБНОЈ ПЛОЧИ ОД СУВОГ ГРАНИТА — 1469, ГТ, 119.
ИНОК ИЗ ДАЛШЕ У ПРЕПИСАНОМЕ ЈЕВАНЂЕЉУ — око 1469, ССК, 117—182; текст преузет отуд.
ПО КАМЕНОЈ ПЛОЧИ У КРУШЕВУ КОД СТОЦА — пре 1471, Вего, 39.
ПО ГРОБНОМ КАМЕНУ У БРАНКОВИЋИМА КОД РОГАТИЦЕ — 1471—1485, ГТ, 121.

ДИЈАК ВЛАДИСЛАВ УЗ ПРЕПИС ЗЛАТОУСТОГ — 1473, ЗИН, 5572, 5573.
МНОГОГРЕШНИ ПОП СТЕФАН У ТЕТРАЈЕВАНЂЕЉУ — 1476, ЗИН, 341.
ПО НАДГРОБНОМ КАМЕНУ У БОЉУНИМА — око 1477, Вего, 68.
НА КАМЕНОЈ СТОЛИЦИ У СТЕНИ КОД СТОЦА — 1477—1490, ГТ, 124.
РАЗНИМ РУКАМА У МОЛИТВЕНИКУ НА НОВОМ БРДУ — 1479 и касније, ЗИН, 6363—6365.
ИВАН ЦРНОЈЕВИЋ УЗ ХРАМ РОЖДАСТВА БОГОРОДИЦЕ — 1483/4, Ђ. Сп. Радојичић, *Старо српско песништво*, Крушевац 1966, 146; текст преузет отуда.
ЈЕРОМОНАХ НЕОФИТ У ЦРКВИ БЛИЗУ СЕЛА БОБОШЕВА — 1488, ЗИН, 6179.
ЈЕЛИСЕЈ ДИЈАК У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ — 1490, ЗИН, 360.
НЕПОЗНАТИ У ГРАНИТУ ДЕЧАНСКЕ АПСИДЕ СПОЉА — 1492, Суреп, 62.
НА ГРОБНОМ КАМЕНУ У МАНАСТИРУ ЖУПИ КОД НИКШИЋА — 1492, ЗИН, 371.
КАЛУЂЕР ДЕЧАНАЦ У ТРЕБНИКУ — 1492, Суреп, 64.
ЂУРАЂ ЦРНОЈЕВИЋ И МНИХ МАКАРИЈЕ У ПОГОВОРУ ШТАМПАНОГ ОКТОИХА — 1494, ЗИН, 382.
МНИХ МАКАРИЈЕ У ПОГОВОРУ ПСАЛТИРУ ШТАМПАНОМ НА ЦЕТИЊУ — 1494, ЗИН, 383.
ВОЈВОДА МИЛОШ БЕЛМУЖЕВИЋ У ТЕСТАМЕНТУ — 1495, ССК, 212, *Предњеіошевско доба*, Титоград 1966², 99—100.
НА КОРИЦАМА ПРОПОВЕДИ СВЕТИХ ОТАЦА — 1499, ЗИН, 6190.
НА НАДГРОБНОМ СПОМЕНИКУ У ОБЛИКУ ДВОСТРУКОГ КАМЕНОГ САНДУКА КОД ЧАПЉИНЕ — XV век, Вего, 33.
ПО НАДГРОБНОМ КАМЕНОМ САНДУКУ КОД СТОЦА — XV век, Вего, 54.
МНОГОГРЕШНИ ВЛАДИСЛАВ УЗ РУКОПИС У МАНАСТИРУ СВ. ПАВЛА НА СВЕТОЈ ГОРИ — XV век, ЗИН, 4209.
ПО КАМЕНОМ СПОМЕНИКУ У ЈАСЕНИ КОД НЕВЕСИЊА — XV век, Вего, 173.
ГРЕШНИ БОЖИДАР УЗ КЊИГУ МАНАСТИРА СВ. НИКОЛЕ — XV век, РЛ, 94.
НИКИФОР УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ — XV век, РЛ, 94.
НА ГРОБНОЈ ПЛОЧИ КОД ЉУБИЊА — XV век, Вего, 98.
ГРЕШНИ РАДИВОЈ ЗРЕЛАЦ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — XV век, ЗИН, 4222.
ЛАЗАРИЦ У СЛУЖАБНИКУ ТАЈНОМ БУКВИЦОМ — XV век, ЗИН, 4227.
ПО КАМЕНОМ КРСТУ ДАНАС КОД СТОЦА — XV век, Вего, 41.
ПОП РАДИЧ УЗ РУКОПИС — XV век, РЛ, 94.
ПО КАМЕНОЈ ПЛОЧИ У ДАВИДОВИЋИМА — XV век, Вего, 201.
ПРЕПИСИВАЧ НА РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — XV век, РЛ, 93.
АТАНАСИЈЕ ЈЕРОМОНАХ У РУКОПИСУ — XV век, ЗИН, 4233.
У ПОДУ ЦРКВЕ СВЕТОГА ЛАЗАРА У ВЛАХОВИЋИМА — XV век, Вего, 95.
ПО ОЛОВНОЈ ПЛОЧИ У ХОДБИНИ КОД МОСТАРА — вероватно XV век, Вего, 22.

ПО КАМЕНОМ КРСТУ У СВИТАВИ КОД ЧАПЉИНЕ — вероватно XV век, Вего, 31.
ПИСАР XV ВЕКА — XV век, Ђ. Трифуновић, *Из шмине йојање*, Београд 1962, 7.
ВУКША СТЈЕПАНОВИЋ НА МАЧУ — крај XV, почетак XVI века, *Предњеїошевско доба*, Титоград 1966², 101; текст преузет отуда.
НА ЖИВОЈ СТЕНИ КРАЈ ПУТА КРОЗ НОВКОВИЋА КЛАНАЦ У ХУТОВУ — вероватно XV век, Вего, 29.
ПО КАМЕНОЈ ПЛОЧИ УЗИДАНОЈ У ГРАД БЛАГАЈ — вероватно XV век, Вего, 20.
НА КАМЕНОЈ ПЛОЧИ У КРУШЕВУ КОД МОСТАРА — вероватно XV век, Вего, 6.
НА КАМЕНОМ САНДУКУ У ЛЕДИНЦУ КОД ЛИШТИЦЕ — вероватно XV век, Вего, 2.
УЗ РУКОПИСНИ ОКТОИХ — XV век и доцније, ЗИН, 9367.
ЈЕРОМОНАХ ОНУФРИЈЕ ТАЈНОМ БУКВИЦОМ УЗ ЖИТИЈЕ ГРИГОРИЈА ОМИРИТСКОГА — XV—XVI век, ЗИН, 9371.
ПО КАМЕНОМ САНДУКУ У ХОДОВУ — XV—XVI век, Вего, 51.
СТОЈАН ПИСАЦ У ВОДИЧНИЧКОМ ПОМЕНИКУ — XV—XVI век, Ђ. Трифуновић, *Из шмине йојање*, Београд 1962, 114.
ПО НАДГРОБНОЈ КАМЕНОЈ ПЛОЧИ КОД СТОЦА — XV—XVI век, Вего, 66.
НА КАМЕНОМ КРСТУ У ПОДГРАДИЊУ — XV—XVI век, Вего, 83.
НА КАМЕНОМ КРСТУ У ДЈЕДИЋИМА КОД ТРЕБИЊА — XV—XVI век, Вего, 118.
ПО КАМЕНОМ САНДУКУ У РАДИМЉИ — XV—XVI век, Вего, 42.
ПО НАДГРОБНОЈ ПЛОЧИ У ГОРЊЕМ СЕЛУ КОД БИЛЕЋЕ — XV—XVI век, Вего, 136.

XVI век

ТАХА МОНАХ ВИСАРИОН УЗ РУКОПИСНИ ПСАЛТИР МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА — 1511, ЗИН, 6203 и 408.
ГРЕШНИ ЂАКОН БОЖА У МИНЕЈУ — 1514, ЗИН, 5586.
У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1518, ЗИН, 432.
УЗ ПРЕПИС „ВАРЛААМА И ЈОАСАФА“ У МАНАСТИРУ СВ. НИКОЛЕ НА СВЕТОЈ ГОРИ — 1518, Ђ. Трифуновић, *Из шмине йојање*, Београд 1962, 120.
ТЕОДОР ЉУБАВИЋ ПОСЛЕДЊИ УЗ ЛИТУРГИЈАР ШТАМПАН У ВЕНЕЦИЈИ — 1519, ЗИН, 458 и 6214.
БОЖИДАР ВУКОВИЋ У ЛИТУРГИЈАРУ ШТАМПАНОМ У ВЕНЕЦИЈИ — 1519, ЗИН, 438.
ДИОНИСИЈЕ МОНАХ У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ — 1520, ЗИН, 446.
РАЗНИМ РУКАМА У ОСМОГЛАСНИКУ — 1520—1522, ЗИН, 6222—6227, 6229—6230.
ШТАМПАР ТЕОДОР ЉУБАВИЋ УЗ ПСАЛТИР ШТАМПАН У ГОРАЖДУ — 1521, ССК, 229; текст преузет отуда.
БОЖИДАР ВУКОВИЋ И МОНАХ ПАХОМИЈЕ У ШТАМПАНОМ МОЛИТВЕНИКУ — 1521, ЗИН, 445.
ДИЈАК ЈОВАН МАЛЕШЕВАЦ У МИНЕЈУ — 1524, ЗИН, 451.
РАБ БОЖЈИ ЈОВАН У МОЛИТВЕНИКУ — 1526, ЗИН, 455.

ИГУМАН ХИЛАНДАРСКИ МАКАРИЈЕ „О КЊИЗИ ПТОЛОМЕЈА, О ОХРИДСКОЈ ЕПАРХИЈИ“ — 1526—1529, КЗ, 291; текст преузет отуд.
ДИЈАК НИКОЛА КРИЧК У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ — 1528, ЗИН, 462.
СМЕРЕНИ АКИМ ДИЈАК У ТРИОДУ — 1531, ЗИН, 465.
ЈЕРОМОНАХ САВА УЗ КЊИГУ ПРЕПИСИВАНУ У „ПУСТИЊИ“ НА РЕЦИ ЛИМУ — 1535, ССК, 237.
УЗ ЖИТИЈЕ ЈОВАНА ПРЕТЕЧЕ НА СВЕТОЈ ГОРИ — 1535, ЗИН, 6243.
УЗ РУКОПИСНИ ОСМОГЛАСНИК — 1536, ЗИН, 6246.
БОЖИДАР ВУКОВИЋ У ПРЕДГОВОРУ И ПОГОВОРУ У ВЕНЕЦИЈИ ШТАМПАНОГ ОКТОИХА — 1536—1537, ЗИН, 485.
БОЖИДАР ВУКОВИЋ У ПРЕДГОВОРУ ПРАЗНИЧНОГ МИНЕЈА ШТАМПАНОГ У ВЕНЕЦИЈИ — 1536—1538, ЗИН, 493.
МНОГОГРЕШНИ ПЕТАР У ТЕТРАЈЕВАНЂЕЉУ — 1536?, ЗИН, 484.
У РУКОПИСНОМ ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ — 1537, 1534?, ЗИН, 489—490.
ЈЕРОМОНАХ ВАСИЛИЈЕ И МОНАХ САВА У МИНЕЈУ — 1537, ЗИН, 492.
НЕПОЗНАТИ УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ — 1537—8, РЛ, 94.
УЗ РУКОПИСНИ ТРЕБНИК — 1539—40, РЛ, 94.
У РУКОПИСУ МАНАСТИРА СВ. ПАВЛА НА СВЕТОЈ ГОРИ — 1540, ЗИН, 499.
ГРЕШНИ ЛУКА ЈЕРОМОНАХ У ЈЕВАНЂЕЉУ ПРОДАТОМ ЈАСНОМ КНЕЗУ РАДОСЛАВУ — 1541, ЗИН, 6254.
ГЕОРГИ? ВУКОВ СИН У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1543, ЗИН, 517—518.
НЕПОЗНАТИ НА ОКОВУ ЈЕВАНЂЕЉА — око 1543, ЗИН, 504.
ИГУМАН МИЛЕШЕВСКИ ДАНИЛ ЈЕРОМОНАХ И ДРУГИ У ПОГОВОРУ УЗ ПСАЛТИР ШТАМПАН У МАНАСТИРУ МИЛЕШЕВИ — 1544, ЗИН, 523.
ГРАМАТИК ПЕТАР УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ — 1545, Суреп, 85.
ДИЈАК ЈОВАН У ТИПИКУ МАНАСТИРА СВ. ТРОЈИЦЕ КОД ПЉЕВАЉА — 1545, ЗИН, 526.
ШТАМПАРИ УЗ МОЛИТВЕНИК ОБЈАВЉЕН У МИЛЕШЕВИ — 1543, ЗИН, 6264.
ВИСАРИОН УЗ ПОУЧЕНИЈЕ ЋИРИЛА ЈЕРУСАЛИМСКОГ — 1547, ЗИН, 6265.
НА ПОЛОМЉЕНОМ ЈЕВАНЂЕЉУ У МАНАСТИРУ НИКОЉУ ОВЧАРСКО КАБЛАРСКЕ КЛИСУРЕ — 1548, Вук Стеф. Караџић, *Даница*, Београд 1969, стр. 13.
МНОГОГРЕШНИ РАТКО ДИЈАК У МИНЕЈУ — 1551, ЗИН, 561.
ЂУРО КОВАЧ У РУКОПИСУ МАНАСТИРА ОРАХОВИЦЕ — између 1551 и 1672, ЗИН, 4343.
ЈЕРОМОНАХ МАРДАРИЈЕ У ПОГОВОРУ ЈЕВАНЂЕЉУ ШТАМПАНОМ У БЕОГРАДУ — 1552, ЗИН, 569.
НЕПОЗНАТИ УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ — 1552, РЛ, 95.
ПОП ДОБРОВОЈ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1552, ЗИН, 568.
ЈЕРОМОНАХ МИНА УЗ ПРЕПОВЕЗАНИ ПРОЛОГ МАНАСТИРА ДЕЧАНА — 1552, ЗИН, 6281—2.

ДИЈАК ЈОВАН ОД НИКОЉ-ПАЗАРА И ДРУГИ У ЈЕВАНЂЕЉУ — 1552 и позније, ЗИН, 6283.
ПОП МИЈА И ДИЈАК ВУК У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ — 1554, ЗИН, 580.
НЕПОЗНАТИ НА ЗАВЕСИ ЗА ЦАРСКЕ ДВЕРИ — 1555, ЗИН, 6288.
МИТРОПОЛИТ РАШКИ УЗ НОМОКАНОН — 1555 и касније, ЗИН, 6289.
ДИЈАК АТАНАСИЈЕ УЗ ЖИТИЈЕ СВЕТОГА ГРИГОРИЈА ОМИРИТСКОГА — 1557, *Сйоменик* САНУ, ЦИ, 3, стр. 53.
БОЛНИК УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ — 1557—8, РЛ, 95.
НЕПОЗНАТИ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1558, ЗИН, 594.
У РУКОПИСУ МАНАСТИРА СВ. ПАВЛА НА СВЕТОЈ ГОРИ — 1559, ЗИН, 603 и 604.
ОПЕТ У РУКОПИСУ МАНАСТИРА СВ. ПАВЛА НА СВЕТОЈ ГОРИ — 1560, ЗИН, 614.
У ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉУ ФРУШКОГОРСКОГ МАНАСТИРА РЕМЕТЕ — 1560, ЗИН, 612.
У МИНЕЈУ МАНАСТИРА СВ. ТРОЈИЦЕ — 1560, ЗИН, 616.
ТАХА ДИОНИСИЈЕ УЗ ПАНАГИРИК — 1561, ЗИН, 6312.
НАЈМАЊИ СТЕФАН ОД ГРАДА СКАДРА У ПОГОВОРУ ТРИОДУ ШТАМПАНОМ У ВЕНЕЦИЈИ — 1561, ЗИН, 619.
СМЕРЕНИ ДИОНИСИЈЕ ЂАКОН У ЧЕТВОРОБЛАГОВЕШЋУ — 1561, ЗИН, 626.
ДИЈАК СИМОН НА ЈЕВАНЂЕЉУ — 1562, ЗИН, 6316.
УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ И ФЕЛОН — 1564, ЗИН, 6322.
УЗ ЈЕВАНЂЕЉЕ У ДЕЧАНИМА — 1565, ЗИН, 6324.
ЕПИСКОП ПОЛОШКИ У ПОМЕНИКУ СВЕТЕ ТРОЈИЦЕ РУСИНСКЕ КОД ПРИЗРЕНА — 1565, ЗИН, 647.
СТАРАЦ НЕСТОР С БРАТИЈОМ НА ДРВЕНОМ КРСТУ У ЦРКВИ ДЕЧАНСКОЈ — 1565, ЗИН, 646.
ЈАКОВ ОД КАМЕНЕ РЕКЕ У ПОГОВОРУ ЧАСЛОВЦА ШТАМПАНОГ У ВЕНЕЦИЈИ — 1566, ЗИН, 655.
У ОКТОИХУ ЦРКВЕ ГРАЧАНИЧКЕ — 1566, ЗИН, 649.
У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ МАНАСТИРА РАВАНИЦЕ — 1566, ЗИН, 654.
ЈЕРОЂАКОН МАРДАРИЈЕ У БОГОРОДИЧНИКУ — 1566, ЗИН, 6328.
РАСОДЕР НИКИФИР У ПРАКСИСУ ХРАМА АРХИСТРАТИГА МИХАИЛА И ГАВРИЛА У ПОДКРИЉУ ЦЕРА ПЛАНИНЕ — 1566, ЗИН, 6329.
НЕПОЗНАТИ У АНТИМИНСУ — 1566, ЗИН, 658.
ПОП ЖИВКО И ДИЈАК РАДУЛ У ПОГОВОРУ ШТАМПАНОГ ТРИОДА — 1566, ЗИН, 656.
НЕПОЗНАТИ УЗ РУКОПИСНИ ПСАЛТИР — око 1566, ССК, 248; текст преузет отуда.
У РУКОПИСНОМ МИНЕЈУ — 1567, ЗИН, 664—665.
ЈЕРОМОНАХ РОМАН У РУКОПИСУ МАНАСТИРА БЕШЕНОВА — 1567, ЗИН, 662.
ПРЕПИСИВАЧ ПОПА СИМОНА УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ — 1567, ЗИН, 6337.
НЕПОЗНАТИ ПИСАР УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ — 1568, РЛ, 95.
ЈАКОВ УЗ ПСАЛТИР ШТАМПАН У ВЕНЕЦИЈИ — 1569, ЗИН, 683.

НЕПОЗНАТИ ПО ТАБАКУ ОЛОВА НА ПОСТОЉУ КУБЕТА МАРКОВОГ МАНАСТИРА КОД СКОПЉА — 1569, ЗИН, 6347.
РАДИВОЈЕ НА РИПИДАМА МАНАСТИРА ДЕЧАНА — 1570, ЗИН, 6351—2.
МИТРОПОЛИТ ХЕРЦЕГОВАЧКИ АНТОНИЈЕ НА ДВЕРИМА У ПЕЋИ — око 1570, ЗИН, 6358.
НАД ВРАТИМА У ГРАЧАНИЦИ — 1570, ЗИН, 689.
НАЈМАЊИ МЕЂУ СВЕШТЕНИЦИМА АВАКУМ У СИНАКСАРУ НА НОВОМ БРДУ — 1571, ЗИН, 698 и 6362.
У РУКОПИСУ МАНАСТИРА НА СВЕТОЈ ГОРИ — 1571, ЗИН, 699
НАЈМАЊИ МЕЂУ ИНОЦИМА ЈЕФРЕМ УЗ РУКОПИС ПИСАН У ТРОНОШИ — 1571, ЗИН, 695.
ДИЈАК СИМОН УЗ ЈЕВАНЂЕЉЕ ПРЕПИСАНО НА РЕЦИ ЛИМУ — 1571, ЗИН, 6359.
МОНАХ АГАТАНГЕЛ ПО ФРЕСЦИ ПЕТРА КОРИШКОГ — 1572, Суреп, 94—95.
СМЕРНИ ПАВАО УЗ ТЕТРАЈЕВАНЂЕЉЕ У СЕЛУ КАЛАЈЕВЦИМА — 1572, ЗИН, 6369.
ЦРН ДУШОМ И ТЕЛОМ ПОП ДИМИТАР У БЛАГОВЕСНИКУ — 1573, ЗИН, 6371.
ГРЕШНИ ЈОВАН КИР МОЈСЕЈУ СВЕШТЕНИКУ И ГЕОРГИЈУ РУНОВИЋУ, ВЛАСНИКУ РУКОПИСНЕ КЊИГЕ — ПРОЛОГА — 1573, ЗИН. 702; упор. и 6370.
МНОГОГРЕШНИ ЧРНАЦ МАРКО У ТИПИКУ ФЕНЕЧКОМ — 1573, ЗИН, 706.
УЗ КЊИГУ ПРЕПИСИВАНУ С РЂАВОГ ПРЕДЛОШКА — 1573, РЛ, 95.
НЕПОЗНАТИ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1574 или нешто раније, ЗИН, 716.
ГЛИГОРИЈЕ ЈУРАШКО УЗ СРПСКИ ЛЕТОПИС — 1574, ЗИН, 714.
У НАДВРАТНИКУ МОРАЧКЕ ЦРКВЕ — 1574, ЗИН, 710.
МИТРОПОЛИТ ЗЕТСКИ ГЕРАСИМ УЗ МИНЕЈ ПИСАН У ХРАМУ ШУДИКОВУ НА ЛИМУ — 1574—5, ЗИН, 704; упор. и 6374.
У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ ИЗ ЈЕРУСАЛИМА — 1575, ЗИН, 719.
МОНАХ ПАХОМИЈЕ У МИНЕЈУ МАНАСТИРА СВ. ТРОЈИЦЕ КОД ПРИЗРЕНА — 1575, ЗИН, 717 и 718.
ТАХА ЈЕРОМОНАХ НИФОН УЗ ПСАЛТИР КОЈИ ЈЕ РАЗДЕРАО ПАС — 1576, ЗИН, 6384.
НЕПОЗНАТИ У РУКОПИСУ МАНАСТИРА ВИНЧЕ — 1577, ЗИН, 731.
ЧРНАЦ МАРКО УЗ КЊИГУ ЗВАНУ „ЈЕФРЕМ“ У ЈАСКУ — 1577, ЗИН, 734.
ЧЕРАНА РАДАШИНОВИЋ У КЊИЗИ МАНАСТИРА СВ. ТРОЈИЦЕ КОД ПРИЗРЕНА — 1577, ЗИН, 729.
НЕПОЗНАТИ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1579, ЗИН, 745.
ИНОК ЈОСИФ ЈАГАТ У КЊИЗИ КОЈУ ЈЕ ПОВЕЗАО — 1579, ЗИН, 746.
ПРЕПИСИВАЧ УЗ ЗАКОНИК У БЕШЕНОВУ — 1581, ЗИН, 764.
ЈЕРОМОНАХ ГЕРАСИМ УЗ СТАРУ ШТАМПАНУ КЊИГУ — 1582, ЗИН, 767.
ЈЕРОЂАКОН МАЛАХИЈЕ УЗ ПСАЛТИР — 1585, ЗИН, 6414.

ПРЕВОДИЛАЦ УЗ КЊИГУ О ЈОСИПУ ПРЕМУДРОМ ПИСАНУ У КАРЕЈИ — 1585, ЗИН, 775—6 и 6412—3.
УЗ ШЕСТОДНЕВ ЈОВАНА ЗЛАТОУСТОГ — 1587, ЗИН, 786 и 6420.
ПОП РАДОСАВ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1587, ЗИН, 789. вид. и 5625.
ЈЕРОМОНАХ ДАНИЛО УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ — 1587—8, РЛ, 96.
НЕПОЗНАТИ У КЊИЗИ КОЈА ЈЕ ПРИПАДАЛА ДЕСПОТУ МАКСИМУ — 1588, ЗИН, 800.
МОНАХ ВАРЛААМ УЗ ОКТОИХ — 1588, ЗИН, 801 и 6423.
У КАМЕНОМ СТУБУ НА ПРОЗОРУ МАНАСТИРА ГРАДАЦ — 1589, ЗИН, 805.
НЕПОЗНАТИ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1590, ЗИН, 810.
ДАМАСКИН У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1590, ЗИН, 814.
ЈЕРОЂАКОН ТИМОТЕЈ УЗ ПРЕПИС МЕТАФРАСТА У МАНАСТИРУ ОЗРЕНУ — 1592, ЗИН, 822.
ПОП ТЕОФАН УЗ ПРЕПИС „СВЕТОГА ЈЕФРЕМА" — 1592, ЗИН, 831.
НЕПОЗНАТИ У РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ — 1592, ЗИН, 829.
МОЈСИЈЕ УЗ ПРЕПИС ЖИВОТА ЈОВАНА ЗЛАТОУСТОГ У МАНАСТИРУ КУВЕЖДИНУ — 1593, ЗИН, 849.
УЗ ПРОЛОГ У ПОДКРИЉУ ГОРЕ ОВЧАРА — 1594 и 1595, ЗИН, 4251, 6452—6454.
СМЕРНИ ЧРНАЦ ВЕНИЈАМИН ТАЈНОМ БУКВИЦОМ УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ У ХРАМУ СВЕТЕ ТРОЈИЦЕ КОД ПЉЕВАЉА — 1595, 1603?, ЗИН, 865.
У МИНЕЈУ ХРАМА СВ. НИКОЛЕ ПОД ОВЧАРОМ И КАБЛАРОМ — 1595, ЗИН, 868.
НЕПОЗНАТИ УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ — 1596—7, РЛ, 96.
УЗ РУКОПИС ХРАМА ВАВЕДЕЊА У СУХОГРЛУ — 1596, ЗИН, 6459.
УЗ ПСАЛТИР ПИСАН У ГОРЊИМ МАТЕВЦИМА — 1597, ЗИН, 6464.
ДИЈАК ДАМЈАН УЗ ПРОЛОГ У СЕЛУ ОРЕШЦУ БЛИЗУ БИХЋА ГРАДА — 1597, ЗИН, 883.
НЕПОЗНАТИ УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ — 1597, ЗИН, 888. и 6468.
РАДОСАВ ПО КРСТУ КОЈИ ОКОВА — 1598, ЗИН, 890.
У КЊИЗИ ПИСАНОЈ НА ЗЕЧЈОЈ КОЖИ — 1598, ЗИН, 891.
СМЕРНИ ЧРНАЦ ДИОНИСИЈЕ УЗ МЕСЕЧНИК МАНАСТИРА РАВНА РЕКА — 1598, ЗИН, 6471.
УЗ РУКОПИС МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА — 1598, ЗИН, 6473.
БРАТИЈА МАНАСТИРА ЛЕСНОВА УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ — 1599, ЗИН, 597, вид. и 6474.
ЛЕОНТИЈЕ УЗ АПОСТОЛ — 1599, ЗИН, 896.
ЈОВАН УЗ ПРЕПИС ЗЛАТОУСТОГ У МАНАСТИРУ СВ. ПАВЛА НА СВЕТОЈ ГОРИ — 1599, ЗИН, 894.
АВРАМ ПРЕЗВИТЕР УЗ ЈЕВАНЂЕЉЕ У СЕЛУ БОЛЕХНИЋИ КОД ПЉЕВАЉА — 1599, ЗИН, 876.
НЕПОЗНАТИ УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ — XVI век, РЛ, 97.
МИТРОПОЛИТ РАШКИ КИР ВИСАРИОН У СЛУЖАБНИКУ И АПОСТОЛУ МАНАСТИРА ГРАДАЦ — крај XVI века, ЗИН, 4329.
ПРЕПИСИВАЧ ОКТОИХА У МАНАСТИРУ БЛАГОВЕШТЕЊА — XVI век, Ђ. Трифуновић, *Из шумине йојање*, Београд 1962, 140.

ПРЕПИСИВАЧ ПАТЕРИКА МАНАСТИРА РЕМЕТЕ — XVI век, Ђ. Трифуновић, *Из шумине йојање*, Београд 1962, 142.
УЗ ПРЕПИС ЈЕВАНЂЕЉА — XVI век, Ђ. Трифуновић, *Из шумине йојање*, Београд 1962, 146.
НЕПОЗНАТИ УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ — XVI век, РЛ, 97.
УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ — XVI век, РЛ, 97.
УЗ РУКОПИС МИНЕЈА — XVI век, РЛ, 97.
НА ПРЕПИСИВАНОЈ КЊИЗИ — XVI—XVII век, РЛ, 97.
ПОП ДАБАЦ И СВЕДОК НИКОЛИЦА УЗ КУПЉЕНУ КЊИГУ — XVI—XVII век, РЛ, 97.
НЕПОЗНАТИ УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ — XVI—XVII век, ЗИН, 4259.
РАБ НИКОЛА У ПРЕПИСУ ЈЕВАНЂЕЉА — XVI—XVII век, ЗИН, 4286.
ГРЕШНИ ТЕОДОР У РУКОПИСУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА — XVI—XVII век, ЗИН, 4247.
МОНАХ АНАНИЈА НА ПРЕПИСИВАНОЈ КЊИЗИ — XVI—XVII век, ЗИН, 4298.
СВЕШТЕНОИНОЦИ И ПРАВОСЛАВНИ БОЉАРИ У ПОМЕНИКУ МАНАСТИРА ТРЕБИНА — XVI—XVII век, ЗИН, 4300.
ПО ПЛОЧИ У СВИТАВИ КОД ЧАПЉИНЕ — XVI—XVII век, Вего, 30.
РАДОСАВ ВУКИЋЕВИЋ ПО КАМЕНОМ КРСТУ НА ПУТУ СРЕД СЕЛА ХУМА — XVI—XVII век, Вего, 124.
ПО СТЕПЕНАСТО КЛЕСАНОМ КАМЕНУ У КАЛИНОВИКУ — вероватно XVI век, Вего, 184.
УЗ ПРЕПИСИВАНУ КЊИГУ — XVI—XVII век, РЛ, 97.
ПРЕПИСИВАЧ УЗ РУКОПИСНУ КЊИГУ — XVI—XVII век, РЛ, 97.
ИНОК ПАНТЕЛЕЈМОН У РУКОПИСУ МАНАСТИРА СВ. НИКОЛЕ — XVI—XVII век, ЗИН, 4285.

Регистар географских назива

Антиохија 53
Арбанија 113

Баково 58
Балкан 10, 12
Бања 108
Бањска 88
Бдиња 61
Београд 14, 94, 143, 155, 188
Беч 167
Бечкерек 152
Бешеново 168, 177
Бијело Поље 27
Билеће 136
Бихаћ 184
Благај 134
Блатце 59
Бобошево 125
Богдашићи 41
Богородица Љевишка 49
Бозија-Бокор 128
Болехнићи 188
Бољуни 124
Босна 99, 111, 112
Бранковићи 122
Бреза 59
Будим 146
Бујаковина 89
Буково 59
Бунаш 59

Вавилон 36
Ватопед 122
Велико 56
Венеција 14, 142, 147, 148, 152, 160, 164, 168, 169
Византија 36
Високо 105
Вишесав 120
Владово 64
Влаћевина 86
Влаховићи 132
Волујак 59
Врањин Дол 110
Врхубрезница 150

Гацко 56
Гедуш 128
Германска 145
Главе 106
Глобица 58
Глоди 56
Глоћани 162
Голубац 118
Горажде 111, 143
Горња Мизија 145
Горњи Матевци 184
Горње Село 136
Грачаница 164, 170
Грчка 50, 56

Дабар 55, 63
Давидовићи 132
Дакија 145
Далмација 55, 145
Далша 116
Дамаск 36
Дечани 14, 85, 88, 125, 156, 162, 163, 169
Диоклитија 55, 61, 123, 144, 148
Дједићи 135
Длбочица 149
Добрјево 58
Добротун 181
Добро Поље 86
Доњи Полог 62
Драва 166
Драч 61
Древена 58
Дрвенглава 105
Дреново 67
Дренопоље 145
Дрина 63
Дубоко 105
Дубрава 112
Дубровник 111, 145, 155,
Дубровник 111, 145, 155
Дунав 118, 143, 145, 176, 185

Ђула 167

Египат 36, 101, 173
Ердељ 145
Ефрат 123

Жеглигово 44
Ждрело 55, 121
Живков ступ 163
Жупа 110

Загорје 61
Западно море 145
Захарија 36
Захумље 55
Звечан 58
Зета 41, 127
Злетово 56
Злетовштица 186

Иловица 37

Јазак 176
Јазирци 123
Јањево 181
Јасена 130
Јежево 124
Јелица 157
Јеново 128
Јерихон 101
Јерусалим 36, 53, 67, 75, 172, 175

Калаврија 36
Калинија 36
Калиновик 193
Калуђерка 73
Камена Река 14, 164
Кареја 51, 52, 157, 178, 179
Кашићи 111
Кијеваш 68
Киселица 59
Клина 161
Клобучец 59
Кључ 95
Кожинци 149
Козник 73
Кокот 128
Коласијски град 164
Константинов град 113, 114, 146, 160
Коњиц 85
Коњско 107
Коњух 114
Копријан 75
Копошићи 104
Коритница 59
Косово 82, 181
Косово Поље 9
Котор 57, 168
Кочерин 99
Кратово 114, 186
Кремена 84
Крива Река 163
Крсмир 25
Крушевац 153
Крушевица 146
Крушево 122, 134
Купа 18
Купиник 143
Кучевско Загорје 28

Лаб 110
Лавра Светог Атанасија 13
Лашва 84
Лединац 134
Лезово 186
Лесново 14, 56, 58, 59, 186
Лешница 69
Ливер 36
Лим 147, 171, 175
Лисица 182
Липтица 134
Луково 58

Љубиње 131
Љубомир 93, 100
Љубостиња 14, 79, 102
Љуботен 58

Македонија 71, 145, 164
Мала Јеримата 128
Мала Русија 145
Манастир Арханђела Михаила 61
Манастир Благовештење 121, 189
Манастир Варламовац 165
Манастир Винча 176
Манастир Градац 180, 189
Манастир Добрун 60

Манастир Драговић 155
Манастир Зуграф 162
Манастир Крушедол 152
Манастир Кувеждин 182
Манастир Љубостиња 79
Манастир Милешева 14, 152, 153, 174
Манастир Морача 35, 109, 174
Манастир Озрен 181
Манастир Ораховица 154
Манастир Пива 156
Манастир Раваница 165
Манастир Равна Река 185
Манастир Ремета 159, 190
Манастир Јована Претече 53
Манастир Светог Николе 130, 139
Манастир Светог Павла 130, 151, 158, 159, 187
Манастир Светог Пантелејмона 147
Манастир Троноша 170
Манастир Свете Тројице 150, 153, 159, 163, 175, 176, 182
Манастир Требин 192
Манастир Фенек 172
Манастир Чокешина 151
Марков манастир 169
Марица 73
Матејев дол 59
Матора Гора 153
Медитеранија 145
Међеђа 109
Мехадија 145
Млатјев поток 59
Мојсиње 165
Мокшандија 183
Мојша 128
Молдовлахијска 145
Морава 64, 157
Морилица 59
Морунац 61
Москва 157
Мостар 132, 134
Мрамор 59
Мркшина црква 155
Мукач 145
Мунара 128

Невесиње 90, 115, 130
Неум 63
Никољ-Пазар 14, 156
Никомидија 102
Никопољ 101
Никшић 125
Нилова ћелија 162
Нистар 145
Ниш 153
Нишава 63
Новковића Кланац 133
Ново Брдо 14, 66, 124, 170

Обна 154
Овчар 182
Овчарево 161
Овче Поље 56
Олта 145
Опличићи 112
Ордин 36
Орешац 184
Осоговска гора 164
Охрид 76, 113

Павник 59
Пелагонија 171
Петрово поље 122
Пећ 33, 34, 55, 158, 161, 163, 169
Пештно 58, 59
Писани бор 58
Планиница 59
Плана 59
Пљевља 150, 153, 182, 188
Подгорица 144
Подградиње 135
Подунавље 87, 106
Познад 128
Полице 27
Полог 69
Поморје 87, 106
Попово Поље 78
Пореч 73
Посавље 106
Превлака 68, 179
Премилово Поље 89
Преображење Спасово 38, 40
Пресеченик 59
Прибој 177
Призрен 13, 14, 57, 61, 103, 163, 175, 176
Прилеп 87
Присад 59

Приштина 110
Прозрак 102
Пуховац 93

Радешино 94
Рас 33
Радимља 136
Рашка 42, 43, 139, 158
Резина 162—163
Рибари 186
Рилски манастир 60
Рим 36, 53, 101, 164
Рогатица 86, 122
Рудине 63
Русија 157, 158

Сава 143, 145, 154, 168, 172
Самарија 101
Сана 84
Свети Апостоли 42, 55
Свети Архистратиг Михаило 13, 56, 59
Света Гора 13, 14, 38, 39, 40, 41, 53, 59, 61, 62, 71, 79, 93, 96, 107, 116, 119, 121, 122, 129, 142, 147, 157, 162, 170, 178, 187
Свети Ђорђе 57, 58
Свети Јелисеј 58
Свети Никола 57, 58
Света Петка 73
Свети Прокопије 58
Света Тројица 34
Свитава 133, 193
Сврлаг 184
Сврлиг 42
Сегет 165, 166, 167
Сент Андреја 14
Сер 65, 70, 145
Серешко поље 124
Синај 14, 75
Сион 172
Сисак 182
Сиракуса 145
Ситница 58, 82
Скадар 160
Скендерија 145
Скопље 50, 62, 169
Сланкамен 125, 139
Слепичиште 28
Слипчићи 110
Смедерево 106
Солун 37, 39, 61
Сопоти 34
Софија 169
Србија 13, 44
Срђевићи 185
Срем 143, 172
Стоц 122, 124, 130, 131, 135
Строја 58
Студеница 14, 50, 104
Сухогрло 183
Сушица 44, 45

Тарта 36
Тиса 145
Торичан 84
Травунија 55
Тракија 145
Требиње 14, 64, 107, 135, 192
Трново 42
Трстеник 107

Угарска 145, 167
Угровлахија 145
Улог 64
Урумелија 171
Устипрача 109

Фекети хаз 128
Ферки хаз 128
Фрушка Гора 14, 159

Хацаг 145
Хасанова ливада 163
Хиландар 38, 40, 43, 44, 49, 53, 59, 61, 62, 76, 77, 79, 80, 99, 107, 139, 142, 157, 158, 185, 192
Ходбина 132
Ходово 135
Храм Јоакима и Ане 50
Храм Светих Архистратига 58
Храм Ваведења 118, 176, 183
Храм Светог Георгија 146
Храм Светог Николе 57, 58, 149, 161, 183
Храм Светог Луке 125
Храм Рођења Богородице 124, 159

Христопоље 61
Хтетово 163
Хум 13, 14, 27, 193
Хумско 52
Хутово 133

Цариград 40, 53, 93, 107, 111, 167, 181
Цер 165
Цетиње 14, 127
Црвени Брег 163
Црква Светог Ђорђа 57
Црква Светог Лазара 132
Црква Козме и Дамјана 29
Црква Светог Пантократора 57
Црква Светог Симеона 139
Црква Успења 192
Црна Загора 154
Црно море 145

Чајниче 73
Чапљина 112
Черин 64
Чичево 27
Чрна Гора 127, 155

Шабац 168
Шарпланина 151
Шашвар 128
Шибин 186
Шипсово 128
Шишево 130
Штип 58

Радомир Пойовић

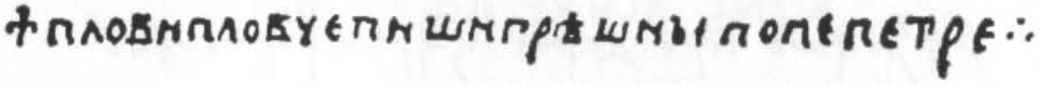

Запис попа Петра (XIII—XIV век)

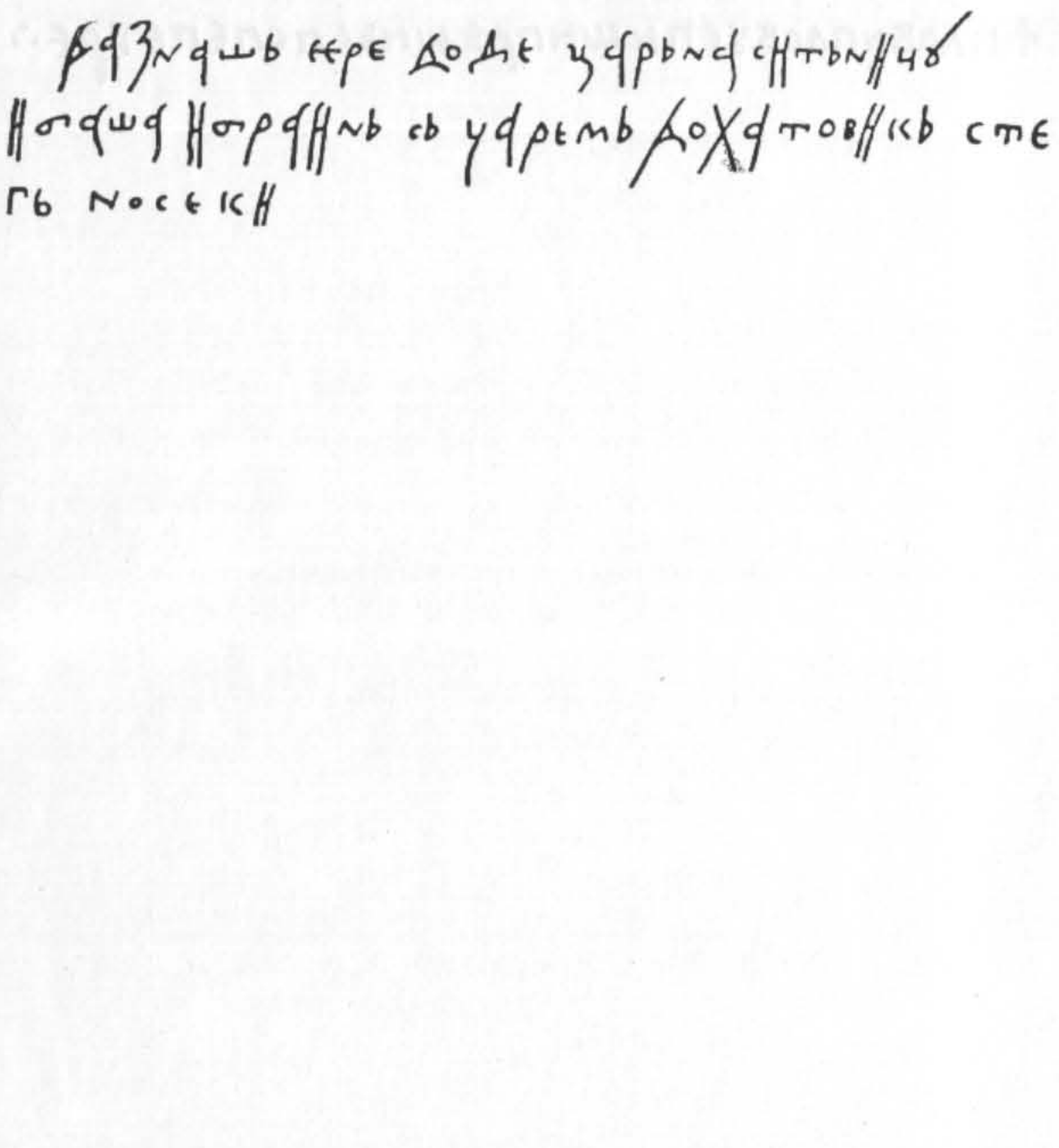

Запис дијака Божидара „Дође цар на Ситницу . . .“ (1389)

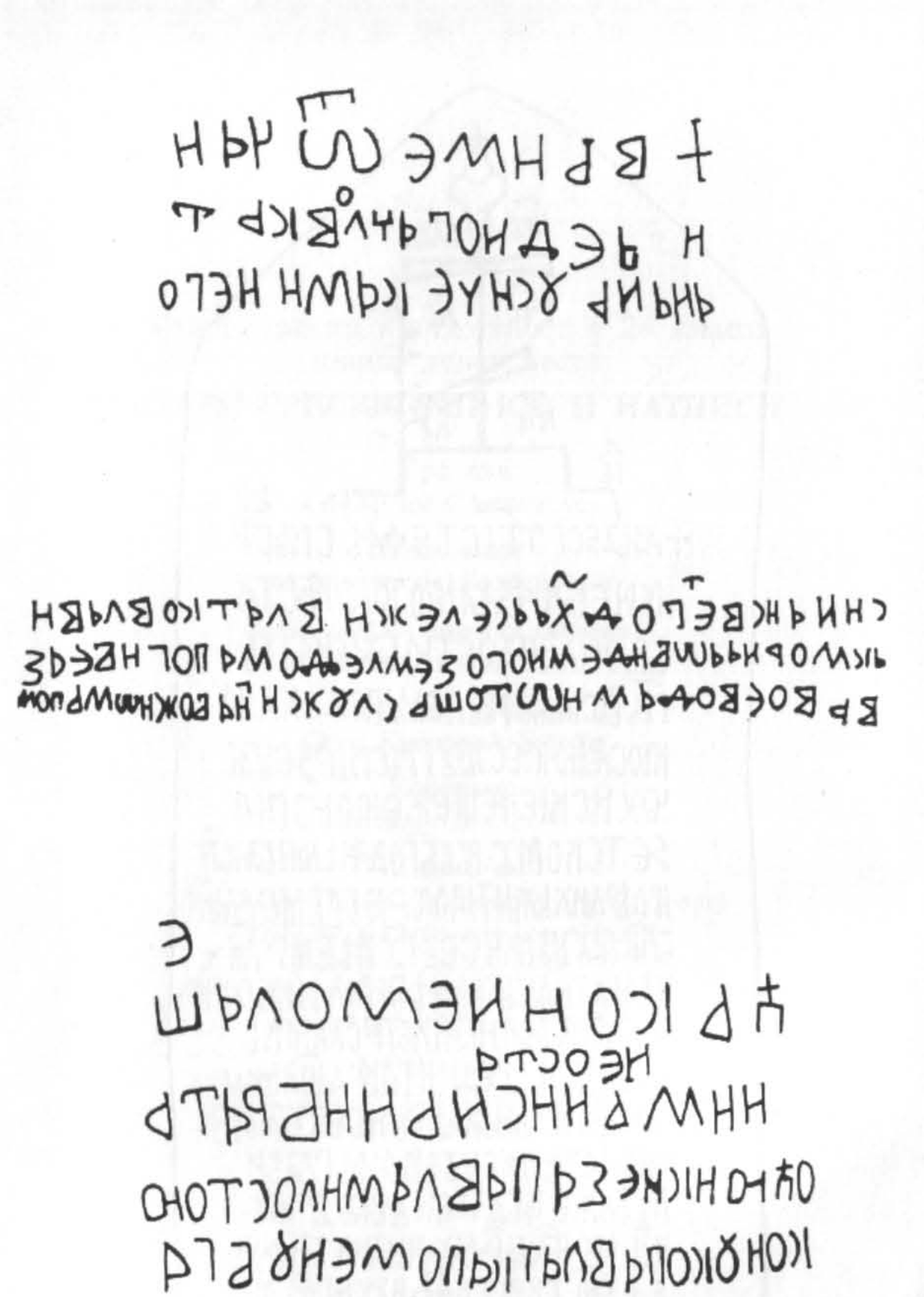

Надгробни натпис Влатка Влаћевића који се чита у огледалу (1399—1407)

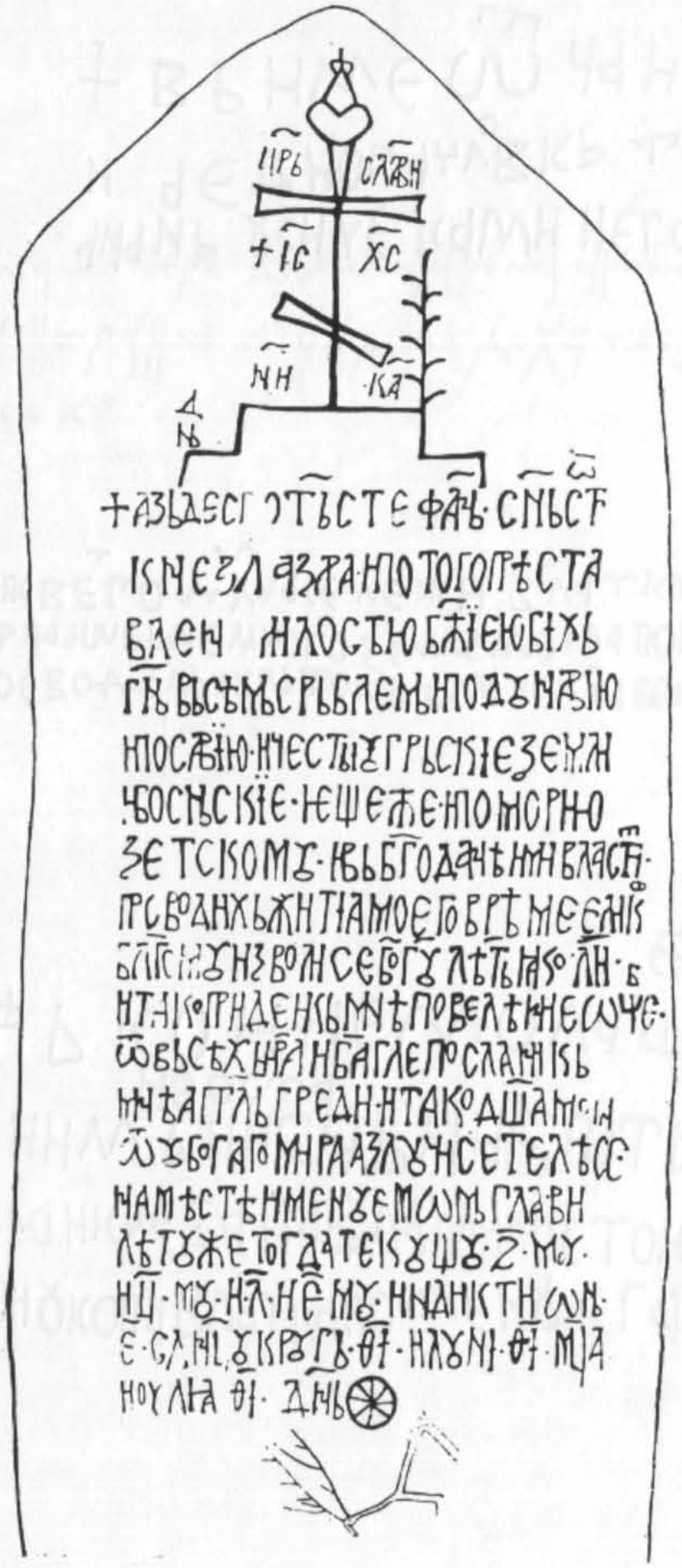

Натпис о смрти деспота Стефана (1427)

Стара српска књижевност у 24 књиге
књига деветнаеста

СТАРИ СРПСКИ ЗАПИСИ И НАТПИСИ

Уредник
Милутин Станисавац

Рецензент
Димитрије Богдановић

Ликовно-графичка опрема
Добрило Николић

Технички уредник
Сека Кресовић Бунета

Коректор
Љубица Милетић

Издавачи
Издавачка радна организација *Просвета*
ООУР „Издавачка делатност"
Београд, Добрачина 30
Српска књижевна задруга
Београд, Маршала Тита 19

Штампа
Београдски издавачко-графички завод
Београд, Булевар војводе Мишића 17

Тираж
6 000 примерака

Београд 1986.

ISBN 86-07-00088-8
86-07-00093-4